

ספר

# דת משה וישראל

פאה נכרית בהלכה ח"א



ליקוט דעת גדולי הפוסקים  
בדין פאה נכרית

# עם הספר

מ

בספר הנוכחי המוגש בזה מובאים : א. ליקוט מדברי רבותינו האוסרים פאה נכרית. ב. העתק חלק מהספר "פאה נכרית בהלכה" המבאר ומיישב דברי המתירין, שלפי ההבנה השטחית דבריהם תמוהין ומוקשין טובא, ואשר לפי"ו אף הממירין לא התירו נרה"ר. ג. דברי רבינו הפרי מגדים מספרו "אם לבניה" שבכתב יד שחזר מהמירו נפמ"ג, ואוסר בליקור גמור אפילו כשאין שום חשש של מראית העין, ומסיים: ש"מנוה להוכיחה" — "ולהשומעים חנוא אליהם ועליהם נרכה טוב". — דבריו בענין פאה נכרית רואין אור לראשונה בספר זה. — כמו כן במבוא לחלק שני (עמוד ל"א ולי"ג) מובא בירור וסקירה, מאימתי נפרץ השמוש בפאה נכרית ברשות הרבים.

הנה, מדין תורה אסור לאשה נשואה לצאת לרה"ר בגילוי שער ראשה מטעם פריצות (כמונח ענ. מרה"ד סי' י' ולגוש אהפ"ו כ"א ז'), ומדאורייתא קלטה כסוי שיש בו מורס ונרלאין קנת משערותיה שפיר דמו, ומדת יהודית מנהג הנניטות שנהגו ננוח ישראל הוסיפו חיוב בכיסוי יותר צנוע, כמבואר בגמ' שם "דת יהודית קלטה גמי אסור", ויש מקומות שהוסיפו מדת יהודית לצאת לרה"ר ברדיד החופה את כל גופה כמו טלית. (רמז"ס אישוח פי"ג הי"א ופכ"ד הי"ג, עושו"ע אנהפ"ו סי' ע"ג סעיף א' וסי' קט"ו סעיף ד', וע"י פרישה אנה"ע קט"ו סק"י). ובמבוא שאינו מפולש, מדאורייתא מותרת בפריעת ראש ומדת יהודית צריכה קלטה, (אנה"ע קט"ו ז"ש סק"ט), ובבית וכרו' מדינא דגמ' אין שם דין דת משה ויהודית, (כמונח ענ:), ודין דת יהודית המחוייב מדינא דגמי בכל העולם, אינו משתנה אפי' אם נפרץ הדבר אצל כולן כמובא בפ"ב סוף ענף ג'.

ועיין בטור אבה"ע קט"ו, ובד"מ שם סק"ד. וז"ל: "ולי נראה דודאי אף רבינו בעל הטור מודה לדבר זה וכן כתב לעיל סימן כ"א דאין איסור ללכת בפריעת ראש אלא דוקא בשוק ולא נקט כאן לא תצא אלא למדק מינה, דצניעות מיהא הוי ששום אשה לא תראה שערה כלל אפילו בבית וכמו שמצינו במעשה דקמחית (יומא מו.) זכתה משום זה שיוצאו ממנה כהנים גדולים", עכ"ל. ובא"ח סי' ע"ה על דברי הרמ"א סעיף ב' "וה"ה השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן", כתב המ"א סק"ד וז"ל: "שרגילים לצאת מחוץ. וכתב ר"י אלשקר סי' ל"ה אותן נשים הבאים מארצות שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן מותרים לגלותן אם אין דעתן לחזור וע"י סי' קט"ו באה"ע שם משמע דוקא בשוק אסור אבל בחצר שאין אנשים מצויים שם מותרים לילך בגילוי הראש וכ"כ התוס' בכתובות, אבל בזוהר פ' נשא עמוד רל"ט החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה [אפי' בבית] וכן ראוי לנהוג", עכ"ל. וכן הוא שם בבאה"ט סק"ז ובמ"ב סק"ד [ועיין היטע שנת מ: "ונאקמחא למחר" ונת"י סס], וע"י בשו"ת חת"ס א"ח סי' ל"ו באריכות ומדבריו: "... והעלה בית שמואל סי' קט"ו [סק"ט] דלפי מנהגינו הוה דת יהודית בגילוי ממש אפילו בחצרה וחדרה וע"כ איסורא איכא... ובחצרה כבר קבלו עליהו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצו ישראל לאסור עכ"פ ואפשר העוברת על זה יוצאת בלא כתובה שכבר נעשה ממנהוג זה דת והדות" — ומסיים שם "אע"ג דאילו היינו עומדים למנין לקבוע הלכה היינו אומרים דאותה שורה מבוארת בשי"ס להיתר היינו ע"פי פירוש הערוך דלא כרשב"ם ואין הלכה כהוהר מ"מ כיון שתפסו המנהג כהוהר ... נעשה הלכה קבוע ... ונעשה הלכה רווחת בישראל ... ואמנם בשורה שער שבין און לפדחת ואינה מקולעת וסד בסיד במקום שנהגו אינה ערוה, ובארצותינו שהמנהג ע"פי זוהר עוקר הלכה ובפרט דלמירוש רשב"ם ס"פ חזקת [הבתיס] אין כאן מחלוקות אי"כ איסור גמור הוא ויש לחוש וכו'", עכ"ל. וע"י ביאוה"ל סעיף ד"ה ודע. וע"י בדרכי תשובה וי"ד סי' קפ"ב סק"ב ומדבריו: "... שנוהגין הנשים הצנועות ... מקיפים את ראשם סביב בתער כדי שלא יתראו אף מקצת שערם חוץ למצנפתם... בארצנו יש להם לעשות כן לצניעות להתגלה כל שערותיהו", ובסי' קצ"ח סקצ"א "אצלנו קבלנו באיסור שלא להניחם רק לספרן וכמו שכתב המ"א בסו' ע"ה סק"ד שמחמירין כדברי זוהר שלא לגלות אפילו בחצר ובביתו עו"ש וכיון שזהו מן הנמנעות לזוהר בביתו שלא לגלותו וע"כ החמירו לספרן", עכ"ל. — נמצינו למדים כי בנות ישראל בכל דור ודור ובכל מדינה ומדינה הוסיפו סייגים הרבה וחומרות שונות על עיקר דין דת יהודית של חובת כיסוי והצנעת השער.

אך ישתומם כל מתבונן וישתאה כל רואה על מה שאירע בזמנינו: בעוד שבבית ובחצר מקפידין על החומרות כראוי ומנהג אבותיהן בידיהן, הנה ברשות הרבים [שהאיסור שם נגילי שער הוא מדאורייתא וגם דת יהודית הוסיפו שם לניעות יחירא ולאסור מדינא דגמרא] לא רק שלא מוסיפין חומרות על עיקר הדין, אלא ספק גדול אם כלל מקיימין את דין דת יהודית או אפילו את דין דת משה, שהרי רוב הפוסקים אסרו פאה נכרית ברה"ר או מדת משה או מדת יהודית ובפאות נכריות של זמנינו אפילו הסיגטטיות, כתב החקל יצחק שלכל האוסרין האיסור הוא מדאורייתא, (כי כל נתי החרושה אף מהסנטטיות מיינרין ומעבדין אותן כנונה ונאופן שיראו ומשכו את העין נדיוק כמו שער ומלמין נכך, כדוע, ולכן דינן כשער ממש), וגם דעל הפאות של זמנינו ספק גדול אם היה להן כלל היתר אי פעם מאז ומעולם, כי לא כבאות דידהו הפאות דידן, שהרי איסור התורה נגילי השער אינו "מוקה" עלי טעם, אלא טעם האיסור מפורש נמרה"ד שהוא משום "פריצות דגנרי" דהיינו שקיטוט נוי השער מושך את העין וממילא הוה פריצות נמקום שנמלמל גנריס משום שמוסך עיניהם, והרי הפאה דזמנינו יש בה אומה פעולה נוי ומשיכה העין שיש בשער אס לא יזמר, כדוע, וכדברי גדולי פוסקי הדור שליט"א שהתבטאו הרבה פעמים בלשונם: "וואס טענה'ען זיי אז אמאל איז מען גיאגאנען

# דת משה וישראל

\*מ\*

שייטלען, די אמאליגע האבין דאך אויס גיקוקט אזוי ווי דראד / שטרווי" [מה הם טוענים שבדורות שבעבר הלכו בפאות נכריות, הרי הפאות ההם היו נראות כמו צמר פלדה / תבן וקש"], ע"כ. — "רוב פוסקים אסרין, ס'איז דא צוויי דריי מתירים און זיי מיינען אויך נישט היינטיגע" [רוב הפוסקים אוסרים, יש שנים שלשה מתירים וגם הם לא נתכוונו לפאות דזמננו], ע"כ. וכל זה מבלעדי הגילויים החדשים (מנעל המוח יאיר וכו') והבירורים המובאים בספר זה, שנתבררו ונתלבנו בעיני רב עם הרבה מגדולי זורנו שליט"א ואמרו שהדברים מוצקים ואמיתיים ואין עליהם תשובה, ואשר כן יזכר כל מעיין בפנים הספר, שלפיהם מבואר שאף המתיר התיר רק בחצר, אבל ברה"ר "כיון דעיקר האיסור [של גילוי השער] משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם מה לי שער עצמן או שער נכרית — תורה אחת להם ואסור מן התורה — הואיל וקישוט זה אסרה תורה" (לשון המסד לאברהם סי' פ"ז הלמדו המונח וכן נהו של הגאון מליסא נעל המוח דעת ונחיצות המשפט). וכמו שהארכי נזה האחרונים למומרא לכו"ע דרשין טעמא דקרא, ועין סוטה י"ד. חוד"ה לדי, ועוד עיין חוסי' הרא"ש נ"מ ג. ד"ה "היתה אולת ומחמת מהו" (לענין "לא תתקוטט שור נדישו") וז"ל: "אפילו למאן דלא דרש טעמא דקרא לקמן נפרק המקנל דלמירין אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה היינו משום דפשיטה דקרא משמע בין עניה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אהר אלף לטובתה של נהמה אי משום דמעלי לה אי משום דלא מנעור", עכ"ל. הרי מפורש דנכריו לכו"ע דרשין טעמא דקרא, כפשיטה דקרא הוא מטעם המוכן מהפסוק כגון הכא דכל הלימוד דפרוע ראש מהפסוק "זכרע את ראש האשה" דכתיב גבי סוטה, הוא משום ד"אין דרך נזות ישראל לנאח פרועה ראש מטעם פריעות דלהמנאוח", כמבואר בארכיות נ"ג, נמצא כי בבית מחמירין וברה"ר מקילין — יציבא בארעא וגירא בשמי שמיא !!!.

הדבר ברור איפוא כי רק מחוסר ידיעה ומהזנחת הסברת הדברים בביאור רחב ושפה מובנת לכל, נתרדרר המצב לאט לאט במשך הדורות וכדרכו של יצח"ר "היום אומר לו עשה כך ומחר וכו'", עד שהגענו לאן שהגענו, ואין צורך להאריך בתיאור המצב השורר היום ברחוב כי זה ידוע ומורגש לכל מי שיש לו עוד זיק משהו של צניעות. — כדי לברר ולעמוד על שרשם של דברים והשתלשלות העניינים, נתחבר ספר זה אחרי יגיעה של עשרות שנים, עם תלמידי חכמים מופלגים ועם הרבה מאד מגדולי הדור, שציוו ודרשו להעלות הדברים על הכתב ויוחקו בספר להגיש לישראל עם קדוש, אשר תמיד היה ידוע לכל העולם כולו ברוב צניעותו, ואשר ברור שאחרי שיקראו וישנו וישלשו בספר זה, ידעו את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. כציווי תורתנו הקדושה "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (דברים ה, ה).

ועיין רבינו יונה אבות ס"ד מ"ה וז"ל "... שוטרח ויעיין הרבה אולי ימצא איסור בדברים המותרים... שדעתו לפלפל בלימוד כדי לדעת אמיתת הדברים ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו על מי האמת...". ובמשנה אבות ס"ד מג"ב "רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד (לפלפל ולחקור דקדוקו, רש"י) ששגגת תלמוד עולה זרון (... לסי שמלמידי חכמים השגגות נעשה להם כדונות... רש"י ע"ש). וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה אות ס"ז "אמרו חז"ל וכו' האומר אקיים כל התורה זולתי אחת מן המצוות לפי שלא למדוני רבותי עליה ולא הורגלתי מנעורוי להזהר בה, או שאין נזהרין בה אנשי מקומי וכו'", עיין שם ובשע"ת שער ראשון אות ו'.

וגם חובה עלינו לקיים דברי הפמ"ג הנ"ל שהיו עמונים עד עתה נכח"י נאוקספורד שכתב ש"מצוה להוכיח", ואיש יזכה את רעהו, להעמיד הדת על תילה, כי כל ישראל ערבים זה בזה והוכח תוכיח את עמיתך, אפי' תלמיד לרב, ועיין תוס' ב"ב י: ד"ה עליונים למטה ותחתונים למעלה, "פי' ר"ח דאמרו הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב דעולם הפוך היינו שראה שמואל דחווה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידיה משום דמיחה בשמואל וכו'", ועיין רמב"ם דעות פ"ו ו-ט, וסה"מ עשה ר"ה ח"ל: "שצונו לתוכיח החוטא או מי שירצה לחטוא ולמנוע אותו ממונו במאמר התוכחה, ואין ראוי שיאמר, אחר שאני לא אחטא אם יחטא אחר זולתי מה לי עם אלוהי, זה הפך התורה אבל אנחנו מצווין שלא נחטא ושלא נעזוב זולתינו מאומתינו פְּימְרָה, ואם השתדל להמרות חייבין אנו להוכיחו... אפילו אלף פעמים... ואפילו הפחות לנכבד, הוא חייב להוכיחו ואפילו קלל אותו וביזהו לא יסור מלהוכיחו עד שיפריז כמו שבארו מקבלי התורה ואמרו (ערכין טז): עד תנאה", עכ"ל. ועיין שבת (נה). א"ל ר' זירא לר' סימון וכו' מה נשתנו אלו מאלו אמר (הקנ"ה) לה (למדת הדין) תְּלָלוּ צְדִיקִים גְּמוּרִים וְהִלְלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים, אמרה (מדת הדין) לפניו, רבונו של עולם היה בידם למחות ולא מיחו וכו' שעונש מי שלא מיחה כעונש וכו' (וב"ה ע"ש כבר שנטשו את הפאה נכרה והתכסו נכסי הגון אמר ששטמו את דברי הקפ"ה), וכן הוא בתנחומא תזריע סוף אות ט' ומסיים שם "ולפיכך היה להם למחות בידם ולהתבזות על קדושת שמך, ולקבל על עצמן ולסבול הכאות מישראל, כמו שהיו הנביאים סובלים מישראל, שהרי ירמיה סובל כמה צרות מישראל וישעיה כמו כן דכתיב, גוי נתתי למכים ולחיי למרטים (ישע"ה ג, ו) ושאר הנביאים, עכ"ל. ועיין שער הציון שם סק"ג מביא תשב"ץ ח"ב סימן מ"ז וז"ל: "ואילו הנחנו בני אדם על מה ששווגין בכל יום היו מוסיפין שגגות ותפול התורה מעט מעט ח"ו וכו'", ע"ש. וז"ל שיטה מקובצת (צ"ה ג): "והעיד הריטב"א ז"ל בשם רב גדול מאשכנזים שהעיד בשם רבותיו הצרפתים ובכללם ר"י ומהר"ם מרוטנברג שלא נאמרו דברים הללו אלא לדורותם, אבל בדור הזה שמקילין בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתורה ואפילו בדרכינה מחינת וקנסינת להו עד דלא לעברו לא בשוגג ולא במזיד, ושכן הוא במדרש ירושלמי והדבר נראה לי נכון", עכ"ל. ועיין חכמת שלמה למחר"ש קלוגר או"ח ריש סי' תר"ח — ונתברך בברכת הפמ"ג: "ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב", אמן.

ואמר סולו, סולו, פנו דרך, הרימו מכשול מדרך עמי

### פתח השער

"זרע הקב"ה את התורה ואת המצוות להנחילם לישראל לחיי העוה"ב, ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל. יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור, לזרוע וכו' לקצור וכו' וכו', מגלח שער ראש לא תקיפו פאת ראשכם, בנה בית ועשית מעקה וכו', נתכסה בטלית ועשו להם ציצית" (מדרש רבה ותנחומא סו"פ שלח).

כי על כן התורה שנתן לנו הקב"ה בסיני תורת חיים היא, החובקת כל זרועות ופינות העולם והמקיפה את כל שטחי החיים, כל מעשה וכל הנהגה, כל דיבור וכל הרהור, כל לבוש וכל תנועה — על כולם ממש יש לנו הוראות בתורה האם לעשות ואיך לעשות, וכמו שכתב בראש ספר מעלות התורה בשם אחיו הגר"א זללה"ה ש"באמת המצוות רבו ועצמו עד אין מספר עד מי שיש לו עין השכלי ולב מבין יוכל להתנהג בכל פרטי עניניו והנהגותיו מקטן ועד גדול על פי התורה והמצוה ואז היה עושה מצוה בכל עת ובכל רגע וכו', ומה שהוזכר תרי"ג אינם אלא שרשים" עיי"ש, — וכך גם לענייננו, ענין כיסוי הראש בנשים, תורה שלמה היא היאך ובמה וכמו שיתבאר בשורש ומקור הדבר מהש"ס והפוסקים.

איסור פריעת הראש בנשים נשואות ברה"ר מדאורייתא הוא כראיתא בכתובות דף ע"ב, ושם מבואר שמקור ויסוד האיסור הוא משום שהיא מתנאית בשערותיה ומושכת בכך את עין הרואים אליה, שלא אמרה תורה מצות עשה לאשה כסי ראשך, גם לא אמרה תורה מצות לא תעשה אל תפרעי ראשך, אלא האיסור נלמד מתוך שהמציאות היא שהשיער יש בו נוי, וכמו שיתבאר לקמן פרק ב ענף א' וב', ומעתה נתעורר הנדון בפוסקים אם כיסוי הראש בפאה נכרית מהני או דלא מהני כלל, דכיון שכיסוי הראש נועד להצניע את נוי השיער היאך יתכן שהכיסוי עצמו יהיה בו נוי שיער, וכלומר שיש כאן צד של איסור דאורייתא מאחר שהפאה"נ יש בה אותה פעולת נוי שיש בשיער [כידוע לכל וכן מבואר בגמ' נזיר דף כ"ח, עיין לקמן ח"ב פרק ג]. ועכ"פ דעת רוב הפוסקים לאסור את הפאה הנכרית ברה"ר, מהם האוסרים מדאורייתא ומהם האוסרים מדרבנן [עיין פרק ב ענף ב' וג'] (ועיין בדברי החקל יצחק שבסוף ענף ג'), ובראשם גדולי הדורות מאורי האומה — מהר"י מינץ קצינעלינבויגן והבאר שבע, היעב"ץ והתשובה מאהבה, ההפלאה והחתם סופר, בעל עצי ארזים והישועות יעקב, הדברי חיים והמהרש"ם, הפמ"ג [אחרי חזרתו בספרו אם לבינה, עיין פרק ח] ועוד ועוד כמפורט בפרק א.

אך מאחר וחוסר הידיעה בזה מרובה, הן שרוב הפוסקים אוסרים מעיקר הדין ועד כמה התייחסו לזה כדבר חמור ביותר ולא שהמדובר בחומרא בעלמא, והן שטעם האיסור הוא שיש בפא"נ משום פריצות, ואם כי הדברים כתובים וערוכים עלי ספרי רבותינו וגלויים ופשוטים — אף-על-פי-כן עובדא היא כי אין הדברים ידועים לרבים [אף בזמנינו, וכל-שכן בדורות קודמים שהיו מחוסרי ספרים ולא נודע כי האוסרים מרובים כל כך, וחוסר ידיעה זו היה בעוכרינו שפירצת הפא"נ התחילה וכירסמה בעמנו כל כך], זאת ועוד אחרת — לא נודע דעת האחרונים ובראשם ה"חות יאיר" שאף הפוסקים המתירים אף הם לא נתכוונו להתיר ברה"ר כלל [כפי שיתבאר היטב בחלק ב באורך], אמרנו בזה למלא את החסר לקבץ ולאסוף ולבאר דברי רבותינו גדולי הפוסקים, דבר ה' זו הלכה.



עיקר טעם גדולי הפוסקים לאסור פא"נ הוא משום שהפא"נ מלבוש פריצות היא וגם מחטאת את הרבים בהסתכלות, בהרהורים ובשאר איסורים חמורים, כמבואר בדבריהם שיבואו לקמן פרק א ופרק ב, ואין לך מי שיוצאת בפא"נ שתוכל לרחוץ בנקיון כפיה ולומר ידיי לא שפכו דם — בהכשלת רבים במכשולות חמורים, רחמנא לשיזבן. ואין צורך לומר כי העלמת עין מן האמת המציאותית המרה אין בה כדי לפטור אותנו מן הדין.

לב מי לא יחרד ולא יולפת מדברי רבינו יונה (אגרת התשובה אות ע"ח) וז"ל: "וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בידיה יורדין לגהינום, והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה", וכיוצא בזה דברי הארחות צדיקים (ריש שער הגאווה): "האשה המתקשטת לפני האנשים בזה היא מדלקת לבם ומכנסת הרהורים בלבם, ובזה עונשה גדול מאד שהיא נותנת מכשול לפני רבים" עיי"ש, והמתקשטת בפא"נ לא די שאינה נזהרת בכל הנ"ל אלא עושה את ההיפך הגמור, שאין לך מתקשטת גדולה מזו, דהקישוט הגדול ביותר הוא נוי של שיער, והרי התורה אסרה את ההתקשטות בשיער מן הטעמים הנ"ל של משיכת העין וגרימת הסתכלות וכו', וקישוט הפא"נ יש בה אותה פעולת נוי שיש בשיער וגורמת לכל הנ"ל.

קדושת המחנה ושמירת חומת הצניעות הלא היא מיסודי הדת ונוגעת לעצם קיומנו, וגם הלא בהעדרה ח"ו מסתלקת השגחת השי"ת ושמירתו עלינו כמו שאמר הכתוב (דברים כג-טו) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, וכל פגם בקדושה הלא הוא מחמורי חמורות, ואין פלא על שיצר-הרע משקיע כוחות עצומים ואיומים בתחום זה, לקלקל ולהכשיל.

זכינו ולאחרונה חלה קצת התעוררות בנושא הצניעות בכלל, ודעת הגאונים שליט"א כי מן החובה לדרוש בנושא זה ברבים לפקוח עינים ולעצור

את ההתדרדרות הנוראה, לעקור ולבטל את כל סממני הפריצות למיניהן במלבושים ובהנהגה המעוררים שאט נפש, ואת התחרות הבזויה איך להתבלט יותר ולהיות "מיוחד" יותר. הגיעה איפוא השעה להתחקות אחר שורש הדברים ומקור הרעה, להתעורר ולשים לב לאבי אבות הפריצות – הלא היא הפאה הנכרית (שהלא הדבר היחיד בעניני הצניעות המוזכר בתורה בפירוש הוא איסור פריעת הראש דהיינו ההתנאות בשיער, ומבואר במס' כתובות כדלקמן פרק ב' שההתנאות בשיער היא מפעולות הסוטה לגרום ולהביא לעבירה שעשתה, ועיין שם ברא"ש ובמאירי שהקפידא החמורה של חז"ל בכל פרטי דת משה ויהודית הוא משום "שיוצאים מהם דרכים ושבילים לעבירה" – וההתנאות בפאה נכרית יש בה אותה פעולת נוי כההתנאות בשיער.)

פאה נכרית זו, לא שעררה אבותינו ולא ידעוה דורות הקודמים, וכל כולה אינה אלא מעשה היצר וממכות ירידת הדורות בכמאה השנים האחרונות [ואילו מלפני כן לא היה הדבר אלא נחלת פורצי גדר יחידים כמפורש להדיא בלשון הפוסקים "חדשים מקרוב", "מקצת נשים", "המתפרצות בעם" כדלקמן בפרק א' וכמפורט במבוא לחלק ב], פרי ביאושיה של ההשכלה הארורה ותוצאה ישירה של פירצת ההליכה בגילוי שיער ממש שבאותה תקופה, שהחפץ חיים הוציא על זה במיוחד את ספרו גדר עולם ורמז לזה נמצא גם במ"ב סי' ע"ה סק"י, וכמבואר ומובא עוד לקמן במבוא לחלק ב' עיי"ש.

הגיעה השעה שתיאמר האמת: כשם שהחובשות פאות ארוכות עושות שקר בנפשן שמחויב התורה הנועד לכסות נוי השיער ולהצניעו עושין אמצעי למשיכת עין והכשלת הכריות, כך גם אותן החובשות פאות נכריות קצרות ו"סטנדרטיות" עושות את התורה פלסתר, שהרי התורה אוסרת ההתנאות בכל גודל של שיער בלי שום הבדל, מטעם "פריצות" ומשיכת העין, וכל פאה נכרית בכל גודל שהיא הרי משמשת תחליף לשיער ויש בה אותו נוי ומשיכת העין כמו שיער, וממילא יש בה אותו דין "פריצות" כבשיער ממש. – והגע עצמך: השמענו מי שיאמר כי לבישת מטפחת ארוכה ורדיד החופה כל גופה יש בה משום חוסר צניעות? הלא אדרבה! (כמש"כ הרמב"ם פי"ג אישות הי"א וטושו"ע אהע"ז סי' עג), וא"כ אם הפאה כמוה כמטפחת מה בכך שארוכה היא? הלא בכיסוי הגון, כל מה שהוא יותר ארוך הוא יותר צנוע (עיין רמב"ם הנ"ל ובפרק כ"ד שם הי"ב) אלא מאי, כאן מתגלית האמת שהפאות הנכריות אינן כמטפחת ורדיד, ורק אלו שכבר דשו בקצרות ונעשו להם כהיתר אינם מתעוררים לראות נכוחה אלא כשהמדובר בארוכות, אבל מתוך כך הלא עליהם להסיק כי כל הפאות כולן אסורות דכשם שהתורה אסרה גילוי שיער אף בשערות קצרות משום שנוי השיער מושך העין, אם כן הוא הדין כל הפאות אפי' הקצרות שכולן מטרתן אחת היא להיראות בדיוק כשיער, וכי יש לך פאה אחת בעולם שאינה עשויה ומעובדת כשיער?

והדברים אמורים על כל מיני וסוגי הפאות ובכל צורה שהיא, ובין שלמות ובין חלקיות ואפי' משהו, בין גלויות ובין מכוסות, דמה לי מעט ומה לי הרבה

— וכמו בשיער ממש, ובין העשויות משיער טבעי ובין מכל מיני צמחים וסינטטי וכדומה (עיין פ"א אות כו ואות לו) וכידוע לכל שהפא"נ הסינטטיות מכל חומר שהוא מייפין בשיער ממש ועוד יותר.

☆ ☆ ☆

בחמלת ד' עלינו זוכים אנו לראות עדרים עדרים של הוגי התורה ועמליה המתמסרים לד' אמות של הלכה ללמוד ע"מ לעשות, מדקדקים בקלה כבחמורה ומשתדלים לצאת ידי כל הדעות — והרי אך טבעי היה כי גם וביותר בנדון דידן שכל כך רבו האוסרים מדאורייתא ומדרבנן ושהוא נוגע ליסודי קדושת האומה ולכל אחד ואחד מאתנו, יחוש להסתלק מדבר מפוקפק-טובא כזה ולנוס ממכשול גדול זה ולנהוג כרוב הפוסקים, וראה זה פלא: סלתם ושמנם של המדקדקים מתעלמים ביודעין ובלא יודעין מכל הענין ומניחים לביתם לעשות ככל העולה על רוחן — היש לך תמיהה ופליאה גדולה מזו?

והתמיהה תרבה ותגדל: איך יתכן כי אף חובשי בית המדרש, מהם גבורים בתורה וטהורי לב, מדקדקים בקיום המצוות וההלכה וחודרים לתוך תוכם של דברים ואינם סומכים על הנהוג בין ההמון [ולא עוד אלא שהם נושאים באחריות על כל אותם שלמדים מהם וסומכים עליהם] — איך לא יעלה על דעתם כי אפילו אם רצו לסמוך לקולא על מיעוט המתירים [לכאורה, עיין ח"ב] הרי אין ללמוד היתר כלל מסוגי הפאות הישנות לכל סוגי הפאות שבזמנינו [גם הקצרות ה"צנועות" כביכול] שהשתכללו ביותר ולכל הדעות יש בהן משום פריצות?

ועוד והוא העיקר: האם יתכן כי נעלם מעיניהם שהפאה הנכרית הינה קלקלה ותקלה איומה ואבי-אבות המכשילין, או כאילו לכה"פ יש כאן מקום לויכוח? והלא אם הזהירה התורה ונשמרת מכל דבר רע, מכלל דשמירה בעי, ולא-בל-שכן שלא לעשות ההיפך!!! ועד שאנו נדחקים ומתפלפלים לחנם למצוא "היתר" להפא"נ הלא בינתיים האש דולקת ושורפת!

והרי כל זה מוביל בהכרח אל המסקנה המזעזעת, כי אין כאן אלא יד היצר ומעשהו, המשקיע מיטב כוחותיו ותחבולותיו לשלוח יד בלב לבה של האומה לקעקע את חומת הצניעות ולפגום בקדושת ישראל, וכפי המבואר בספה"ק שעיקר מלחמתו היא בעניני הקדושה לפרוץ גדרים ולהתיר רסנים, ה"י.

ובברכות דף כ. מבואר כי לבישת בגד "שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה" יש בה משום חילול השם, כדאמרו שם: "קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם, כי הא דרב ארא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא [פירש"י: שם לבוש

חשוב, ובערוך ערך כרבל פירש: בגד אדום שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה] סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה", הרי דהסרת וקריעת בגד פריצות הוי קידוש השם והסרת חילול השם.



והנה דבר ברור הוא כי התפשטות השימוש בפא"נ אינה מתייחסת כ"מנהג" אלא כפירצה כמבואר להדיא בדברי הפוסקים [עיין פרק א ובמבוא לחלק ב], פירצה שנפרצה הלוך ופרוץ כנגף ממש, שכן מנהג כל הדורות היה לכסות הראש בכיסוי הגון, ואילו התפשטות הפא"נ אינה אלא בכמאה השנים האחרונות אחרי פירצת ההליכה בגילוי שיער ממש כמוזכר לעיל. ואדרבה אם במנהגים עסקינן — צא וראה כי אף במקומות שהקפידו ולחמו נגד הפא"נ גם שם עלה הפורץ, ואף אותם פוסקים שהזהירו במיוחד בצוואותיהם לזרעם אחריהם שלא יצאו בפא"נ צא וראה התנהגות נכדיהם וניניהם.

"וז"ל הריטב"א ז"ל בשם רבו הרא"ה ז"ל בפסחים עלה דמתני' דמקום שנהגו: והדבר פשוט שאין משנתנו וכל הגמ' אלא במנהג שהוא להחמיר, אבל במנהג להקל לעולם אין חוששין לו, ואפי' היה על פי גדולים שבעולם כל שנראה שיש בו צד איסור וכו', ואם הטעות מוכרע אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. והדברים האלו מורים על שלמות אומרים ומהם אין לנטות", (שו"ת הרדב"ז תשו' אלף קמה [עג], אלף קסה [צד], והובא בשיירי כנה"ג יו"ד סי' רי"ד הגה"ט אות יז).

ומבואר במתני' וגמ' ריש הוריות שכל מי שהוא בגדר גמיר ולא סביר או סביר ולא גמיר באיזה ענין שהוא כנגד הוראת ב"ד שהורו להיתר, אסור לו לעשות כהוראתם ואם עשה חייב קרבן, עיי"ש היטב, והכא נמי מי אינו בכלל סביר שמאחר שאיסור גילוי שער הראש "עיקרו הוא משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם בנוי השיער" (עיין פ"ב ענף ב), א"כ מה הרווחנו בפא"נ שגם בה יש נוי שיער ממש אם לא יותר, ואין בינה לבין בנות כל הארץ ולא כלום. וכה כתב מרן החזו"א בספרו או"ח סוף סי' ט: "ואמנם חמורה היא ההלכה, ולא ניתנה להיקבע עפ"י סיפורים, אלא העיקר העיון בגמ' ופוסקים ומסירת נפש להבין קושט אמרי אמת".

ומקום כאן להזכיר את חזרת רבינו הפמ"ג, שבספרו פרי מגדים א"א סי' עה סק"ה הביא דיש מתירין ויש אוסרין לצאת בפא"נ וסיים שם: "ומ"מ במדינות שיוצאין בפאה נכריות מגולה יש להם לסמוך על השו"ע כאמור", והביא דבריו בשמו במ"ב סי' עה סקט"ו, והנה לפני זמן מה נמצא ע"י כמה אברכים שהפמ"ג בספרו "אם לבינה" [עד עתה בכת"י ועומד להופיע בדפוס בע"ה] חזר בו ואוסר באיסור גמור לצאת בפא"נ אפי' במדינות שהמנהג שיוצאין שם בפא"נ מגולה ושאיין לסמוך על המתירין, [עיין דבריו בלשונו



לקמן פרק ח]. ונפל התירא בבירא. [כל זה מלבד מה שיתבאר כחלק ב' מדברי האחרונים ובביאור מקיף שאף הש"ג והרמ"א לא התירו כלל].



וזה תוכן הספר ומעשהו בס"ד:

בפרק א לוקטו והובאו דברי חלק מרבתינו האוסרים, בלשונם ובקצרה. בפרק ב יתבאר מקור איסור פרוע ראש בתורה ושורש טעם האיסור על פי דברי הראשונים, ושעפ"י טעם זה דעת הרבה פוסקים דאף פא"נ אסורה מדאורייתא — דת משה, וטעם האוסרים פא"נ מדרבנן — דת יהודית. ויתבאר שאין שום צד קולא במה שהרבה ואפי' רובן או כולן הולכות בפא"נ בין אם האיסור מדת משה ובין אם האיסור מדת יהודית.

בחלק ב (פרק ג ואילך) נתבארו כל סוגיות הש"ס שמוזכר בהם ענין פא"נ, אח"כ הובאו דברי השלטי גבורים שמוכיח היתר מסוגיות אלו, והקושיות העצומות שהקשו גדולי האחרונים על דבריו, לאחר מכן בא מהלך וישוב נפלא בדברי הש"ג אשר יסודתו בדברי האחרונים ושלפי"ז מעולם לא התיר יציאה בפא"נ לרה"ר.

ולמודעא אנו צריכין כי חלק ב [וכן עיקרו של פרק ב] לקוח מתוך הספר הנפלא "פאה נכרית בהלכה" הנמצא בעריכה, ברשות הרב המחבר שליט"א העוסק בסוגיא זו זה כעשרים שנה וכבר למד ויגע בירר וליבן הדברים בחברותות יותר מאלף פעמים ועם הרבה ת"ח מופלגים והסכימו כי זהו המהלך היחיד המתישב בדברי הש"ג. ונתקיים בזה מש"כ הרמב"ם באגרותיו (אגרת השמד) וז"ל: "וממה שראוי שתדעהו שהאדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם, עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושתיים ושלוש וארבע וישנה אותו היטב — ואח"כ ידבר וכו'; ואולם מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר — ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אילו יתכן זה" עכ"ל.

בספר הנ"ל הרחיב לדון ולבאר גם בסוגיא דשיעור באשה ערוה (ברכות כד.) ובדברי הרמ"א והמג"א ועומד להופיע בקרוב בס"ד, ועוד יש שם אריכות רבה בכל הענין. וכדי לא למנוע הטוב מבעליו אמרנו להוציא לאור עולם חלק מתומצת מספר הנ"ל לחפצי הקיצור, ובו עיקרי הדברים בסוגיא זו.



לסיום הדברים, מן הענין לפנות אל כל הירא את דבר ד' והחרד על נפשו ונפש בני ביתו ודואג על גורל האומה ועתידה, להתעורר באמת על דבר גדול זה לתקן הפירצה הזו שבביתו, ולהחזיר עטרת הראש ליושנה כימות עולם וכשנות כל דור ודור, שהרי בחסדי השי"ת יש בידינו היכולת והאפשרות לקיים

התורה ומצוותיה כהלכתן — ואין כיום שום סיבה ושום לוחץ להשתמש בפא"ג, לא גזירת המלכות [עיין ספר שנות חיים להגר"ש קלוגר תשובה שט"ז שבמדינות רוסיה היתה בזמנו גזירת המלכות לילך בגילוי שיער ומתוך כך החלו להשתמש בפא"ג], ולא אימת והשפעת המשכילים וכו' עלינו, ולא שום מונע ומעכב לקיים המצוה כרצון התורה לכסות הראש בכיסוי כהלכה שאין בו שום נוי שיער ואין כאן אלא עצת היצר בלבד, — ומה נענה ליום פקודה?

ואל אותם רבים רבים המודעים לחומר הענין ולבם דואב על המכשול שתחת ידם, אלא שאינם חוגרים עוז ואומץ לסלק את המכשלה מפני בושא מדומה שלא להיות שונים מחבריהם או קרוביהם שעברו ושנו ונעשה להם כהיתר, או משאר סיבות שונות שהיצר מסבבן — אין לנו אלא לזעוק ולהרים כשופר קולנו: היכן יראת שמים ופחד יום הדין שאז אין מתקבלים "תירוצים" ואמתלאות כגון אלו, איה "ויגבה לבו בדרכי ה'" ומדת עזות דקדושה, ולאן נעלמה ההלכה הפסוקה בראש השו"ע "ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת"? ובפרט בדבר חמור ועיקרי זה שיש בו החטאת הרבים שעל נוראות חומרתו אין צורך להכביר במלים עד שאמרו ע"ז חז"ל (אבות פ"ה מ"ח) "וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה".

והלא על זה ועל כיוצא בזה כבר כתב מרן החזו"א זללה"ה (אמונה ובטחון פ"ד אות ז) לאמור: — "כי אם אמנם המצוות המעשיות בצביונן השטחי כפי מצבן הקיים בשדרות ההמונים קלים הם לשמרן ולעשותן, — כבדים הם מאד לאלה היודעים חומר הדין ואשר אהבת ההלכה קבועה בלבם, כי אלה הררים התלויים בשערה וכו', וצריך להלחם במדותיו לפעמים במדת העצלות כאשר כבר הוא עיף למעלה מן המדה, ופעמים הדבר מקושר בבזיון מבני אדם ופעמים בהפסד ממון, ופעמים אנשי ביתו יקניטוהו, ועוד אלף כיוצא בו, ובכלל המדקדק עבודתו עמלה בהיותו יחיד בדבר וצריך אמן שלא להגרר אחר סביבותיו". והדברים בעד עצמם מדברים. — ועיין היטב מה שהאריך הח"ח בגדר עולם פ"ו בדברים כדרבונות לענין חובת התוכחה של הבעל לאשתו.

עם ד'! חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלוקינו, לבדוק ולתקן את בדקי בתינו כדת משה וישראל ולקרב ביאת גואל צדק ב"ב, וכבר נתבאר לעיל כי מלבוש של פריצות יש בו משום חלול השם, והסרתו יש בו משום קדוש השם, מי בכס ירא ה' עורו נא התעוררו נא להעמיד הדת על תילה לקדש שם שמים. ויה"ר שיקויים בנו מקרא שכתוב "אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו. אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו", ובא לציון גואל אמן ואמן.

## פרק א

## דברי רבותינו

א"ה: בפרק זה הובאו בקצרה דברי חלק מרבותינו האוסרים בלא אריכות המו"מ שבדבריהם, אלא דברי האיסור ונמוקו שבדבריהם כלשונם. עיקר המו"מ נסוב על דברי שלטי הגבורים שלכאו' מתיר הוא יציאה בפא"ג עפ"י ראיות מן הש"ס, [והיינו דלכו"ע דבר ברור הוא שצריך ראיה להתיר פא"ג, דמצד הסברא יש לאסור, ולא נמצא מי שיאמר דפא"ג מותרת מסברא בלא ראיה], וע"ז באו האוסרים ודוחים ראיותיו לגמרי וממילא אוסרים הם. - שורש האיסור בהרחבה, וכן המו"מ בראיות הש"ג וביאור דבריו יבואו בס"ד מפרק ב ואילך.

כמו"כ הובאו כאן בעיקר האוסרים פא"ג משום דת משה או משום דת יהודית, והיינו מעיקרי איסור פרוע ראש, אך לא הובאו האוסרים מטעמים צדדיים כגון משום לאו דובחוקותיהם לא תלכו או משום מראית עין [ועי' היטב מה שכתבנו בפרק ב ענף ד], שכן מטרת חבורנו לברר גדרי איסור היסודי דפרוע ראש שהוא עיקר הנדון.

## א

## הגאון מהר"י מינץ קצינלבוניגען

בספר שו"ת באר שבע (סי' יח) הביא מה שמצא "כתוב בכתיבת יד הרב המובהק מהר"י קצינלבוניגען" וז"ל: "לא זה הדרך ולא זו העיר שהנחילו לנו אבותינו חכמי המשנה והגמרא והפוסקים ז"ל, מפני שהדבר פשוט הרבה יותר מביעתא בכותחא דמה ששנו היתר להתקשט ולצאת בפאה נכרית בכולי גמ' מיירי דוקא בפא"ג מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד כמו השערות הדבוקות לבשרה ממש, כי לא היו רגילות בפא"ג אלא דוקא הנשים ששערן מועט לקשור שיער נשים נכרית לשערן וכו' א"כ בהכרח צריך אתה לומר דכשם דשיער עצמה הדבוק לבשרה ממש מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד כך פא"ג זו הקשורה בשיער עצמה היתה מכוסה עמהן תחת השבכה ועל ראשה רדיד מכמה טעמים שאפרש בסמוך, וכו', והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין, ועוד דהא כתב הרמב"ם (בפכ"ד מהל' אישות) ואיזו היא דת יהודית הוא מנהג הצניעות שנהגו בנו"י יוצאה לשוק כו' ואין עליה רדיד ככל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת, וכו' והשתא היאך יעלה על הדעת שיהא מותר לצאת בפא"ג מגולה לחוד טפי ממטפחת דעביד ביחוד לכסוי השער וגם הוא מכסה לגמרי השערות וכו', אבל לעולם איסור דת משה ויהודית במקומו עומד ודרך זה כבושה וסלולה בגמ', וכו'. ע"כ אומר אני לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועיקר בכל מה שכתב כי הם דברים בטלים הבל הבלים וכדי שלא יכשל בהם זולתו על כן עמדנו על מקום טעותו".

ובספר דרשות מהר"י מינץ (סוף דרוש הראשון) כתב: ע"כ הזהיר שישמעו לקול מורים אף אם יורו לפעמים במה שלא ייטב בעיניהם, כאילו תאמר עד"מ שלא יגלו שער ראשם

ושלא יתקשטו בפאה נכרית כי שער באשה ערוה ולמראה עין יראה כאילו שער שלהם, ואבותינו ואבות אבותינו מחו בדורותיהם שלא ישאו אפי' הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכם כי במקום שנוהגים נשי האומות לכסות שער ראשם והאחיות - נזהרות כמו"כ מלהתקשט בפא"נ. וכבר הרחבתי הדבור בפסק ארוך שעשיתי בנדון זה ואכ"מ.

ב

### הגאון רבי ישכר איילינבורג - בעל באר שבע

הביא בספרו (שבאו עליו בהסכמה רבו בעל הלבושים, מהר"ל מפראג ומהר"ם גלאנטי ועוד) דברי מהר"י מינץ הנ"ל, והוסיף עליו וכתב: הגה"ה ואני אוסיף נופך משלי להביא ראייה מבוארת ומבוררת שאין להשיב עליה, מנדרים פ"ד הנודר משחורי ראש מותר בנשים וכו' ואם איתא שכל הנשים היו רגילות בפא"נ מגולה כדי שתתקשט בשער לחוש עין הרואה כמו שעלה על דעת החכם הנזכר א"כ קשה היאך אפשר לומר שאין נקראים שחורי הראש וכו' אלא מהוורתא כדפירשתי ותו לא מידי.

ג

### הגאון רבי בנימין מוספיא בעל מוסף הערוך

בירושלמי כתובות פ"ז ה"ו: ר' חיייה בשם ר' יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, הדא דתימא לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע; ופירש במוסף הערוך (נדפס יחד עם הערוך) וז"ל: קפליטין - (ירושלמי כתובות פ"ז) היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, פירוש בלשון רומי שער ותלתלים ופאה נכרית עכ"ל, והיינו דקפליטין שבירושלמי הוא פאה נכרית, ולפי"ז פא"נ מותרת רק בחצר ולא במבוי [וק"ו ברה"ר] כמפורש בירושלמי. [והביא דבריו במקור חיים (לבעל חוות יאיר) או"ח סי' עה].

ד

### הגאון רבי יעקב עמדין (יעב"ץ)

בספרו שאילת יעב"ץ ח"א סי' ט ובהגהותיו לנזיר דף כ"ח ע"א: וכן עיקר לענ"ד דלא עדיפא פאה נכרית מקלתה דבשוק אסורה מדת יהודית כדאיתא בהמדיר. ועי' מה שהאריך לאיסור בח"ב סי' ז-ח, ובספרו מור וקציעה או"ח סי' עה, ובספרו לחם שמים פ"ו דשבת.

ובצוואתו (מכת"ק בהגהותיו לסידורו עמודי שמים, נדפס בסוף הסידור עמ' קב שנת תשכ"ו): ואתם בני יצ"ו זרעי זרעי עד עולם, הנני מצוה בזה עליכם ועל דורותיכם אחריכם חק עולם ולא יעבור וכו' וכן פאה נכרית (פארוק) יהא אסור לכם וכו', וכל מי מיר"ח שיעבור ע"ד צוואתי ואזהרתי זאת לא יקרא שמי עליו בסודם אל תבוא נפשי ובקהלם לא תחד כבודי ובשם ישראל לא יכנה.

ה

### הגאון רבי חיים בוננשתי בעל נוסת הגדולה

בכנסת הגדולה (אהע"ז סי' כא אות ה) אחרי שהביא את דברי הש"ג: - אבל בכאר שבע דף צג הביא בשם מהר"ש יאודה קאצינלבוניגן ז"ל שמחה על קדקד סבורא זו והאריך הרבה והעלה לאיסור.

ו

**הגאון רבי יצחק לאמפרונטי - בעל פחד יצחק (רבו של הרמח"ל)**  
 בפחד יצחק אות פ: פאה נכרית לנשים נשואות שקורין קרינא"ל או פירוקינו והשגות  
 מהרר"י קצינעלינבויגן נגד המתיר והוכיח בראיות ברורות שאין להתיר הפא"נ לנשואות  
 אלא מכוסה תחת השככה ועל ראשה רדיד, באר שבע דף צ"ג.

ז

**הגאון רבי ישראל יעקב אלגוזי (אבי הרי"ט אלגוזי)**  
 בספר קהלת יעקב (מענה לשון ח"ג אות רמ): שער באשה ערוה אפי" שער חברתה  
 בכלל זה - באר שבע.

ח

**הגאון רבי רפאל מילדולה בעל מים רבים**  
 מים רבים (אמסטרדם תצו) חאהע"ז סי' לו: אבל בבא"ש הביא מהר"ר יהודא קצינלבוויגן  
 שמחה על קדקד סברא זו והאריך הרבה והעלה לאיסור.

ט

**הגאון רבי פנחס הלוי איש הורוויץ בעל ההפלאה, ובית דינו**  
 בספר לחמי תודה לבנו הג"ר צבי הירש אב"ד פפד"מ, דף ד: וגם ראוי להוכיח ולהודיע  
 גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבהכ"נ מפי כבוד אאמ"ו הגאון זצלה"ה  
 בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית.

י

**הגאון רבי משה סופר - בעל חתם סופר**  
 בהגהותיו על שו"ע או"ח סי' עה (מג"א סק"ה): "המעייץ בספר באר שבע בפנים יראה כי  
 סוף דבריו נכונים והמה בשם הגאון מוה"י קצינלבוויגן והוא הוסיף רא"י מנדרים מ"ח ב'  
 גבי שחורי ראש, וכן העלה מהר"י יעבץ לאסור וכו' אבל פא"נ לא עדיף מקלתה דאסור  
 כדאיתא בפרק המדיר".  
 ובצוואתו (נדפס בספר לב העברי) כתב: "השמרו לכם וכו' ומכ"ש שתזהרו מריעות  
 נשים רעות שמוציאים אפי" שערה אחת חוץ, וגם בפאה נכרית אני אוסרכם איסור גמור".

יא

**הגאון רבי יעקב אורנשטיין - בעל ישועות יעקב**  
 בישועות יעקב או"ח סי' עה סק"ג: ולגוף הדין כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם  
 פריצות קאתינן עלה, וכיון שאין ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או  
 משער נכרית וכו', ומסיק דיש בפא"נ איסור תורה עיי"ש.

יב

**הגאון רבי חיים יוסף דוד אזולאי (הרחיד"א)**  
 בברכי יוסף או"ח סי' שג סק"ב: ומה שהביא הא"ר משם השה"ג דמתיר לנשואה לגלות  
 פא"נ, נעלם ממנו דהרב מהר"י קצינלבוויגן הביאו הרב באר שבע הפליא לתמוה ע"ז.  
 ועי' במחזיק ברכה או"ח סי' עה סק"ב שהביא דברי הגאון יעב"ץ הנ"ל באות ד.

יג

**הגאון רבי נח חיים צבי אב"ד אה"ו (בעל עצי אלמוגים ומעין החכמה)**  
 בספרו עצי ארזים (על אהע"ז) סי' כא סק"ב העתיק דברי הש"ג ותמה עליו וסתר ראיותיו  
 וכתב: וטעה בזה טעות גדול דלדבריו תיקשי וכו' לכן נראה לי פשוט דאסור לאשה  
 נשואה להתקשט בפא"נ, והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין.

יד

### **הגאון רבי ברוך ייטלש מפראג בעל טעם המלך**

בתשובה מאהבה ח"א סי' מז הביא מה שכתב אליו מחותנו הגאון הנ"ל: שאל אותי אחד  
 אם אמת הדבר שאין איסור לנשים לקשט את עצמן בפאה נכרית כו', ואמרתי אליו וכו'  
 לא יאות לנשים נשואות מבנות רחל ולאה לעשות כן במקומנו, כי אין זה מדרכי  
 הצנועות ולא בשביל נשים כאלה נגאלו אבותינו ממצרים והן הנה בעוכרנו להאריך  
 גלותנו וכו' ומדוע נקל במקום שיש גדר שגדרו חכמים בפריצות וגילוי עריות ודת  
 יהודית, לכן דעתי אם יש ביד ב"ד למחות דהיינו שידברו על לבם דברי תוכחת מוסר  
 ויניעו לבכם לשמוע מוטב.

טו

### **הגאון רבי אלעזר פלעקלס בעל תשובה מאהבה**

תשובה מאהבה ח"א סי' מח בתשובתו להגאון הנ"ל: "הנה שאלת איש חכם לב אשר  
 נתן ה' חכמה ע"ד פאות נכריות אשר חדשים מקרוב מקילין נשים נשואות ומעלתו הרב  
 נ"י הרחיב באר רחובות בפלפול עצום ורב להחמיר בה מאד", עיי"ש שהאריך להעמיד  
 דברי הש"ג שהתיר רק בפא"נ בצדדין שלא במקום שיער "אבל לעשות קלעי שער כעין  
 פרוק"ן של האנשים אפשר גם הש"ג לא מצא סמך היתר כאשר בארתי למעלה, א"כ כל  
 הפוסקים בחדא מחתא ולא פליגי, כולם שפה אחת ודברים אחדים. לכן לעשות קלועים  
 משערות המכסים כל הראש ונראין כפרועי ראש אין דעתי נוטה כלל להקל".

טז

### **הגאון רבי משה בעל פרדס הבינה**

בספרו הנ"ל חלק מטעי משה דף עג, אחרי שהביא דברי התשובה מאהבה כתב: ולדעתו  
 כל מקום שנמצא בדברי אחד מן הפוסקים איזה היתר כמו הש"ג והרמ"א והמג"א וכו'  
 הוא רק על הפיאות (חוץ לצמתן), אבל לעשות פארוקען הוא איסור גמור מכמה טעמים  
 שנראות כפרועי ראש, ובפרט שהגאון מהר"י קצינלבוויגן והגאון באר שבע והגאון  
 יעב"ץ כולם אוסרים וא"כ מאן ספין וחשיב לחלוק עליהם.

יז

**הגאון רבי צבי הירש אורנשטיין - בעל "ברכת רצה" נכד הישועות יעקב**  
 בספר ישועות יעקב (אהע"ז סי' כא): אשר הוגד לך ידי"ץ משמי כי הקלתי לנשים לשאת  
 פאה נכרית כי גם שער עצמו אין איסורו ברור באופן כזה ששאר הראש מכוסה - שקר  
 הוגד לך וכו', ולמען ברור הדברים כשמלה הנני באתי בזה לחקור אחר מקור הדברים,  
 יען כפי אשר ראיתי והתבוננתי מצאתי כי נבוכו בזה רבים וכן שלמים כי לא ירדו לעומק  
 דינים אלו ולא בררו אותם בשרשם וכו' וכו'. אולם בגוף הדבר שכתב הגאון בעל ש"ג  
 להתיר פא"נ כבר מחו אקדקדו האחרונים ז"ל ודחו ראיותיו וכו', ומצד הסברא אמינא

לאסור פא"נ לפמש"ל בשם הרא"ש ז"ל לחלק בין אלו השנויים במשנתנו דיוצאת שלא בכתובה לשאר עוברת על דת דבאלו מלבד האיסור יש ענין פריצות וא"כ בפא"נ כיון שאינו ניכר אם הולכת פרועת ראש פריצותא מיהו הוי וכו'.

יח

### **הגאון רבי משולם זלמן הכהן אב"ד פיורדא (תלמיד ה"תומים")**

בספר שערי הזקנים (להג"ר וואלף המבורג תלמיד הגאון הנ"ל) ח"א דף מג: והיה הרב מהרז"ך [הג"ר זלמן כהן הנ"ל] שרוי בצער על עם ה' ועל בית ישראל שנפלו בחורף וכו', אודות הנשים אשר דעתן קלות ולבשו אדרת שער למען כחש כו' ושער באשה ערוה וכתוב כי יראה כך ערות דבר וכו' כי בזה"ז שהולכין בטיוול כל היום אין היתר לדברי הכל דאסור לצאת בפא"נ.

יט

**הגאון רבי צבי הירש הורוויץ אב"ד פראנקפורט (בן ההפלאה, בעל מחנה לוי)**  
בספרו לחמי תורה דף יט ע"ב: והנה כבר הוכחתי כמה פעמים על המנהג הרע שנשתרבב בעו"ה אצל מקצת הנשים שנושאין פא"נ וכו', הלא המה מכשילין אנשים ומחטיאים רבים בהרהורי עבירה שקשין מעבירה.

כ

### **הגאון רבי אברהם תאומים (בן בתו ותלמידו של הגאון מליסא)**

בשו"ת חסד לאברהם (מהד"ת אהע"ז סי' פז): מכתבו הטהור קבלתי ונתעורר כבודו ע"ד מה שנהגו הנשים ללבוש פיה נכרית בראשם עד שנראה כאילו הם הולכים בשערות עצמן מגולה ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללו גדרן של ישראל, והאמת עם כ"ת כי המכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור מובטחני בבנו"י הכשרות ישמעו לקול הורים בכל אשר יגזרו אומר עפ"י דתוה"ק. וע"כ אני הקטן יוצא תחלה לברר בקצרה כי חלילה להקל בזה, ופשיטא שיש בזה איסור דרבנן וחוששני עוד מאיסור דאורייתא וכו', אבל לפעד"נ שיש בזה איסור דאורייתא לפ"מ שפירש"י בכתובות שם אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפרועת הראש מדעבדין לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מה"ת, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפא"נ שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה וכו', ע"כ כל מה שיש בידו למחות יעשה ולגדור פריצות ישראל ולמנוע בנו"י הכשרות מלצאת בפא"נ השומע ישמע והחדל יחדל ואנחנו נקיים, והעובר חטאו ישא, וכל השומעים לדברינו יתברכו מאלוקי אמן.

כא

### **הגאון רבי חיים הלברשטאם - בעל דברי חיים**

בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' נט): שאלה, אם מותר לאשה לילך בפא"נ לשוק. תשובה, כבר הארכו בזה בספר באר שבע ובכל האחרונים ורובם מסכימים לאסור, ועי' בכנה"ג באהע"ז [סי' כא] שרבו האוסרים, וכן בעצי ארזים אוסר, ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות ובריטב"א שם מובא באסיפת זקנים שאפי' לתת חתיכת משי וכדומה על הפדחת שיהי' דומה לשיער אסור דזה הוי דת יהודית וכו', ולכן בודאי אסור לצאת בפא"נ והוא דת יהודית. ועי' ביו"ד ח"א סי' ל שכתב: ואך כאמת אין אנו צריכין לזה

כי ידעתי בבירור בהיותי אצל מו"ח ז"ל במערהרין שגם שם לא הלכו במלבושי פריצות כזה ח"ו, וכפי ששמעתי אז לא נמצאת בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס, ורק בעוה"ר מקרוב נשתרכב המנהג הזה מן האפיקורסים.

כב

### הגאון רבי אריה ליביש הורוויץ

בשו"ת הרי בשמים (מהרו"ק סי' לו): קונטרסו היקר הגיעני תמול שלשום ומחזיקנא טיבותא מלא חפנותא, ואפריון נמטיי אחרי רואי כי העיר ה' את רוחך ונשא לבך אותך בחכמה לאדפוסי אידרא קונטרס אסיפת חכמים מכל חכמי דורנו שיחיו לאסור איסור על נשי עמנו לבל תשאנה על ראשן פאה נכרית הנקרא שייטעל, וגם אותי קראת להיות אמרתי צרופא בצירופא דרבנן לחוות לו דעי עפ"י דתוה"ק וחשתי ולא התמהמהתי למלאות משאלתו. ומאריך ומסיק לאיסור.

כג

### הגאון רבי מנחם מנדל מליבאוויטש - בעל צמח צדק

במשניות פ"ג דברכות: וקצת ראייה דבפא"נ לא שרי רק בחצר מדאמרי' בשבת (ס"ד ב') הכל בכבול, ואמאי עזיב פאה נכרית, אלא דבפא"נ גם בחול אינו מותר רק בחצר.

כד

### הגאון רבי יצחק רוב הלוי במברגר

בשו"ת יד הלוי חיו"ד סי' קכד: מכיון שגדולי הפוסקים אוסרים וכמ"ש הבאר שבע והתשובה מאהבה והרב מהרו"ך בספר נחלת אבות התרעם על המקילין, פשיטא ופשיטא שאחר הוראות גדולים אלה אין לנו להקל.

כה

### הגאון רבי שלום מרדכי הכהן (מהרש"ם)

דעת תורה או"ח סי' עה: ועי' תשו' ד"ח יו"ד סי' נט שכתב דרובם מסכים לאסור פאה נכרית וכו' דאפי' לתת חתיכת משי על הפדחת שיהא דומה לשער אסור דזהו דת יהודית, ולפי"ז יש ליהרר בק"ש ובהמ"ז ושאר ברכות שלא לברך נגד אשה המלובשת בפא"נ אך בעצימת עינים אולי יש להקל.

כו

### הגאון רבי שלמה יהודא בעל תשורת שי

תשורת שי סי' חקע: שאלה, נשים הצנועות ונוהגין סלסול בעצמן שלא ליתן על ראשן פא"נ אם מותרין בקונסט האר שייטיל העשוי מאיזה צומח בארץ לא משיער רק דומה ממש לשיער. - לענ"ד אינו סלסול אלא מדינא אסור וכו', ממילא יש בה משום פריצות ודת יהודית אם לא ניכר שאינן שערות אף דמשום מראית עין ליכא אם כל נשי העיר עושין כן כיון דיודעות מ"מ משום פריצות יש ועוברות על ד"י. ועוד כו' יש לחוש משום מראית עין משום אורחים דעוברים ושכין וכו'.

כז

### הגאון רבי יצחק אבולעפיא אב"ד דמשק

בשו"ת פני יצחק ח"ו אהע"ז סי' ו: דן על מנהג עירו שלובשין פא"נ בחצר שלכאור נראה



שנהגו כד' השה"ג, אבל עינינו רואות להרוב באר שבע שדחה דבריו בשתי ידיים וכן היעב"ץ והברכ"י באופן שכל הפוסקים דחו ד' השה"ג, ובמילתא דאיסורא אין לסמוך על השה"ג להתיר נגד ד' האחרונים, ועיי"ש שמיישב מנהג עירו שמאחר שברה"ר מתכסות ברדיד מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ורק בחצר מתקשטות בפא"נ אפשר דכו"ע יודו דשרי בחצר שאין רבים בוקעין בו. וסיים שאף השה"ג לא התיר אלא בחצר.

כח

### הגאון רבי אהרן קריספין

בבית אהרן אהע"ז מערכת הפ' אות א: וא"כ מי יערב לבו להתיר בקום ועשה נגד ארייותא אילין.

כט

### הגאון רבי יחזקאל שרנא הלברשטאם אב"ד שינאווא

בספר דברי יחזקאל עה"ת בדרוש לשבועות: ועתה ראיתי כי מוכרח אני להגיד כי איסור גדול יש לבנות ישראל לילך בכגדי פריצות ובפאה נכרית וכל איש ישראל מחויב למחות באנשי ביתו ככל כוחו, המקום ירחם עלינו ויסיר המכשלה הזאת מעלינו.

ל

### הגאון רבי ישכר דוב רוקח מבעלזא

מתוך דרשה שנדפסה בקונטרס דיבורים קדושים: כי ידוע לכל חומר האיסור מהנשים ההולכות בשערות שלהן כי מופסק בשו"ע שהיא נקראת עי"ז עוברת על דת משה ויהודית ויוצאות בלי כתובה, והנה כל מי שלומד שו"ע ביראת שמים רואה היטב שאין חילוק בין שערות עצמן לפא"נ שנקרא שייטעל, ונדפס כעת בשו"ע הגהות חת"ס ופוסק ג"כ שאין חילוק בין שערות עצמן לפא"נ, גם בספר עצי ארזים שהי' גדול הדור ומפורסם פוסק ג"כ הכי שאין חילוק, וכ"כ בס' באר שבע. ע"כ צריך כל איש לעיין היטב על בני ביתו בזה.

לא

### הגאון רבי מאיר א"ש - בעל אמרי אש

אלו הן הדברים אשר צוה רבינו מאיר א"ש לפני מותו לזרעו אחריו, ואמר בזה"ל: מה אצוה לכם, שתלמדו בהתמדה או שתהיו עובדי השם, זה תבינו מעצמכם, אך זה אצוה לכם מאד, תזהרו להיות עוקר הרים על מנהג קל שבקלים, והנשים ישמרו מללבוש פאה נכרית ח"ו, עכ"ל (לב העברי ח"א דף פא).

לב

### הגאון רבי אליעזר זוסמן סופר בעל מלאה קטרת

באגרת הקודש שכתב לבנו הגרש"ס זצ"ל הנדפס בריש ספר מהר"ם סופר עה"ת: שלא תלך האשה בפאה נכרית או קונסט האר (שערות מלאכותיות) כי הכל פריצות ויצה"ר.

לג

### הגאון רבי צבי הירש שפירא - בעל דרכי תשובה

בשו"ת סו"ס תפארת בנים עה"ת סי' ב - ע"ד שו"ב שאשתו מתקשטת בפא"נ ורוב בני העיר מסכימים, ומיעוט ממאנים מלקבלו, השיב: הדין עם מע"כ ואחזות מרעיו שלא לקבלו לשו"ב כו' כי הוא עון פלילי ובס' עצי ארזים כתב דהמקילין עתידין ליתן את הדין

וכו' ומעתה בשו"ב שצריך להיות יר"ש מרבים ואם ראינו שמיקל בזה הרי נראה בעליל שהוא קל וכו'.

לד

### הגאון רבי חיים אלעזר שפירא אב"ד מונקאטש בעל מנחת אלעזר

בספר נמוקי או"ח סי' עה: ועי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"ה סי' לה [עודנו בכת"י] באריכות ע"ד מג"א אלו וכו' ודברי הבאר שבע נכונים וראיתי ג"כ לגדולי אחרונים בזמננו שכתבו ג"כ בהרבה תשובותיהם שיש לגדור גדר שלא לילך בהשערות נכרית כי שומר נפשו ירחק מהם עכת"ד. ובס' שולחן העזר ח"ב סי' ט בשמלה לצבי סק"א העתיק מה שראה בתשו' מנח"א ח"ה בכת"י, דהעיקר כשיטות דפא"נ אסורה מן התורה.

לה

### הגאון רבי משה יהושע ליב דיסקין

בשו"ת מהרי"ל דיסקין קוני' אחרון סי' רג: עי' שלטי הגבורים פ' במה אשה דבשער תלוש שרי, ונ"ל דדוקא דניכר לכל שלא נעשה משער של עצמה אבל בלא"ה ודאי אסור, כדקיי"ל לאסור בדם דגים ובכמה דוכתי משום מראית העין, ובפרט לענין איסור ערוה שהוא חשש הרהור, גם בלא"ה י"ל דשם רק לחצר אמרו ובאינה מעורבת אבל לרה"ר עדיין מנ"ל. [עי' בדברינו פ"ב ענף ד].

לו

### הגאון רבי שלמה אליעזר אלפנדרי

בשו"ת הסבא קדישא ח"ב סי' א: ולכן מפני פחד ה' והדר גאוננו דברתי על לב כמה מיראי ה' ותופשי התורה לומר להם דהעיקרא דמילתא בפאה נכרית אין להתיר וכו', שכל הבאים אחרי הרב שלטה"ג לא קבלו עליהם היתר זה ונהגו בו איסור מכמה דורות, וגם אבותינו ואבות אבותינו עם שידעו סברת הרב המתיר לא ה' מי שמלאו לבו לנהוג היתר וכו', גם שמענו מפי מגידי אמת שבסוף ימיו של מרא דאתרא הדין ז"ל באה אשה אחת מארם צובה וגלתה את ראשה בפא"נ, והרב הנ"ל הרעיש את העולם בחרמות ובאלות ובקש להעניש אותה וברחה מהעיר וכו'. הם לכי בקרבי ומה אענה ומה אומר על אודות הזמן שהגיע לידי מדה זאת, שהאנשים אשר הם צריכים לסייע ע"ד כבוד השי"ת המה כשלו ונפלו ואין איש שם על לב, ואפי' מי שתופס ספר יתלה עצמו באיזה סברא דחוויה מהפוסקים להורות היתר לעצמו ולאחרים ומקלו יגיד לו, גם בוש לא יבושנו, וכו' דבאמת אסור הפאה כמו שער שלה.

לז

### הגאון רבי יצחק אייזיק מספינקא

בשו"ת חקל יצחק סי' פא: ע"ד הנשים אשר מקרוב נהגו את עצמן לישא על ראשן "זשיאאן" והוא נעשה ממין הנראה כשערות וכו', דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא דהא הוא דמי ממש לשער שלה וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הן שערות, ע"כ יש בי' איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי וכו', ולענין דינא מסיק התשובה מאהבה דגם הש"ג והרמ"א לא התירו בפא"נ כעין פריקע וכו' והו"ד בשד"ח שם ס"ג, ועיי"ש ס"ב שכתב כי עון זה מביא מגפה ר"ל כי מגפה ר"ת מ'פני ג'ילוי פ'את ה'נשים וכו', סיומא דפסקא, הליכה ברה"ר או במקום שרבים בוקעין בו בפאה נכרית הדומה לשערות של גופה ונראית כפרועת ראש, לכו"ע אסור מדת

יהודית ויוצאה בלא כתובה ואולי הוא אסור מדאורייתא וכו', ע"כ יאזר נא ר"מ כח ויצרף עמו היראים שבעירו לבטל המנהג הרע הזה, וכל השומעין ונזהרין יתברכו בבני חיי ומזוני אכ"ר.

לח

### הגאון רבי הלל ליכטנשטיין אב"ד קאלמייא

בספרו אבקת רוכל ח"ב כלל ב פרט א: מכאן תוכחה לכמה מקומות שנהגו הנשים מנהג כורות לישא על ראשם בשוק תכשיט הנקרא פרוק או שייטל שכולה נעשה משיער ואין ניכר ע"כ בין פנויה או נשואה וכו', וגם לענ"ד שיש לדון בד"ז שהוא גם איסור תורה לא יהיה כלי גבר על אשה שתהא דומה לאיש כדי שתלך לישב בין הנשים כו', ה"צ י"ל ע"י שהולכת בפרוק תלך לישב בין הפנויות כבתולות וכמה פריצות יכול להסתעף מזה. ובספרו שירי משכיל כלל ה פרט ט: ובכלל הסתות עמלק וכו' שטורה ומפתה לנשים שיהיו בבחינת גבהו בנות ציון שתלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים ולקשט בתכשיטים ובמלבושים כאחת הפרצות והשרות, הגם שהם בגדי שחץ וגאווה ולא מדרכי הצניעות וגורמין להבעיר היצה"ר בלב רואיהם, ועי"כ הולכין מעט מעט מדת יהדות מדרכי הצניעות ומשנים מדרכי אמהות הכשרות להתקשט אף בפא"נ הגם שהיתר דבר זה רפוי מאד וכו', ואחרון הכביד שהוא פריצות ועזות גדול שאין ניכר בין פנויה לנשואה.

לט

### הגאון רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים בעל ייטב לב

בספרו ייטב פנים מאמר דורש טוב אות ד: ויותר מהנה הנשים עושים חדשות שהולכין בגילוי הראש בדבר הדומה לשיער ובפאה נכרית רק על קצה הראש סמוך למצח יש להם כובע וכו' וגם עתה אני מבקש ומזהיר לבל יוסיפו ללכת במלבושים כאלו, ומה שעבר הוא רחום יכפר וכו'. ועוד שם בתוכחת מוסר ל"ג מדות אות כח: לכן הנני להזכיר את הנשים ולבקש מאתם ולהזהירם לבל ילכו בראשיהם כאשר עד עתה כי כפי הנשמע הוא פריצות גדול או לעינים וכו' יש מהן שהולכין בפא"נ שג"ז אסור כמ"ש בס' באר שבע באורך וכו', וכבר אמרתי שזה שאמרה תורה חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם בהליכות כאלו עוד יתכן לשון שער בשין שמאלית והכוונה שלא הלכו אבותיכם בשערות כמו עתה.

מ

### הגאון רבי אברהם חיים איינהורן

בסוף ספרו שערי טוהר על הל' נדה: גם בענין שבנו"י יוצאות בפא"נ לרה"ר כבר העלה להלכה בשאלת יעב"ץ סי' ט ובד"ה ח"ב סי' נט דאסור ויש בה משום דת יהודית, וכ"מ פשטות השו"ע באהע"ז סי' קטו ס"ד וכו', וכ"ש בזה"ז שמתקנין השיער להיות דומה ממש כמעשה הפריצות בודאי אסור מן התורה כמש"כ בד"ה ח"א סי' ל.

מא

### הגאון רבי אלעזר - בעל שמן רוקח

בצוואתו הנדפסת בספרו יבין שמועה עה"ת (קראקא תרס"ד): ואני מזהיר באזהרה שש מאות ולזרעי אחרי עד עולם שהנקבות לא ילכו ח"ו בדרכי הפריצות ההולכים בפאה נכרית ובידים מגולות וכהנה מנימוסי האומות, חלילה וחלילה לכם מעשות כזאת אך תלכו בצניעות כדת משה וישראל וכדת יהודית.

מב

### הגאון רבי יוסף תאומים - הפמ"ג

אף שהפמ"ג באו"ח א"א סי' ע"ה סק"ה כתב דאף שיש אוסרים פא"נ מ"מ במדינות שיוצאין בפא"נ מגולה יש להם על מי לסמוך, הנה נמצא לפני זמן מה שבספרו "אם לבניה" (עד עתה בכת"י ועומד להופיע בדפוס בע"ה) חזר בו ואוסר לגמרי אף במדינות שרגילין לצאת בפא"נ, משום מראית עין ומשום דת יהודית, וז"ל (באות "כתובה"): "והנה באו"ח כו' רמזתי בפריי שם למ"ש המ"א בסי' ע"ה אות ה' דפא"נ שרי דלא כב"ש, ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו וכו' - כללא דמילתא פרוק יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוה ד"ת וגם דת משה, כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע"ג מטפחת על ראשה הוה דת ישראל עכ"פ וכו', ע"כ נראה לי איסור גמור כו' מכמה טעמים דכתיבנא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב וכל אשה יראת ה' ובעלה ת"ח מצוה להוכיחה ולפייסה לציית בעלה ודי בהערה זו".

ובאות "צעף" חזר והאריך בזה וכתב: וההיא דפאה נכריות יש כמה תירוצים ועמ"ש באות כ' כתובה באורך מזה או שכל בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך אפשר אין זו עוברת על דת יהודית מיירי ג"כ שיש סימן מובהק שאין משערה דאל"כ יש מראית עין וכו', וסיים: "וודאי כל בנו"י כשרות ומקשטות לפני בעלה לא ח"ו בפני אחרים ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כימי קדם ב"ב אמנ". [דבריו במלואם יבואו בס"ד לקמן פרק ח'].

### הגאון רבי יואל טייטלבוים

אב"ד דק"ק סאטמאר בספרו דברי יואל פ' בראשית

ובעוה"ר ע"י שהדורות מתמוטטים ומתמעטים, היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים וסייגים יותר, וזכור אני שזה כחמש עשרה שנים בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שב"ב לובשת שייטל, מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוה"ר כבר התירו לעצמם גם פרושים ונתרבתה המספחת הזאת גם בבתי החרדים.

הביטו וראו מה שכתב הגאון בעל מחנה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט, שהביד"ץ בעירו יצאו בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחרנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחר מעט מעט, והקילו בשמירת הגדרים והסייגים, וראו מה עלתה בידם.

והנה דברנו עד כה מהחיוב לעשות גדרים וסייגים, אבל באמת כבר פסק הסמ"ק דדבר שיש בו משום לתא דפריצות אסור מדינא משום ובחקותיהם לא תלכו, וכתשובות חת"ס חאו"ח (סימן ל"ו) הביא מתשו' מהר"ם אלשקר שצווח השואל על מנהג נשותי בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה א' של שער בין האוון לפדחת תלוי לה, וכתב המהרי"ק ע"ז שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כן עפ"י הערוך בפ' חזקת עיי"ש, וסיים החת"ס זל"ה דבארצותינו שהמנהג עפ"י הזוה"ק להחמיר בגלוי שער, המנהג עוקר הלכה וכו' ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הק' פ' נשא, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו עכ"ל. ובפרט במדינותינו שקבלנו עלינו הוראת הדברי חיים זל"ה שאוסר לצאת לשוק בפאה נכרית, וכל הדומה לשער אסור משום דת יהודית, וכיון שנהגו אבותינו כן הוי המנהג הלכה קבוע, ואסור מדינא כמ"ש החת"ס זל"ה בשם מהרא"ש בסימן הנ"ל.

## מפי השמועה

מרן הגרי"ז מבריסק בדברו בענין פא"נ אמר: "דער היתר פון שייטלען איז זייער א שוואכער היתר - נאר הנח להם לישראל וכו'" [היתר הפא"נ הוא היתר חלוש מאוד (והדגיש והאריך במילה "מאוד") - אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין וכו']. (מפי בנו הגאון שליט"א).

מרן החזו"א זי"ע אמר: "ס' שמעקט מיט א דאורייתא" [פאה נכרית יש בה ריח של איסור דאורייתא]. (מפי אחד מבאי ביתו הקרובים שליט"א).

רבינו החפץ חיים הזהיר לב"ב בפירוש שלא לצאת לחוץ בפא"נ מגולה (אוצרות ירושלים חלק קמ"ז מפי נכד הח"ח ששמע מפי זקנתו).

ושמעתי למורי הגאון רבי יצחק זעקי"ל (פאללק) זצ"ל בהתווכחו עם תלמיד חת"ס על סדר דברים שיצאו מפיו בדרשה אחת כשהחל להתפרץ פאה נכרית ועבירה גוררת עבירה לילך פרועות ראש, אמר הוא ז"ל סדר דבריו הי' לכוך כל מי ששומע לדבריו לילך בצניעות בדרך דורות ראשונים יזכה לבנים מהוגנים ויתברכו בכל עינים, והרים קולו בכח "מכלל לאו אתה שומע הן", וכל העם אחזום חיל ורעדה בשמעם דברים אלו יוצאים מפיו בליל כל נדרי בקדושה וטהרה (מתוך בכתבו של הגה"ק מרי"ץ דושינסקיא הנדפס בספר זכרון למשה).

מעשה במי שבא לפני בעל ה"הקהילות יעקב" הגרי"י קנייבסקי זצוק"ל וביקש להוציא מפיו היתר לפאה נכרית, והגרי"ק סירב בתוקף להורות היתר בדבר, שאל הלה: ומה עם נכדותיו של הרב היוצאות בפא"נ? ענה הגרי"ק: "אל תיקח מהן ראייה כל עיקר, כי הן לא שאלו אותי כלל בזה". - וידוע כי דברים אלו אמורים גם ביחס לכני-ביתם של הרבה גדולים שיצאו בפא"נ שלא על דעתם ובניגוד לרצונם אלא שב"ב לא שמעו בקולם, ואין כאן מעשה רב ולא כלום, (וכפי שכבר המשיל בזה חכ"א כי יצה"ר במקום שיצטרך לטרוח ולהסית כל אחת ואחת מנפרד ללבוש פא"נ, בחר להסית את הרבנית שע"ז ממילא כבר יבואו כולן לחקותה), וכידוע בזה עדויות רבות מאוד. וגם אלו שלא מיחו ולא הביעו את התנגדותם הי' זה משום שסברו שיש מתירים ואין חובה למחות, אך כ"ז אינו אלא לפני שנתפרסם דעת האחרונים שאף המתירים לא יתכן שנתכוונו לרה"ר [עי' באורך מפרק ג' ולהלן] ולפני שנתגלתה חזרת הפמ"ג, ואשר אחרי זה הלא נפל התירא בבירא. וכ"ז מלבד מה שהבאנו בפתח השער מתני' וגמ' דריש מס' הוריות, ומדברי הריטב"א בשם הרא"ה ש"במנהג להקל לעולם אין חוששין לו ואפי' היה ע"פ גדולים שבעולם" עיי"ש, ודבריו הברורים והבהירים של מרן החזו"א באו"ח סוף סי' ט' וז"ל: "ואמנם חמורה היא ההלכה ולא ניתנה להיקבע עפ"י סיפורים, אלא העיקר העיון בגמ' ופוסקים ומסירת נפש להבין קשט אמרי אמת".

"אדמו"ר רבי ישראל אבוחצירא הקפיד מאוד על הנשים הנשואות שיכסו ראשן כדרך אמותינו הקדושות במטפחות, ואת כל שער ראשן שלא תראה אפי' שיערה אחת. ומעשה היה שאת מנכדותיו החלה ללבוש פאה נכרית, רבינו אסף את כל בנות המשפחה והטיף להן מוסר באומרו: האם אתן חושבות לרמות את הקב"ה בלובשכך פאה נכרית וכאלו בזה אתן יוצאות ידי חובת כיסוי הראש, א"כ דעו לכן: כל אשה הלובשת פא"נ ואפי' רק חצי פאה - מכינה לעצמה חומר הסקה שבו ישרפו אותה בגיהנם" (מתוך ספר הסבא קדישא). [והשווה לדברי הח"ח בגדר עולם סוף פ"ג וז"ל: "זכן אומרת הגמ' במס' סוטה ח' ע"ב במדה שאדם מודד בה מודדין לו, אבשלום חטא בשערו ונתלה בשערו וכו' עיי"ש, ולפ"ז בעניננו, שהחטא הוא מצד שערותיה המגולות לעיני הכל, בוודאי כל אחד ואחד מהמשחיתים שנבראו מהשערות יענישה אח"כ בשערותיה גופא בגיהנם" עכ"ל]. ומדה טובה מרובה. ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כדברי הפמ"ג הנ"ל על ענין זה.

## פרק ב

## מקור איסור פרוע ראש גדרו ומעמו

## ומעמי איסור פאה נכרית

## ענף א: סוגיא דכתובות דף ע"ב

**איתא במשנה בכתובות (ע"ב).** – ואלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית. ואיזו היא דת משה – מאכילתו שאינו מעושר ומשמשותו נדה ולא קוצה לה חלה ונודרת ואינה מקיימת. ואיזוהי דת יהודית [פירש"י, שנהגו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיבא] – יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם וכו'. ע"כ. וז"ל הרא"ש שם (סי' ט) – "האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה, היינו בדבר שהיא מכשילתו כי הנך דמתניתין וכיוצא בהם, כגון שהאכילתו חלב או דם וכן נודרת ואינה מקיימת בשביל בניו [דבעוון נדרים בנים (קטנים) מתים, גמרא]. אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה. ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה". עכ"ל. וכמאירי שם כתב – "כלומר לא סוף דבר בזינתה תחת כעלה שאיבדה כתובתה אלא אף העוברת על דת משה ויהודית וכו' ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושכילים לזנות" וכו'. וע"ע שם באורך.

**ומקשה הגמ' שם** – ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרוע, ראשה פרוע דאורייתא היא [פירש"י, ואמאי לא קרי לה דת משה] דכתיב ופרע את ראש האשה [פירש"י (סוטה ח'), ופרע. בכל מקום לשון גילוי הוא] ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש [פירש"י, אזהרה. מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על

בועלה מכלל דאסור, א"נ מדכתיב ופרע מכלל דההוא שעתא לאו פרועה הות שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר], ומתרת הגמ' – דאורייתא קלתה שפיר דמי, דת יהודית אפי' קלתה נמי אסור [פירש"י, קלתה. סל שיש לו מלמטה בית קבול להולמו בראשו ובית קבול מלמעלה לתת בו פלך ופשתן]. ע"כ.

**מבואר** מזה שאסור מדאורייתא לאשה נשואה לצאת בראש פרוע לגמרי אלא צריכה לשים "קלתה" בראשה, ומדת יהודית אין זה מספיק ובעינין כיסוי יותר טוב מקלתה. (אמנם לא נתפרש איזה כיסוי בעינין. ובפשטות לא ראתה הגמ' צורך לפרשו מכיון שהיה מעשים שבכל יום וכולן הלכו כן, ורק את אופני האיסור לפי מדרגותיו – דת משה ודת יהודית – פירשו. וכמש"כ הרמב"ם בפיה"מ במנחות ריש פ"ד – "לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חבור המשנה והיו ענינים ידועים ונהוגים ביד כל העם פרט וכלל ואין ענין מהם נפלא משום אדם וע"כ לא ראה לדבר בהן" וכו' יעו"י"ש). והמשנה מיירי כשיוצאת בקלתה בלבד ועוברת על "דת יהודית" וזה נקרא במשנה "יוצאה וראשה פרוע".

**[הציור של "קלתה" מבואר ברש"י הנ"ל** שזהו סל שיש לו בית קיבול מלמטה ומניחה אותו על ראשה, וברש"י מהדו"ק (מובא בשיטה שם) מוסיף שהחסרון שיש בקלתה (שעל כן אינו מספיק מדת יהודית) – "דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים" וכן כתב בתרומת הדשן (סי' י') שזהו סל וחלול בכמה מקומות לפי שאינם

כתבו: "שׁרוּבֵן הוֹלְכוֹת בַּחֲצוֹן בַּפְּרִיעַת הַרְאֵשׁ כִּיּוֹן שֶׁאֵין שֵׁם רוֹאִין", וְכֵן כָּתְבוּ שֶׁאֵר הַרְאֵשׁוֹנִים וְהַפּוֹסְקִים – הַגְּהוֹת אֲשֶׁר־י בִּשְׁם מֵהַר־יָח וְהַרְשֵׁב־א וְהַמְאִירִי וְתִרוּה־ד סִי־י וְכֵן מִפּוֹרֵשׁ בְּבִי אֵה־ע סִי קִטְוֹ וְבִד־מ שֵׁם אוֹת ד' וְכֵן פֶּסֶק הַמְגִ"א בִּאוֹ"ח סִי עִ"ה סִ"ק ד'. וְכֵן מִשְׁמַע בְּרִי"ף וְבִרְאֵ"ש שֵׁם – עֵיין בִּי הַגְּרִ"א אֵה־ע סִי קִטְוֹ סִ"ק י'. וְאִכְמ־ל). – וּמִתְחַדֵּשׁ גִּדְרֵי אֲמֻצְעֵי שְׁבַמְבוּי אֲסוּרָה לְצֵאת בִּשְׁעֵרוֹתֶיהָ, אֲבָל מִסְפִּיק שֵׁם קִלְתָּהּ וְדִלָּא כְּבִשׁוּק. [וּדִין פְּרוּעַ רֵאשׁ בְּמַבּוּי אִם הוּא מִדַּת מִשָּׁה אוֹ מִדַּת יְהוּדִית לֹא נִתְפָּרֵשׁ בְּגַמ', וְעֵיין בְּבִ"ש אֵה־ע סִי קִטְוֹ סִ"ק ט' וְבִטְ"ז שֵׁם סִ"ק ה' שֶׁזֶּהוּ רֶק מִדַּת יְהוּדִית וְכֵן מִשְׁמַע בִּירוּשָׁלַיִם (פִּי"ז ה"ו) וְכֵן לְכֹאֵר מִשְׁמַעוֹת דְּבַרֵי הַרְמַב"ם פְּכִ"ד מֵאִישׁוֹת הִי"א ע"ש. וְע"ע בְּרִבְנוּ יְרוּחַם סִפְרֵי מִיִּשְׂרָאֵל נִתְיָב כ"ג חֶלֶק שְׁמִינֵי דָף ס"ב].

עוֹד עֵינֵינוּ שְׁנֹדוֹן בְּגַמ' שֵׁם – אֶחָד הַדְּבָרִים שֶׁאֲסוּרִים מִדַּת יְהוּדִית הוּא "טוּוּה בִּשׁוּק". וְנִתְבָּאֵר בְּגַמ' שֵׁם (עַמ' ב') – אִמְרוּ רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל בְּמִרְאָה זְרוּעוֹתֶיהָ לְבִנֵי אָדָם, רַב חֲסֵדָא אָמַר אֲבִימִי כְּטוּוּה וְרַד כְּנֹגַד פְּנִיָה. ע"כ. וּמִבִּיאִים הַתּוֹס' בִּשְׁם ר"ח שְׁטוּוּה וְרַד – צִמְרֵי אָדָם הֵיא טוּוּה שִׁפּוּל עַל פְּנִיָה מִזְהַרְרוּרִיתוֹ וְזֶהוּ עֲזוֹת מִצַּח וּפְרִיצוֹת, וְכַעֲיֵן זֶה כָּתְבֵי הַרְמַב"ם (פְּכִ"ד מֵאִישׁוֹת הִי"ב) וְעֵיין רִיטְבֵ"א וְשִׁיטָּה שֵׁם שֶׁהִבִּיאוּ דְּבַרֵי הַרְמַב"ם וּבִיָּאֵרוּ דְּבָרֵינוּ שֶׁהוּרַד נֹתֵן אֲדַמִּימוֹת בְּפְנִיָה. וְז"ל שִׁיטָּה לְרִ"ן בְּכַתּוּבוֹת שֵׁם – "וְהַרְמ"מ בְּמִזְז"ל פִּי שְׁמִשִּׁמָּה וְרַד בְּפִדְחָתָהּ וְכַדּוּךְ שֶׁהַגּוֹיּוֹת עוֹשׂוֹת כְּדֵי שִׁזְזוֹנוֹ אַחֲרֵים מִמֶּנָּה". וְז"ל הַרְשֵׁב־א שֵׁם ... שֶׁזֶּה מִקְלוֹת הַדַּעַת וְשִׁזְזוֹנוֹ עֵינֵי אַחֲרֵים מִמֶּנָּה. וְז"ל הַרְמַב"ם בְּפִיָה־מ – "וְאִמְרוּ וְרֵאשָׁה פְּרוּעַ וְאִפִּי בְּמִטְפַּחַת עַל רֵאשָׁה וּבִתְנֵאֵי שְׁתַּצֵּא בָּהּ לְשׁוּק אוֹ לְמַבּוּי מִפּוֹלֵשׁ, וְאִמְרוּ טוּוּה בִּשׁוּק שְׁמִרְאָה זְרוּעוֹתֶיהָ לְבִנֵי אָדָם אוֹ שֶׁהֵיא טוּוּה וְנִתְנָה וְרַד אוֹ הַדָּס אוֹ רִימוֹן וְכֵן הַדּוּמָה לְזֶה בְּגִבּוֹת עֵינֵיהָ אוֹ עַל לַחִיָּה וְכֹל כִּיּוּצָא בּוּזָה מִן

קְלוּעִים יְפָה. הַרְמַב"ם נִקְטָה לְשׁוֹן מִטְפַּחַת (עֵיין בְּפִיָה־מ שֵׁם וּבְפִכִ"ד מֵאִישׁוֹת הִי"ב וִי"ג), וּבְבִ"ח (אֵה־ע רִישׁ סִי קִטְוֹ) כָּתְבֵי – "וּמִדְּבַרֵי הַרְמַב"ם נִרְאָה דְּפִי קִלְתָּהּ הֵיא מִטְפַּחַת שִׁישׁ בָּהּ נִקְבִים כְּנִקְבֵי הַסֵּל", וְכֵן מִשְׁמַע בְּבִי הַגְּרִ"א (אֵה־ע סִי קִטְוֹ סִ"ק י') ע"ש, וְכֵן נִרְאָה מִהַדְ"מ שֵׁם (אוֹת ד') שֶׁהַמִּטְפַּחַת אֵינָה מְכַסֶּה כָּל הַשְּׁעֵרוֹת, דִּהַדְ"מ קָאֵי עַל דְּבַרֵי הַטּוּר שְׁמִזְכִּיר גַּם אֶת לְשׁוֹן הַרְמַב"ם "מִטְפַּחַת" וְעַל זֶה כָּתְבֵי הַדְ"מ שְׁנִרְאָה עוֹד קִצַּת מִשְׁעֵרוֹתֶיהָ, ע"ש. וְז"ל רִבְנוּ יְהוֹנָתָן מְלוֹנִיל בְּכַתּוּבוֹת שֵׁם – "קִצַּת שְׁעֵרָה מִבְּחוּץ מִתַּחַת הַכִּיפָה הוּי דַּת יְהוּדִית". וְכֵן מִשְׁמַע מִלְשׁוֹן הַמְאִירִי שֶׁקִּלְתָּהּ אֵינָה מְכַסֶּה אֶת כָּל הַשְּׁעֵרוֹת, וְכֵן הוּא מִפּוֹרֵשׁ בְּרִיב"ש הַמּוּבָא בְּשִׁיטָּה שֵׁם].

**בְּהַמְשַׁךְ הַגַּמ' שֵׁם (בְּעַמ' ב')** – אִמְרוּ רַבֵּי אֲסִי א"ר יוֹחֲנָן קִלְתָּהּ אֵינֵן בָּהּ מִשׁוּם פְּרוּעַ רֵאשׁ. הוּי [פִּירִשׁ"י, לְשׁוֹן מִקְשָׁה] בָּהּ ר' זִירָא – הֵיא, אֵילִימָא בִּשׁוּק – דַּת יְהוּדִית הֵיא, וְאֵלָא בַּחֲצֵר – א"כ [דְּבַחֲצֵר יֵשׁ בָּהּ מִשׁוּם פְּרִיעָה, רִשׁ"ן לֹא הִנַּחַת בַּת לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ שִׁיּוֹשְׁבַת תַּחַת בַּעֲלָהּ] נִוְכַחְבוּ הַתּוֹס' ד"ה וְאֵלָא בַּחֲצֵר – פִּי אִפִּי בִּלָּא קִלְתָּהּ נָמִי אֵינֵן בָּהּ מִשׁוּם פְּרִיעַת הַרְאֵשׁ שְׁאֵל"כ לֹא הִנַּחַת בַּת לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ. וְכַרִּין עַל הַרִי"ף כָּתְבֵי – "א"כ לֹא הִנַּחַת וְכו'. כְּלוּמַר א"כ דִּא"ר יוֹחֲנָן דְּקִלְתָּהּ אֵינֵן בּוֹ מִשׁוּם פְּרִיעַת הַרְאֵשׁ מִשְׁמַע דְּבִלָּא קִלְתָּהּ מֵהֵיא יֵשׁ בָּהּ מִשׁוּם פְּרִיעַת הַרְאֵשׁ וְאִם כֵּן כּוֹלְהוּ נִפְקָן שֶׁאֵינֵן אֵשֶׁה נִזְהַרַת בַּחֲצֵרָה". וּמִתְרַצַּת הַגַּמ' – אִמְרוּ אֲבִי וְאֵיתִימָא רַב כְּהֵנָּא – מַחֲצֵר לְחֲצֵר וְדָרְךְ מַבּוּי [דִּלָּא שְׁכִיחֵי רַבִּים, רִשׁ"ן]. ע"כ.

**מִבּוּזָאֵר** מִהַסּוּגִיא שֶׁלְשׁוּק אֲסוּר לְצֵאת בְּקִלְתָּהּ מִדַּת יְהוּדִית, וּבַחֲצֵר מוֹתֵר אִפִּי בִּשְׁעֵרוֹת מְגוּלוֹת (כֵּן פִּירְשׁוּ שֵׁם תּוֹס' וְהַרִין הַנ"ל, וְכֵן "נִרְאָה מִדְּבַרֵי רִשׁ"י" שֵׁם [לְשׁוֹן־הַבִּי (אֵה־ע סִי קִטְוֹ) וְכֵן לְמַד בְּדְבַרֵי רִשׁ"י הַבִּי"ח שֵׁם] וְכֵן בִּיאָר לְהַדִּיא הַרִיטְבֵ"א שֵׁם [מוּבָא גַם בְּשִׁיטָּה שֵׁם] אֶת דְּבַרֵי רִשׁ"י. [וְכֵן הוּא בְּרִשׁ"י מִהַדּוּ"ק בְּשִׁיטָּה וְז"ל: "שֶׁהֵרִי כּוֹלֵן רִגְלֹת לְצֵאת בַּחֲצֵר פְּרוּעוֹת רֵאשׁ", וְהַרִיטְבֵ"א וְהַנְמוּקֵי יוֹסֵף

בעזרה שאני דהא אפי' בהר הבית היו צריכין להתנהג באימה יתירה כדאיתא במשנה לא יכנס אדם להר הבית וכו' והרי אפי' בביהכנ"ס איתא בשו"ע אר"ח סימן צ"א דלא יכנס בראש מגולה אפי' באנשים, ומנ"ל במקום אחר. ולפירוש הראשון אתי שפיר דמוכח מהעונש שעשתה עבירה בתחלה בגילוי ראשה". עכ"ל. וז"ל השיטה מקובצת שם – "ופרע את ראש האשה ואמרינן במס' סוטה היא גלתה לו את ראשה לפיכך הכהן מגלה את ראשה אלמא דלא היה לה לגלות את ראשה". ובחסד לאברהם (מהדו"ת אהע"ז סי' פ"ז) כתב – "פי' הראשון של רש"י ז"ל דדרשינן טעמא דקרא דהיינו טעמא דמגלה. שצרה שהוא מדה כנגד מדה על שעשתה איסור לגלות שצרה לפני הבעל אלמא דאיסור לגלות שצרה" וכו'. וז"ל המדרש רבה (פ' נשא פרשה ט' אות י"ג) – "ופרע למה, שדרך בנות ישראל ראשיהן מכוסות ולכך היה פורע ראשה ואומר לה את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות ראשיהן והלכת בדרך הגוים שהן מהלכות ראשיהן פרועות הרי לך מה שרצית". עכ"ל.

המורם מכל הנ"ל – לפי פירוש הראשון שפיר איכא ראייה לאיסור, דמדחזינן שעונשין אותה בפ"ר מדה במדה על מה שגילתה שצרה מקודם להתנאות לבעלה ש"מ דאיסור לגלות שצרה לאיש זר ולכן עונשין אותה, (דעל גוף העבירה עונשה שצבתה בטנה וכו', ועל ההקדמה לעבירה שעשתה להתנאות וכו' עונשין אותה בפריעת ראשה). אמנם לפירוש השני של רש"י (דרך חזינן דהמנהג כן) קשה לכאורה מנ"ל ראייה לאיסור דהרי אין לנו רק דהמנהג כן (וכמו שהקשה ההפלאה ועוד אחרונים), וגם בלשון רש"י רואים שינוי לשון בין לשון ראשון דמסיים "מכלל דאסור" ללשון שני דמסיים "ש"מ אין דרך בנו"י לצאת פ"ר" ולא מסיים אסור (ובפסוק עצמו הרי לא כתוב שום לשון איסור "שאשה נשואה אסורה לגלות ראשה", רק כתוב שלסוטה צריכין לפרוע ראשה, ומזה יש לנו דיוק שלנשים אחרות לא פורעין מפני שלא עשו שום עבירה, אבל אם היא עצמה רוצה לגלות ראשה, איך משמע מהפסוק איסור בזה). וצ"ע.

**אמנם** הביאור הוא בהקדם בירור יסוד קושיית ההפלאה הנ"ל דהקשה מסנהדרין (מ"ו:): דאמרינן התם במסקנא דליכא למיגמר דין קבורה במת מדאקבור צדיקי – משום דפריך ע"ז "דילמא מנהגא" הרי דממנהג אין ללמוד, ובאמת צריך להבין גם לפי ההוה אמינא שם בסנהדרין שכן ילפינן ממנהגא, דאטו מהא דכתיב "נעליכם כרגליכם" נעלך לא בלתה וכו'" "וחלצה נעלו" "שלף איש

הפריצות ומיעוט הצניעות", וכ"כ המאירי ע"ש, וכתב הח"מ (אה"ע סי' קט"ו ס"ק י') שכל הפירושים עולים להלכה שכל שהוא עזות היא עוברת על דת יהודית. נויש להוסיף שמכל זה מבואר שמדאורייתא אסור לצאת לשוק בשער מגולה משום טעמא דפריצות (כדלקמן ענף ב), וע"ז הוסיפו בנות ישראל מדת יהודית עוד ענינים של צניעות כנ"ל (דלא סגי בקלתה, ומגלה זרועותיה, וורד על פניה וכו'), והאיסור דאורייתא הוא כעין "אב" שממנו נובעים ונלמדים האיסורים של דת יהודית והם כעין "תולדות", וכולם מטעם אחד הם "מן הפריצות ומיעוט הצניעות" (כלשון הרמב"ם בפירוש המשניות).

### סיכום הסוגיא דכתובות: יש ג' דרגות

בדין "פרוע ראש" – שוק (ומכוי מפולש) שמדאורייתא צריכה שם קלתה ומדת יהודית צריך כיסוי גמור, – מכוי (שאינו מפולש) שצריכה שם קלתה מדת יהודית, וחצר שמוותרת בפרוע ראש.

**ונבאר** בזה את ב' פירושי רש"י על הא דתנא דבי רבי ישמעאל "ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש" – וז"ל רש"י ד"ה אזהרה: "מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בעלה, מכלל דאסור. א"נ מדכתיב ופרע מכלל דהוא שעתא לאו פרועה הות, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר", עכ"ל. [ביאור פי' א – דדרש"י הטעם שציוותה תורה לפרוע ראש הסוטה שהוא משום עונש על מה שגילתה ראשה כדי להתנאות על בעלה, ונמצינו למדין דגילוי ראשה להתנאות בפני איש זר איסור הוא (מדהתורה מענישתה על כך). ופי' ב – דממילא מבואר מכאן מציאות ש"אין דרך בנו"י לצאת פרועות ראש" אלא מכוסות, מדכתיב ופרע מכלל דלאו פרועה הות].

**ועי'** בדברי ההפלאה שם שנתקשה על פי' ב' דרש"י וז"ל: "נראה דבלשון ראשון ס"ל דמהא דמשמע דהיא שעתא לאו פרועה היא אין זה נקרא דאורייתא דאע"ג דמנהג הוא כן וכתיב המנהג בקרא אינו דאורייתא ולא שייך נמי לשון אזהרה כדאיתא בפרק נגמר הדין דליכא למילף מדאקבור צדיקי דילמא מנהגא, וכמ"ש לעיל עוד מזה בדף י'. ותו דילמא



(וכמפורש בריטב"א ובתרומת הדשן ובלבוש כדלקמן ענף ב). וגם בפירוש השני לא חזר בו רש"י מתוכן הפירוש הראשון שעניינו הוא משום צניעות ד"להתנאות", שכל המחייב למילף שמנהג כיסוי הראש הוא חובה – הוא משום שהמנהג נובע מתוך צניעות, אלא משמעות דורשין איכא בינייהו איך האיסור נלמד מהכתוב בתורה.

### ענף ב: שורש וטעם איסור פרוע ראש וטעם האוסרים פא"נ מדאורייתא

**איסור פריעת הראש שמדאורייתא מפורש בריטב"א בסוגיא דכתובות שם ש"פריצות" הוא לאשה, וכ"כ בתרומת הדשן (מובא להלן), וכ"כ הלבוש (אהע"ז סי' כא סעי' ב):** "לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק כו' שזה הוא פריצות לאשה". וכ"כ החפץ חיים בהקדמת ספרו גדר עולם וז"ל: "הנה מבואר בדברי חכמינו ז"ל גודל האיסור של האשה שיוצאה בשוק וראשה פרוע דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבנו ג"כ נזהרות מזה – מצד הצניעות כידוע, עד שאמרו ע"ז שהוא איסור מדאורייתא". – והיינו שפורצת הגדר שבינה לבין אחרים ע"י שמתנאית ומתייפה בשערותיה ומושכת את העין.

**וראיה לדבר דטעם האיסור משום פריצות –** דהנה נתבאר בסוגיא דכתובות הנ"ל שאיסור דפרוע ראש דאורייתא הוא דוקא בשוק ולא בחצר, וצ"ע היכן מצינו בשאר מצוות התורה חילוק כזה? ונתפרש יסוד הדבר בתרוה"ד (סי' י) וז"ל: "דבחצר האשה אינה צריכה שום כיסוי וכו' דודאי איסור גילוי הראש דהתם איננו אלא משום פריצות דגברי (פירוש, כלפי גברי) והיכא דלא שכיחא רבים כגון בחצר אין קפידא", וכ"ה בריטב"א ובנמוק"י בקצרה דבחצר שרי "כיון שאין שם רואין".

**ודבר זה גם מתורת רש"י ז"ל למדנוהו דטעם האיסור משום פריצות הוא במה**

נעלו" וכד' דחזינן שלבשו נעליים, האם היה כלל הו"א לומר דאיכא חיובא בזה (והאם גם נאמר "וחלצה נעלו" מכלל דעד עתה לאו חלוץ הוה ש"מ אין דרך בני ישראל לילך חלוצי נעל).

**ופשוט** דמסתברא דדברים דחזינן דהמנהג דעלמא שהלכו כך מחמת סתם מלבוש לאדם להגן מפני הקוצים וכו' ודאי דליכא הוה אמינא לומר דהוי חיובא בזה, ומה שהיה הוה אמינא בקבורה למילף מיניה היינו דהיכא דאפשר לומר דהמנהג דחזינן בתורה היה משום קפידא דוקא ומילתא בטעמא ולא סתם, בזה שפיר יש למילף דהוי חיובא. ואם כן בקבורה ודאי דאפשר לומר דהא דהיה מנהג בזה הוא משום "כבוד המת" ונילף מיניה, וע"ז תירצו בגמ' דמ"מ ליכא ראייה דהלא גם בדרכים אחרים אפשר למנוע ביון המת ולא דווקא בקבורה (כגון שריפה חנטה וכדו') והא דנקט הכתוב קבורה היינו משום דמנהגם היה בקבורה.

**ולפ"ז שפיר מוכן דבמנהג דרואין דנהגו כך משום צניעות, (דפשוט הוא דהטעם דנהגו מקדמת דנא לכסות הראש הוא משום צניעות כדי שלא תתנאה לפני אנשים אחרים, וכמו שכתב החפץ חיים בגדר עולם – "הנה מבואר בדברי חכמינו ז"ל גודל האיסור של האשה שיוצאה בשוק וראשה פרוע דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבנו ג"כ נזהרות מזה – מצד הצניעות כידוע", ועיין רש"י סנהדרין נ"ח: ד"ה משתפרע ראשה בשוק – שהיו רגילות "אף" הנכריות הנשואות שלא לצאת בראש פרוע), א"כ ממנהג כזה המוזכר בתורה שפיר ילפינן דיש איסור בזה וזהו שכתב רש"י בלשון שני ש"מ אין דרך בנות ישראל, פ"י אין דרכם ללכת פ"ר משום צניעות (ולא כתב סתם ש"מ שהולכות מכוסות), וא"כ ודאי ילפינן מיניה איסור אף לפי המסקנא דסנהדרין. (ולשון רש"י "אין דרך" הוא כלשון הערוך ערך "כרבל" על הגמ' בברכות כ'. – פ"י בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה", וכוונת רש"י במה שכתב "אין דרך" היא כמו שסיים הערוך שג"כ כתב לשון "אין דרך" מפני שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה ורש"י קיצר בלשונו כדרכו). ומהך דסנהדרין גופא שהביא ההפלאה מוכח כל הנ"ל, ובין לפי ההוה אמינא ובין לפי המסקנא לא כל המנהגים שוין הן. ודו"ק.**

**ולפ"י מש"כ יוצא שרש"י בשני הפירושים כיוון לדבר אחד – דהטעם דאיסור לילך בפרוע ראש הוא מטעם צניעות שלא תתנאה בשערה בפני אחרים**

באיסור א"א, ואי משום הכשלה בהרהור והסתכלות יעו"י ע"ז כ' ע"א דמבואר להדיא דיצרא דהרהור בא"א גדול מבפנוי דאמרי' שם "ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל בפנוי' נאה ולא בא"א אפי' מכווערת", גם י"ל דבפנוי' לא חייבתה תורה לכסות שיערה מאחר שצריכה היא לכך לייפות עצמה כדי שיקפצו עלי' בג"א כמבואר בתענית י"ג ע"כ אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה כימי אבל אביה עיי"ש].

### האוסרים פא"נ מדאורייתא – דת משה, וטעמם

ואחרי שנתבאר עפ"י דברי הראשונים דאיסור פ"ר אינו "חוקה" בלא טעם כפרה אדומה ושעטנו ואכילת דבר אחר – אלא "משפט" [מילתא בטעמא], וטעמו משום פריצות במה שמתנאית בשערותיה כמשנ"ת לעיל, – מתוך זה דעת הרבה פוסקים שפא"נ אסורה מדאורייתא כשיער ממש, משום שהפא"נ עושה את אותה הפעולה שהשיער הטבעי עושה (אם לא יותר, כידוע. וכמובן שהמדובר בכל מיני וסוגי הפאות, בין קצרה ובין ארוכה ובכל צורה שהיא ובין שלימה ובין חלקית, דמה לי מעט מה לי הרבה וכמו בשיער ממש, ובין העשויות משיער טבעי ובין מכל מיני צמחים או סינטטי וכדומה וכמש"כ בחקל יצחק סי' פא ותשורת ש"י סי' תקע, וכידוע לכל שהפא"נ הסינטטיות מכל חומר שהוא מייפין בדיוק כשיער ממש ועוד יותר).

וז"ל שו"ת חסד לאברהם (מהדו"ת אהע"ז סי' פז): "אבל לפענ"ד שיש בזה איסור דאורייתא לפ"מ שפרש"י בכתובות שם אזהרה לבנוי' שלא תצא בפריעת הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין

שמתנאית בשערותיה, כדנתבאר לעיל סוף ענף א דלב' פירושי רש"י מקור הילפותא של איסור פרוע ראש ושורשו הוא מטעם שמתנאית בכך, עיי"ש.

מבואר מכל הנ"ל דטעם איסור פרוע ראש משום פריצות הוא, שפורצת הגדר שבינה לבין אחרים ע"י שמתייפה ומתנאית בפניהם באופן המושך את העין, ועיקר הנוי באשה הוא שער ראשה כמש"כ החינוך (מצוה שעד) שהשיער מהווה ומייפה את "תואר בני אדם" עיי"ש, ולפיכך הצריכה תורה שתכסה האשה נוי זה של השיער. ואיסור עצמי הוא עליה שהיא אסור לה להתנהג בפריצות כלפי אחרים ואף כשאינה מתכוונת לזה.

ומעתה פשוט נמי דהיוצאת בראש פרוע עוברת גם על לאו דלפני עור במה שנכשלו אחרים על ידה בהרהורים והסתכלות וכו', דמאחר שחייבה תורה לאשה נשואה לכסות ראשה משום פריצות – מידה יידרש וממנה ייתבע גם על הכשלת והחטאת הרבים שגרמה ע"י פריעת ראשה, מלבד מה שעברה על איסור העצמי של פריעת הראש, שהרי מחוייבת היא לכסות הראש וכיון שע"י שלא כיסתה החטיאה רבים תיתבע גם על זה. ויותר מזה נראה פשוט דממה שחייבה תורה לכסות הראש משום פריצות אית לן גילוי מילתא דגילוי שיער מביא להרהור באופן שעל האשה מוטל החוב לסלק את המכשול, דכשם שמביא לידי קירבה ועבירה כך הוא מביא להרהורים דמענין אחד הם, וא"כ פשוט וברור דשוב יש בגילוי שיער גם משום לפני עור. ועי' בספר מעלות המדות לחד מקמאי סו"פ ט שכתב: "ולפיכך כתוב בסוטה ופרע את ראש האשה ואמרו חז"ל מכאן לבנוי' שלא תצאנה בפריעת הראש, שכן שערות האשה דבר פריצות וערוה, ומרגילין את האדם לידי הרהור ותאוה". [והא דפנויה אי"צ לכסות שיערה, אי משום פריצות וקירבה פשוט דפנויה קילא טפי שאינה

וכן הוא במגן גבורים (או"ח סי' עה בשה"ג אות ג) שהנדרן הוא משום פ"ר דאורייתא זו"ל (אחרי מו"מ בדברי הש"ג): "ומה ראייה היא לרה"ר דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפא"נ".

**[והנה בענינים שהם סברא פשוטה אמרי' בש"ס "למה לי קרא סברא הוא", ולשון החינוך בהקדמת ספרו "ועל כן לא תאריך התורה לעולם במה שהוא ידוע מן הסברא האנושית, וזהו אמרם זו"ל בכל מקום סברא הוא, כלומר ואי"צ קרא במה שהסברא נותנת", וא"כ ה"ה בנדון דידן כשאסרה התורה גילוי שיער אי"צ קרא להאריך ולומר דה"ה פאה נכרית, דסברא ברורה ופשוטה היא. ועוד, דהא כל איסור פ"ר נלמד מטעם וסברא, שהרי לא נאמר בתורה דאשה נשואה צריכה לכסות שער ראשה שנוכל לאסור בלי שום טעם, אלא מקור החיוב לכסות הראש הוא או (לפי' א דרש"י) ממה שהענישה תורה את הסוטה מדה כנגד מדה על שהתנאתה בשערה ונמצא דקפידת התורה היא על נוי השיער, או (לפי' ב דרש"י) ממה שמצינו בתורה מנהג כיסוי השיער שטעמו ומטרתו כדי להצניע את נוי השיער וטעם המנהג הוא שמחייבנו ללמוד דכיסוי הראש חובה הוא, וא"כ גם פא"נ היא בכלל עצם האיסור, דהא גם ע"י פאה נכרית מתנאה ומתייפית כבשער עצמה וכמבואר להדיא בסוגיא דנזיר כ"ח ע"א (מובא לקמן ח"ב פ"ג), ויש להוסיף בזה דאפי' את"ל שאשה זו הפא"נ אינו מייפה אותה ממש ובדיוק כשער עצמה – ג"ז אינו טענה כלל, דהא התורה חייבה לכסות שיער כל הנשים שבעולם וגם אותן שאין שערן נאה כ"כ, וא"כ פאה נכרית גם אם אינה נאה בדיוק כשיער אשה זו מ"מ עדיין היא לכה"פ כשיער של אחרות שאינו נאה כ"כ. ומלבד איסור פרוע ראש בפא"נ להני פוסקים עוברת**

כשער עצמן תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפא"נ שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה".

וז"ל הישועות יעקב (או"ח סי' עה אות ג): "ולגוף הדין כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה וכיון שאינו ניכר השער של פא"נ אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו' דיש איסור תורה, ובתשו' הארכתי בזה ואכ"מ".

וז"ל שו"ת חקל יצחק (סי' פא): "דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא דהא הוא דמי ממש לשער שלה, וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הן שערותיה ע"כ יש ב"י איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי וכו', שו"ר בישועת יעקב באו"ח סי' עה סק"ג כו' ובפא"נ "האאר שייטל" יש איסור תורה עייש"ה וכו', וי"ל דבזמניהם לא הי' הפא"נ דומה ממש לשיער של גופה [ולכן אסרו רק מדת יהודית, המעתיק] והישוע"י מיירי באם הוא דומה ממש לשיער של גופה [ולכן אוסר מדאורייתא]. ובס' שולחן העזר (ח"ב סי' ט בשמלה לצבי סקי"א) מעתיק מתשו' מנחת אלעזר ח"ה (שראהו בכת"י) "דעיקר כשיטות דפא"נ אסור מן התורה". וכ"מ בשו"ת הסבא קדישא ח"ב סי' א ד"ה עוד ראיתי וד"ה אמנם כבר כתיבנא "דבאמת אסור הפאה כמו שיער שלה".

ויעי' לקמן פרק ו בהערות על הש"ג הערה ה ובפרק ז אות ד שנדון האיסור בש"ג הוא דפא"נ הוי פרוע ראש דאורייתא, וכמבואר בלשונו, והחולקים עליו וסותרים ראיותיו ואוסרים בלא לבאר טעם האיסור נראה דסוברים דאסור מדאורייתא כצד האיסור של הש"ג, [ולמשי"ת בח"ב גם דעת הש"ג במסקנתו כן הוא דאסור מדאורייתא],

ואח"כ פירש פרטים שבדת יהודית וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות", ובהמשך דבריו מביא כל הפירושים בענין טווה ורד ומסיים "וכן כל כיוצא בזה לפי מה שעיני דייך רואות". ומבואר דבר זה במדרש רבה במדבר (פרשה ח סי' י) עה"פ אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך – "בזמן שהיא נוהגת בעצמה דת יהודית שהיא צנועה, זוכה שיוצאין ממנה בנים בעלי משנה בעלי מקרא בעלי מעש"ט", מפורש שיסוד דת יהודית – צניעות.

**נמצא** מבואר מכ"ז דענין דת יהודית הוא דרך כללי של צניעות שנהגו בו בנו"י, "וכל כיוצא בזה" דברים שיש בהם מן הפריצות ומיעוט הצניעות אסורין כמש"כ בפיה"מ ובמאירי, והרבה עניני צניעות נכללים בדת יהודית, ונקודה עיקרית שבזה הוא להצניע את הנוי שבה שלא למשוך עיני אחרים עלי'.

והנה הרבה אחרונים פסקו שפאה נכרית אסורה בשוק מדת יהודית [כדלעיל פ"א], והביאור הוא, דמלבד משנ"ת שיסוד דת יהודית הוא שלא להתנהג בפריצות ומיעוט הצניעות שעיקרו הוא שלא להתקשט ולהתנאות בפני רבים, וא"כ גם לולא שמצינו שהוסיפו לאסור יציאה בקלחה מדת יהודית אלא היינו מוצאין רק איסורי טווה בשוק וכו' נמי הי' פשוט דפאה נכרית אסורה לכה"פ מדת יהודית דהא יש בה נוי גמור של שיער והלא עיקר התקשטות וייפוי הוא ע"י שיער (עד שאפי' העכו"ם מבינין כן כמבואר ברש"י סנהדרין נ"ח ע"ב שאף הנכריות הנשואות מכסות ראשן), – מלבד זה, הלא אם כשיער גופא מצינו שהוסיפו לאסור מדת יהודית קלחה ברה"ר כאשר כל הנוי שבזה הוא השיער היוצא מבין החרכים [אף שהוא שיער המותר מדאורייתא, דהא מותר

גם על לפני עור במה שמכשלת רבים בהסתכלות והרהורים כמשנ"ת לעיל לענין גילוי שער עצמה].

**ענף ג: האוסרים פא"נ מדרבנן – דת יהודית**

**במשנה** בכתובות ע"ב מבואר שיש דברים האסורים מדת משה ויש האסורים מדת יהודית, ובכולם יוצאת בלא כתובה. ובגמ' שם מבואר שהיוצאת לשוק בראש פרוע לגמרי עוברת על דת משה, והיוצאת בקלחה [שנראין קצת שערות מבעד לנקבים] עוברת על דת יהודית, ועוד נמנו במשנה עניני דת יהודית "וטווה בשוק ומדברת עם כל אדם" וכו'. נמצא מבואר דהתורה הקפידה על גילוי שער הראש שהוא עיקר הנוי שבאשה, משום צניעות ומניעת פריצות, ומדת יהודית הוסיפו בנו"י להחמיר ע"ע לאסור אפי' פריצות כל שהוא שלא לגלות אף מקצת שיער וכן שאר עניני צניעות.

**ומפורש** כן בכל הראשונים שיסוד דת יהודית הוא דרך הצניעות שקבלו על עצמן, עי' רש"י סוטה כ"ה א' ד"ה עוברת על דת יהודית "שאינה צנועה", ולשון הרמב"ם פכ"ד מאישות הי"א "מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל", ובפיה"מ כתובות שם: "ואמרו וראשה פרוע ואפי' במטפחת וכו' ואמרו טווה בשוק וכו' או שהיא טווה ונתנה ורד או הדס או רמון וכן הדומה לזה בגבות עיניה או על לחיה, וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות", ובשו"ת הרשב"א (ח"ה סי' רמו) כתב שדת יהודית "מה שנהגו היהודים לנהוג בנו"י בצניעות" ובהמשך שם "ודת יהודית במה שהיהודים נוהגים בצניעות", ולשון המאירי כתובות: "ודת יהודית הוא נאמר על מנהגים הנהוגים באומה מצד צניעות להיות בנו"י יחירות במדת צניעות על כל שאר נשים וכו',

מדאורייתא לצאת בקלתה], ק"ו בן בנו של ק"ו שנאסרה פא"נ שהיא ממש כמראה שיער ויש בה נוי גמור של שיער.

**ועוד**, דממה שמתבאר מסוגיא דכתובות דכיון שמצאנו בתורה איסור "פריצות" של גילוי שיער הוסיפו ע"ז בנו"י עוד עניני צניעות (לכסות השיער לגמרי בשוק, ולכסות בקלתה במבוי, וזרוע מגולה וטווה ורד על פניה ועוד) – נמצא דהאיסור דאורייתא הוא כעין "אב" שממנו נובעים ונלמדים כל האיסורים של ד"י שהם כעין "תולדות" לפי שכולם מטעם אחד הם מן הפריצות ומיעוט הצניעות, [וכעין האבות ותולדות דמס' שבת וב"ק, שהתולדות דומים ונלמדים מהאבות], ופשוט שהמשנה נקטה כמה דוגמאות (קלתה וטווה בשוק וכו') קלות, וק"ו החמורות, דאטו תנא כי רוכלא הוא, וכדכתב להדיא בפיה"מ ד"כל כיו"ב" אסור, ולפי"ז כשאסרו עליהן איסורי ד"י, הדבר הראשון שנאסר מדין דת יהודית ברור שהוא פא"נ, דהרי הוא ממש בצלם ובדמות האיסור דאורייתא והדומה לו ביותר משאר איסורי ד"י.

**ובאמת** זוהי סברת כל הפוסקים העוסקים בסוגיא, דהש"ג המתיר [לכאו' להבנת העולם, ועי' ח"ב] יוצא מתוך סברא שהפא"נ אסורה ועל כן צריך ראיות להתיר וללא ראיות ה' אסור, והרבה מן החולקים סותרים ראיות אלו ומכח זה בלבד הם אוסרים, ואינם מביאים ראיה לאיסור, והיינו דהסברא הפשוטה היא שיש בזה לכה"פ איסור דת יהודית אם לא דת משה. עי' ל' מהר"י מינץ על דברי הש"ג: "לא זה הדרך ולא זו העיר שהנחילו לנו אבותינו חכמי המשנה והגמ' והמפרשים והפוסקים ז"ל מפני שהדבר פשוט הרבה יותר מביעתא בכותחא דמה ששנו היתר להתקשט ולצאת בפא"נ בכלי גמרא מיירי דוקא בפא"נ מכוסה תחת השבכה וכו', על כן אומר אני

לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועיקר בכל מה שכתב וכו' וכדי שלא יכשל בהם זולתו על כן עמדנו על מקום טעותו", ובעצי ארזים אהע"ז סי' כא אות ב אחרי שסתר ראיות הש"ג סיים: "לכן נ"ל פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפא"נ והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין", וכן הרבה מן האוסרים.

**[ומצינו** בדברי הקדמונים שאפי' דבר שאין בו אלא גוון שיער כגון משי, החמירו בו – עי' בדרשות מהר"י מינץ סוף דרוש הראשון שכתב: ואבותינו ואבות בדורותיהם שלא ישאו על ראשם אפי' הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשיער". ובספר משא מלך (ח"ז חקירה ט, לבעל עצמות יוסף על קידושין): "ויש מקצת נשים שלוקחות משי שחור ומשימים בפדחתם להתייפות, ואפי' בזה רע עלי המעשה וכו'", והביא דבריו בכנה"ג אהע"ז סי' כא אות ז. ועי' בדברי חיים (ח"ב יו"ד סי' נט) אחר שכתב לאסור פא"נ "ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות ובריטב"א שם מובא באס"ז שאפי' לתת חתיכת משי וכד' על הפדחת שיהי' דומה לשיער אסור דזה הוי דת יהודית", והביאו המהרש"ם בדעת תורה אורח חיים סימן עה].

**ונראה** דהאחרו' שכתבו דהאיסור משום ד"י, אי"ז משום דודאי לית בה דת משה אלא דלא פסיקא להו דאיכא בה דת משה לכך כתבו דדת יהודית ודאי יש בה, וכן לאפוקי מדעת המתירים לגמרי כתבו שלכה"פ אסור מד"י, וראיה לזה מדברי ראש האוסרים המהר"י מינץ שכתב בדבריו כמה פעמים שיש בפא"נ איסור ד"י ובסוף דבריו סיים: "אבל לעולם איסור דת משה ויהודית במקומו עומד". וכן מצאנו ביעב"ץ שבשאלת יעב"ץ ח"א סי' ט כתב שפא"נ לא

היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק וכו' (היינו איסורי ד"י) זו מצוה מן התורה לגרשה, והוי דומיא דמה שהחמירו בנו"י ע"ע לישב על כל טיפת דם ז"נ דמבואר בראשונים שמכח המנהג עצמו נהפך לתקנה והלכה פסוקה, ע"י היטב בבעלי הנפש להראב"ד ריש שער ג' ורמב"ם פ"א מאיסור"ב ה"ד, ר"ף פ"ב דשבועות (דף ד.) ורמב"ן ה"נ פ"א הי"ח וי"ט ואכמ"ל.

וע"י בב"י יו"ד סוס' ריד בשם הריב"ש (שו"ת סי' שצט) והרמב"ן (במשפט החרם, נדפס בח"י על הש"ס) שקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם אפי' בדברים שלא קבלו עליהם בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשו גדר וסייג לתורה אף הבנים חייבים באותו הגדר וכו' עיי"ש, וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' תיא שדבר שנהגו האבות אפי' בלי קבלה אף הבנים מחייבים לנהוג באותו גדר וכו' עיי"ש, (ויש לזה נדון של גדר נדר דאורייתא, ע"י ברמב"ן ורשב"א שם ובפמ"ג או"ח סי' תסח בא"א סוף סקי"א ואכמ"ל), ובשו"ת הרמ"א סי' יח מהמהרש"ל "אבל מה שנהגו בו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להתיר". וע"י רמב"ם ריש הל' ממרים שכתב וז"ל: "ואחד דברים שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה, והן הגזרות והתקנות והמנהגות וכו', מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם".

ובפרט דהלא מפורש בהרבה פוסקים דהאיסור מחמת דת משה, ולא נמצא מי שיוכיח היפך דבריהם בכל האחרונים, ואף אותם שנקטו דפא"נ היא ד"י היינו דלכה"פ יש בה ד"י וכמשנ"ת לעיל. ועוד שהפא"נ שבזמנם לא היו מעובדות כדוגמת שיער ממש כידוע הלכך כתבו שאסור עכ"פ מד"י, משא"כ בזמננו שכל הפאות מעובדות בדוגמת שיער ממש שפיר אסור אף מדת משה לכו"ע, וכמש"כ בחקל יצחק סי' פא וז"ל: "דבזמניהם לא הי' הפא"נ דומה ממש לשיער של גופה (ולכן אסרו רק מד"י, המעתיק) והישועת יעקב מיירי באם הוא

עדיפא מקלתה שאסורה בשוק מדת יהודית, ואילו בח"ב סי' ח כתב ש"פא"נ שבמקום שערה עומדת ה"ה כשערה ממש כדמוכח מגמ' דכתובות בהדיא".

וכאן מקום לבאר ולהדגיש ש"פריצות" אין עניינה שעושה דבר שונה מאחרות דוקא, אלא ענין עצמי הוא שלובשת או עושה דבר המושך את העין, וכשם שפשוט שאף אם רוב או כל נשים תפרענה ראשן עדיין הוי פריצות ואיסור דאורייתא, [ויותר מזה, דממה שהוצרכה התורה לאסור גילוי השיער משום פריצות ולא התירה שילכו כולן בגילוי ושממילא לא יהא בזה משום פריצות, אלמא דאף אם כולן ילכו כך הוי פריצות], וה"ה לכל עניני הצניעות דדת יהודית שנהגו וקבלו על עצמן בנו"י יותר ממה שהי' נהוג לפני כן.

#### דת יהודית אינה משתנית

מבואר מדברי הגמ' בסוגיא דכתובות ע"ב ב' בדין קלתה דמה שקבלו ע"ע מדת יהודית אינו משתנה לקולא גם אם נפרץ הדבר אצל רובן ואפי' כולן, דעל מה שאמר שם ר' יוחנן דקלתה אין בה משום פרוע ראש פריך אי בחצר "א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה" ובר"ן שם "וא"כ כולהו נפקן (היינו יוצאות ומתגרשות מבעליהן) שאין אשה נזהרת בחצרה", ואם דת יהודית משתנית לקולא אין לזה מובן דאפי' אם הי' מלכתחלה בחצר איסור ד"י לצאת בפרוע ראש הרי ברגע שכולהו עושות כך פקע ממילא דין ד"י ואין כאן תצא בלא כתובה. – ומעצם מה דתנן במתני' כתובות שם דהעוברת על דת יהודית יוצאת בלא כתובה מבואר להדיא דקבלו חז"ל את מנהגי ד"י כתקנה גמורה, ומחייבת, ושוב הו"ל ככל תקנות חז"ל שאין שייך שישתנו, ובגמ' שם (ע"ב:) אמרו לשון איסור על ד"י ד"י אפי' קלתה נמי אסור", ולשון הגמ' גיטין צ.: "זו

דומה ממש לשער של גופה (ולכן אוסר מדאורייתא)."

### ענף ד: "מראית עין"

בהרבה אחרונים מובא שיש לאסור פא"נ משום מראית עין, דהיינו שע"י הפא"נ הריהי נראית כאילו הולכת בשערותיה מגולות (שזהו איסור דאורייתא), וכאיסור מראית עין דדם דגים וחלב שקדים עם בשר, ובזה דעת כמה אחרונים דמאתר שרבים יוצאין בפא"נ תו ליכא משום מראית עין [ועי' בזה רמ"א יו"ד קמא סעי' ד ובש"ך שם סקכ"ז, ובמגן גבורים או"ח סי' עה בשה"ג אות ג, וע"ע בדברי הפמ"ג בספרו אם לבינה ערך "צעף" (מובא לקמן פ"ח) ובתשורת ש"י סי' תקע, ואכמ"ל]. ועכ"פ האחרונים שנקטו לאסור משום מראית עין י"ל כוונתם שעכ"פ בזמנם כשעדיין לא נפרץ הרי אפי' משום מראית עין יש לאסור אבל לא שאין כאן איסור ד"מ ויהודית, ועיקר דבריהם שאין לפסוק להיתר, ועי' שו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ריג) שתחלת דיונו משום מראית עין ועי"ש בלשונו "דדוקא בניכר לכל שלא נעשה משער של עצמה אבל בלא"ה ודאי אסור וכו' משום מראית העין" וכו', ואח"כ מסיים דמנלן ראייה להתיר ברה"ר, וז"ל – "גם בלא"ה י"ל דשם לחצר אמרו ובאינה מעורבת, אבל לרה"ר עדיין מנ"ל", והיינו אפי' אי נימא דאין איסור מראית עין ובאופן שניכר לכל שלא נעשה משער עצמה, אכתי מנלן עיקר ההיתר, דראיות הש"ג אינן ראיות לגבי רה"ר וא"כ י"ל דפא"נ אסורה מצד עצמה.

**אמנם** נראה דמש"כ המהר"י מינץ (המובא בבאר שבע) לאסור משום מראית עין – אין כוונתו לאיסור מראית עין דדם דגים

וחלב שקדים שהוא איסור צדדי, דהלא זה לשונו [בתחלת תשובתו, ובסוף תשובתו כתב כמה פעמים שיש בפא"נ איסור ד"י]: "והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין", וא"א לפרש דכוונתו לאיסור מראית עין דדם דגים וכדו', שלפ"י אין שום ביאור לתיבת "לנשים" – שאין שום איסור בכל הש"ס שחז"ל אסרו במיוחד לנשים מפני מראית העין הנ"ל, והיה צריך לכתוב "והלא הרבה דברים אסרו חכמים מפני מראית העין" בלי תיבת "לנשים" כמבואר. – אלא ביאור כוונתו הוא שהרבה דברים אסרו חכמים "לנשים" מפני מראית העין, היינו משום ראיית העינים שהעין נמשך להסתכל עליהם, וכעין הגמרא בשבת דף ס"ד "תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה מפני שזנו עיניהם מן הערוה" ופירש"י ד"ה שזנו: "לשון מזון שנהנו במראית העין", וכן בדברים ט"ו י"ד ברש"י עה"פ העניק תעניק "לשון עדי בגובה ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו". ובמשנה בכורות פ"ז מ"ג "ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין" (וע"ש גם במשנה ה') וכתב שם התפארת ישראל וז"ל: ומראית העין דקאמר הכא ולקמן משנה ה', לאו משום דנראה כמום, אלא משום דאינו מקובל על העין יפה עכ"ל. – ולפ"ז כוונתו שהרבה דברים אסרו חכמים כגון קלתה, וורד על פניה, וזרוע מגולה והרבה עניני צניעות בש"ס כגון קומה זקופה, ארוכה בצד קצרה ועוד (שבת ס"ב: יומא ט': ע"ש) ועיין ע"ז י"ח. דאמר ר' יוחנן פעם אחת וכו', ועוד כיו"ב, וזהו פשט דבריו "והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין", היינו שפאה נכרית מגולה מושכת את העין להסתכל כמו שער ממש וכו' ע"ש כל ההמשך.

## חלק שני

## סוגיות הש"ס, דברי הש"ג והקושיות עליו, ויישוב דבריו

## מבוא

בפרקים דלהלן יבואו בעז"ה כל סוגיות הש"ס שנזכר בהן ענין "פאה נכרית" וביאורן, והמשא ומתן אם יש ראיה מהן שמותר לצאת בפא"נ לרה"ר אם לאו.

ראשיתו של המו"מ בדברי העין משפט (נזיר כח:) ובשלטי הגבורים (שבת ס"ד:) להגאון מו"ר יהושע בועז, [נדפס לראשונה בשנת שי"ד, והיה בזמן הב"י והרמ"א וקצת מלפני כן], שבא להתיר פא"נ על פי ראיות מהש"ס, [ומבואר בדבריו, דמסברא — בלי הראיות מהש"ס — יש לאסור פא"נ משום פרוע ראש דאורייתא, ועיין פרק ו' בהערות על הש"ג הערה ה' ובפרק ז' אות ד'].

כשנדפסו הדברים, יצא חוצץ כנגדם בן דורו של הש"ג רבה של ונציה, גדול הדור הגאון רבי שמואל יהודה קצינעלינבוויגין [הנקרא מהר"י מינץ בעמ"ח ספר "דרשות מהר"י מינץ"] בן המהר"ם פדואה, וכתב ע"ז תשובה ארוכה ובה הקשה על כל דבריו וראיותיו של הש"ג וסתר דבריו, וכן נדפס בספרו "דרשות מהר"י מינץ" סוף דרוש הראשון אזהרה ע"ז, וציין שם שכבר כתב תשובה ארוכה בנדון. התשובה הנ"ל היתה טמונה וגנוזה בכת"י, עד שמצאה הבאר שבע והדפיסה בספרו (חלק השו"ת סימן יח) וחיזק את דבריו.

גם גדולי הדורות הבאים אחריהם, האריכו בהרבה קושיות דלית להו פתר על דברי הש"ג, והחזיקו בדברי הבאר שבע והאריכו לאיסור, ה"ה רבותינו הפוסקים היעב"ץ, החת"ס, הישועות יעקב, העצי ארזים, בעל התשובה מאהבה, בעל יש סדר למשנה להגאון ר' ישעיה פיק (שבת פ"ו מ"ה), שו"ת מהר"ץ חיות (סימן נ"ג), שו"ת חסד לאברהם, מגן גבורים (או"ח סימן עה), שו"ת הרי בשמים, שו"ת בית יצחק (או"ח סי' יד—טז), שו"ת פני יצחק, שו"ת חקל יצחק, תשורת שי, שו"ת הסבא קדישא, (רובם הובאו לעיל פ"א וש"נ) ועוד הרבה פוסקים.

והנה למרות כל התמיהות והקושיות העצומות שיש בדברי הש"ג המתגלות מיד למעיין בדבריו, פסק הרמ"א (באו"ח סי' עה ס"ב) כדעת הש"ג, [אמנם הרבה אחרונים והם היעב"ץ היש סדר למשנה חסד לאברהם והחקל יצחק, נקטו בדעת הרמ"א שהקיל רק לענין היתר ק"ש כנגד פא"נ ואכמ"ל], גם המג"א שם (ס"ק ה) קיים פסק הש"ג והרמ"א וגם ציין שהבאר שבע חולק וכתב עליו דדבריו דחויים, סתם ולא פירש, ותמהו עליו תימה רבתי גאוני הדורות, איך יתכן לכתוב שדברי הבאר שבע דברי דיחוי הם הלא "כל מעיין בפנים רואה שדבריו נכונים" (לשון החת"ס) "דיחוי כזה חוזר ונראה" (לשון הישועות יעקב), המה ראו כן תמהו.



זכה דורינו לגילוי הצפונות והתעלומות, לאחר התגלות אורו של הספר "מקור חיים" על שו"ע או"ח [מבעל החות יאיר בן דורו של המג"א, שהיה ספון וטמון בכת"י ונדפס לראשונה ע"י מכון ירושלים בשנת תשמ"ב], בדבריו מצאנו את המהלך והיישוב הנפלא בדברי הש"ג, אשר על פיו מעולם לא התיר יציאה בפאה נכרית לרשות הרבים, גם מצאנוהו מפורש בדברי האחרונים בדורות שאחריו שלא ראו את דבריו שהיו בכת"י כנ"ל, וכווננו מדעתם למהלך זה, ה"ה הפני יצחק והחקל יצחק והגדולת מרדכי, ואשר לפי מהלך זה תמו התמיהות ונתיישבו ההדורים.

ויתבאר עוד בפרק ז' אות ג' כי מהר"י מינץ קצינעלינבויגן שהוא היה הראש וראשון שיצא חוצץ נגד הש"ג בדברים קשים היה ג"כ לומד מהלך זה לולא סיבה מיוחדת שיתבאר בפנים, ועם הסתלקות הסיבה כאשר יבואר הכל שם באריכות, ברור שהוא היה לומד כמהלך המקור חיים, שהרי לפיו כל דברי הש"ג בהירים ומאירים ואין עליו שום קושיות, ונמצא לפי"ז שגם הוא סובר כך. — ואחרי שהבאר שבע פירסם דברי הגאון מהר"י מינץ הנ"ל שמדבריו משתמע שהש"ג מתיר אף ברה"ר, המשיכו אחריו כל גדולי הדורות בתמיהות ובקושיות על דברי הש"ג הנ"ל, ואך טבעי ופשוט הוא שאילו היו רואים את מהלך המקור חיים, היו דבריו להם קילורין לעינים ללמוד כדבריו, שהש"ג לא בא כלל להתיר פא"נ מגולה ברה"ר, אשר לפי"ז דברי הש"ג מובנים היטב ואין שום קושיא עליהם, כאשר יתבאר בפנים, והדברים ברורים בהירים וצחים, כאשר עיניכם תחזינה מישרים.

הפרקים דלהלן ערוכים ומבוארים בטוב טעם בספר "פאה נכרית בהלכה" ומשם הם לקוחים, ושם האריך גם בסוגיא דשער באשה ערוה (ברכות כד.), והוסיף לבאר את כל דברי הש"ג באופן נפלא, גם שפך אור בהיר בדברי הרמ"א והמג"א, גילה צפונות והראה נכוחות כי הרמ"א והמג"א הלכו ג"כ במהלך הנפלא הנ"ל, ואשר כן למד המקור חיים הנ"ל בדברי הרמ"א והש"ג. וע"כ לא הוקשה להם כל הנך קושיות, ואין שום מחלוקת בין הפוסקים כי לכולי עלמא פאה נכרית אסורה ברה"ר. יזכהו ה' להוציאנו לאור להאיר עיני מבקשי האמת.

ועיין לעיל בפתח השער, שם הבאנו מהרדב"ז את דברי הריטב"א בשם רבו הרא"ה ש"במנהג להקל, לעולם אין חוששין לו, ואפי' היה על פי גדולים שבעולם כל שנראה שיש בו צד איסור וכו', ואם הטעות מוכרע אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'".

בפ"ח נביא דברי רבינו הפמ"ג, שבספרו פרי מגדים מצדד להחמיר לענין ק"ש, והקיל לענין לצאת לרה"ר במקומות הנוהגין לצאת בפא"נ מגולה, אולם בספרו "אם לבינח" (עד עתה בכת"י ועומד להופיע בדפוס בעזה"ש) חזר בו ואוסר באיסור גמור מכמה טעמים, דבריו יבואו במלואם בתוספת מראה מקומות ביאורים וציונים מתוך ספר "פאה נכרית בהלכה" הנ"ל.

וכאן מקום לעמוד על אופן וסדר חדירת והתפשטות השימוש בפא"נ, כי אין זה דבר שכבר היה לעולמים מימים ימימה, אלא פירצה חדשה ומחודשת היא. לא מיבעיא בזמן חז"ל והראשונים שודאי לא יצאו בפא"נ מגולה לרה"ר, כדמוכח מסוגיא דשבת ס"ד, כמו שיתבאר לקמן פרק ה', וכדמוכח מכל הראשונים שפירשו שפא"נ נועדה רק לאשה שיש לה שיער מועט או לבן וכמו שיתבאר שם באורך, — אלא אף מאות שנים (1) אחר דברי הש"ג עדיין לא היה מצוי כלל השימוש בפא"נ, וכמו שמפורש בדברי האחרונים.

עיון בדברי מהר"י מינ"ץ שכתב בתוך דבריו: "ואולי חשב החכם הנזכר [הש"ג] שהיו רגילים בפא"נ כל הנשים הגם ששערן היה הרבה כדי להוסיף קשוט, כמו כובע של שיער שנושאים אנשים על ראשן", — הנה מבואר מדבריו שלא היו מצויין פאות נכריות בזמנו כלל עד שהוצרך לתאר שהן כמו כובע שנושאים אנשים על ראשן.

בספר משא מלך [לבעל עצמות יוסף על קידושין] (ח"ז חקירה ז, מובא בכנה"ג אהע"ז סי' כא הגה"ט אות ז) כתב: ויש "מקצת נשים" שלוקחים משי שחור ומשימים בפרחתם כדי להתיפות ואפי' בזה רע עלי המעשה.

ההפלאה (מובא בלחמי תודה דף ד): וגם ראוי להוכיח ולהודיע גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אדוני אבי מו"ר הגאון זצל"ה בצירוף שני בתי דינים בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית.

בספר עצי ארזים (נדפס בשנת תק"ן) כתב: והמורים היתר "חדשים מקרוב" עתידיים ליתן את הדין.

וכן בספר תשובה מאהבה (ח"א סי' מז וסי' מח) להגאון ר' אליעזר פלעקלס מבואר להדיא כי חזון הפא"נ לא היה נפרץ בימיהם אלא היה זה דיון מחודש בזמנם שהחלו אחדים להקל ולצאת בפא"נ, — ז"ל הגאון רבי ברוך ייטלש (בשאלתו למחותנו הגאון הנ"ל) בסי' מז שם: "זה ימים אחדים ואני הייתי במסיבה אחת נגידיים וקצינים ושאל אותי אחד מן השועים אם אמת הדבר שאין איסור לנשים נשואות לקשט א"ע בפא"נ, ואמרתי אליו כו' לא יאות לעשות כן במקומנו כי אין זה מדרכי הצנועות ולא בשביל נשים כאלו נגאלו אבותינו ממצרים והן הנה בעוכרינו להאריך גלותנו וכו', וכאשר באתי לביתי עיינתי בגוף הדין" וכו'. ובתשובתו בסי' מח כתב התשובה מאהבה: "כבר נשאלתי על זה מאת גביר אחד על אודות אשתו הגבירה אם יש היתר לצאת בפאה זו, והוא כמו חמש עשרה שנה" (ונכתב כ"ז בשנת תקס"ז).

בלחמי תודה (בן ההפלאה) דף יט: והנה כבר הוכחתי כמה פעמים על המנהג הרע שנשתרבב בעוה"ר אצל מקצת הנשים שנושאים פאה נכרית.

בספר תורת שבת (נכד הקרבן נתנאל, נדפס שנת תקצ"ט) הל' שבת סי' שג סק"י מאריך וכתב: "לכן על המתפרצות בעם לשאת פאה נכרית וכו' ללכת בהם בשוק או לבית הכנסת וכדומה איסור גמור הוא מדינא, וגם בבית ובחצר קבלו עליהן נשותינו משנים קדמוניות שלא ללכת בשום דבר הנראה ודומה לשיער".

בשו"ת מהר"ץ חיות (סי' נג, שנת ת"ר בערך) — אשר "חדשים מקרוב באו" וכו', ובסוף דבריו כתב שמימי ילדותו לא שמע שום קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין רק "חדשים לבקרים" באו.

ובדברי חיים (יו"ד ח"א סי' ל, שנת תרט"ו) כתב שאצל חמיו (בעל ברוך טעם) במערה אין לא הלכו במלבוש פריצות כזה, וכן בכל מדינת אשכנז לא נמצאה שום אשה חשובה שהלכה בפאה נכרית רק איזה מנקלי העם פחותי הערך, ונשתרבב "מקרוב" מנהג זה מן האפיקורסים.

בספר ברך את אברהם פר' בחוקותי (להג"ר אברהם פאלאג'י): ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא מנהג לילך הנשים בכיסוי הפארוק הנ"ל כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר פורצת גדר, בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא.

בשו"ת חקל יצחק (סי' פא) כתב: על דבר הנשים אשר "מקרוב" נהגו את עצמן לישא על ראשן "זשיאאן" והוא נעשה ממין הנראה כשערות ועל גביו פרוס מכסה דק מחוטין מעשה רשת באופן שהמין הנראה כשערות נראה מתוך הפרוסה, ועד עתה היו לובשין מטפחת על גבי הזשיאאן, "ועתה פרצו" ללכת ברחובות הקריה בהזשיאאן לבד בלי מטפחות.

בשו"ת פנג יצחק (ח"ו אהע"ז סי' ו', שנת תרנ"ט) מביא מנהג עירו שהיו הולכות הנשים בביתן ובחצרות שאין הרבים בוקעים בהן בפא"ג, וכבר נהגו כן "יותר מארבעים שנה", אבל ברה"ר הן מתכסות מכף רגלן עד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וכו'.

בשו"ת הסבא קדישא (ח"ב סי' א', שנת תרנ"ט) כתב שכשנתקבל לאב"ד דמשק מצא שם פירצה שהיו נשים שיצאו לחצרן ששכיחי שם רבים בשערותיהן וגם נשי יראי ה' יצאו כן בפאות נכריות ותיקן הפירצה ההיא, וכתב שבימי הרב הקודם באה אשה אחת מארם צובא ויצאה בפא"ג והרעיש עליה הרב את העולם באלות וחרמות וברחה מן העיר.

ובדברי יואל (פ' בראשית) כתב: "ובעוה"ר ע"י שהדורות מתמוטטים ומתמעטים היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים וסייגים יותר, וזכור אני שזה כחמש עשרה שנה בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שב"ב לובשת שייטל מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוה"ר כבר התירו לעצמם גם פרושים ונתרבתה המספחת הזאת גם בבתי החרדים. הביטו וראו מש"כ הגאון בעל מחנה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט, שהביד"צ בעירו יצאו בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחורנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחור מעט מעט וראו מה עלתה בידם".

מכל זה מבואר שהשימוש בפא"נ לא היה נפוץ כלל, ורק הפורצים והמתחדשים בקצה העם התחילו לפרוץ בה, ונהג היצר בזה כדרכו בכל ענין, שהיום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך וכו', כן בזה התחיל בפיסת פאה נכרית קטנה על המצח אצל האם, כי אמרה: "הרי זה רק פיסת שער קטנה ורק על המצח", והתרחבה לעוד קצת ועוד קצת אצל הבת באמרה: "הרי האם נוהגת בפיסת שער ומה בכך אם אתרחב קצת יותר" וכן הלאה.

ועיין עוד בספר שנות חיים להגר"ש קלוגר תשובה שט"ז, שבזמנו היתה גזירת המלכות במדינות רוסיא שהנשים יצאו בשער ראשן, ומתוך כך החלו להשתמש בפא"נ, — גם יד ההשכלה היתה בהם ופרצו פרצות בישראל שיצאו הנשים בגילוי שערן (עי' דור דעה דף קלט) עד שהחפץ חיים נזקק להוציא נגד זה את ספרו "גדר עולם", ורמז לזה גם במ"ב סי' עה סק"י, ובבן איש חי (פר' בא אות יב) כבר הזכיר שנשי אירופא יצאו פרועות ראש (הובא בכף החיים סי' עה אות יז), ומוזכר הדבר גם בערוך השולחן סי' עה סעי' ז' עיי"ש שצווח על זה, וכן בספר מנחת שבת סי' פד סקכ"ח עיי"ש שאחר שהביא דהרבה גדולים צווחו בכרוכיא נגד הפא"נ כתב: "שפשטה המספחת בעוה"ר בין הרבה נשים שבזמנינו שאפי' הנשואות הולכות פרועות ראש רח"ל", וזה גרם להתפשטות ההשתמשות בפאה נכרית. וכן שח הגר"י ליס זצ"ל "אצלינו בליטא היתה פירצה נוראה שהלכו פרועות ראש, וזה היה גורם וסיבה ללבישת הפא"נ", — היה זה בשנת תשל"ה כאשר הגרמ"י לנדא זצ"ל שלח אליו את הרב בעהמ"ח ספר "פא"נ בהלכה" שליט"א לבני ברק להרצות לפניו סוגיא זו, ולאחר ששמע את כל המערכה במשך ארבע שעות רצופות הרים את ידיו מתוך התרגשות ואמר בהתפעלות, מ ה פ כ ה !, הלא לפי זה יוצא שאין מי שמתיר לצאת בפא"נ לרה"ר, והיוצאת בפא"נ הרי היא כיוצאת בשיער, — והוסיף והתבטא: "הרי הפאות נכריות של היום כולן הן ממש כשיער ומאי נפקא מינה איכא ביניהם"!!!.

ובכן נבוא אל העין, לשאוב ממעיין התלמוד מי הדעת, בדרך הלימוד המסורה לנו מסיני, בסוגיות הש"ס שנזכר בהם פאה נכרית, אם יש ראייה להיתר או לא, וכדברי מרן החזון איש בספרו או"ח סוף סי' ט: "ואמנם חמורה היא ההלכה, ולא ניתנה להיקבע על פי סיפורים, אלא העיקר העיון בגמ' ופוסקים ומסירת נפש להבין קושט אמרי אמת", ונתעמק בדברי מו"ר הגאון יהושע בועז בעל השלטי גבורים, ונראה כי דבריו ברורים ומיושבים נאמנים ונחמדים, במהלך שכתבו גדולי האחרונים הנזכרים לעיל, זי"ע ועכי"א.



רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר:  
הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו  
ללמוד וללמד.  
והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו  
ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

(אבות פרק ד' משנה ה')

"הלומד על מנת ללמד. פי' ח"ו שאין זה מדבר בלומד על מנת ללמד ולא לעשות, שזה אין מספיקין בידו לא ללמוד ולא ללמד, אלא על מנת לעשות איסור והיתר כמשמעו לא שיטרח ויעיין הרבה אולי ימצא איסור בדברים המותרים אך לוקח הדברים כפשוטן, מפני כך אין מספיקין בידו אלא כפי מחשבתו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות, ר"ל שדעתו לפלפל בלימוד כדי לדעת אמיתת הדברים ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו על פי האמת, הרי זה לומד על מנת לעשות, שכל עיקר מחשבתו אין כי אם אל המעשה להיות אמיתי, ולפיכך מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות שהכל בכלל המעשה".

(רבינו יונה שם)

## פרק ג

ביאור הסוגיא דנזיר  
ודברי העין משפט שם

**במשנה** בנזיר (כ"ח.) איתא: נזרק עליה אחד מן הדמים אינו יכול להפר וכו' במה דברים אמורים בתגלחת הטהרה אבל בתגלחת הטומאה יפר שהוא יכול לומר אי אפשר באשה מנוולת [שאינה שותה יין, המפרש]. רבי (מאיר) אומר אף בתגלחת הטהרה יפר שהוא יכול לומר אי אפשר באשה מגלחת.

**פירוש:** האשה שנדרה בנזיר בעלה יכול להפר לה (מכיון שאסורה ביין והוי עינוי נפש), ואחר שנזרק עליה דם של אחד מקרבנות הטהרה שוב אין הוא יכול להפר לדעת ת"ק (מכיון שאחר זריקה היא מותרת כבר ביין ואין כבר עינוי נפש), ור"מ חולק וס"ל שכל זמן שלא גילחה יכול עדיין הבעל להפר, דיכול לטעון "אי אפשר באשה מגלחת".

**העולה** מפשטות המשנה, דת"ק סובר שרק אי שתיית יין הוי טענה לבעל שיכול להפר מחמתה, אבל טענה של תגלחת (אחר שכבר מותרת ביין) אינה טענה, ור"מ סובר שאף טענה של תגלחת טענה היא. ובגמ' מקשה על ת"ק מדוע ס"ל דמשום תגלחת א"א להפר, והלא טענת ר"מ טענה חזקה היא?

**ובגמ'** שם (עמ' ב') – ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית נפי' המפרש, ות"ק אמר לך משום תגלחת לא אפשר להפר דלא הויא עליה מנוולת משום תגלחת דאפשר לה בפאה נכרית ומיחזיא כאינה מגלחת]. ור"מ סבר בפאה נכרית איידי דזוהמא [דאית לה, המפרש] לא ניחא ליה ולכך יכול להפר לה לפי שיכול לומר אי אפשר באשה מגלחת, המפרש]. ע"כ.

דהיינו ת"ק ס"ל דטענת ר"מ ("א"א באשה מגלחת") אינה טענה מכיון שיכולה ללבוש פא"נ כתחליף לשערותיה ("ומחזיא כאינה מגלחת") ותו אינה מנוולת, ור"מ ס"ל שהבעל יכול לטעון דלא ניחא ליה בפא"נ מכיון שיש בה זוהמא. ונפסק כת"ק. [יש להוסיף דטענת "זוהמא" היא טענה קלושה, דמבואר ברמב"ם שאפי' נדרה לא לכחול או לא ללבוש ריקמה יום אחד נחשב כבר ניוול והבעל יכול להפר (עי' ברמב"ם פ"ב מנדורים ה"א וה"ה) ואילו בטענת זוהמא אינו יכול להפר לת"ק].

**סיכום** הסוגיא לפי המסקנא: הן ת"ק והן ר"מ תרווייהו ס"ל שטענת תגלחת בעצמותה הוי טענה שאפשר להפר מחמתה את הנזירות (כמו הטענה של אי שתיית יין), אלא שת"ק סובר שלטענת תגלחת יש עצה שתלבש פא"נ ועי"ז מיחזיא כאינה מגלחת, ור"מ סובר שאי"ז מועיל מכיון שבפא"נ יש לבעל טענה של "זוהמא", (וממילא חוזרת הטענה הקודמת של מגלחת ולכן יכול להפר). ולת"ק טענת זוהמא אינה טענה (וכנ"ל שזוהי טענה קלושה ולת"ק אין חוששין לה). ויוצא מכ"ז שכל מחלוקתן היא רק בענין צדדי של "זוהמא" האם חיישינן לזה או לא.

**ובעין** משפט שם [להגאון מו"ר יהושע בועז בעהמ"ח ספר שלטי הגבורים] (אות ב') כתב: "נ"ל היתר מכאן לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהם (יהושע בועז)". עכ"ל.

ודבריו הנם לכאו' משוללי הבנה וצע"ג:

**היכן** יש בגמ' שם ראייה להתיר פאה נכרית ברשות הרבים במגולה? הלא שם

שתמהו מאד על דברי העין משפט הנ"ל: וז"ל היעב"ץ (כחידושיו לנזיר כ"ח, ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' ט) – "אמר יעב"ץ לא נהירא לי היתר זה ולא ידענא מאי דעתיה, דאי בבית ובחצר ודאי שרי דלא גרע מקלחה, ולדעת התוס' אפי' בשערה שרי, דאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה וכ"ש פאה נכרית, ואי ברה"ר ותחת קישוריה נמי פשיטא, אלא ודאי לרה"ר ובגילוי למעלה מקישוריה איירי דשרי. ואיני רואה מהיכן למד פשיטות היתר זה ומהיכא דייק. אי מדאמרינן הכא אפשר בפאה נכרית, מנ"ל דברה"ר מיירי, ותדע דעל כרחך לא קמיירי בהכי דהא לא אתינן להכי אלא משום דלא מצי בעל למימר אי אפשר באשה מגולחת. וא"כ לר"מ אטו בשערה מי איכא למימר דשריא למיפק ביה לרה"ר, הא פריעת הראש דאורייתא" וכו'. ובעצי ארזים (אה"ע סי' כ"א ס"ק ב') כתב – "וטעה בזה טעות גדול דלדבריו תיקשי לר"מ שיכול לומר אי אפשר באשה מגולחת הרי אינה יכולה לגלות שערה, ואטו מי לית ליה לר"מ דת משה ויהודית, אלא ודאי דמיירי כשהיא בבית בפני בעלה, א"כ אין ראייה מזה להתיר פא"נ וכו' לכן נ"ל פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפא"נ והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין". ובשו"ע יעקב (או"ח סי' ע"ה ס"ק ג') כתב – "עיינ במג"א הביא דברי ספר באר שבע שמחמיר בזה והוא חולק עליו וכתב שדבריו דחויים המה ואני כתבתי בתשובה שהשכתי לחכם א' בזה שאיני יודע מדוע כתב המג"א שהדברים דחויים ודיחוי כזה חוזר ונראה כי מקור ראיות הש"ג להתיר נשים לצאת בפא"נ שתים הנה הא' ש"ס דשבת דף ס"ד וכו' השנית ש"ס דנזיר וכו' ואני תמה דהרי קשה הא דקאמר שאינו רוצה באשה מגולחת שלא תתגנה עליו שיראה שאיננה בעלת שער, הרי בשער של עצמה בודאי אסור ללכת בשערה פרוע, ומ"מ אם ירגיש הבעל שאין לה שער ותתגנה עליו והיינו שכל היום השער שלה המה תחת השככה, וע"ז קאמר דלא תתגנה עליו משום דאפשר בפא"נ במקום שער עצמה, ובמקום שמוותרת לילך בשער עצמה כ"ש פא"נ" וכו'. [המורם מדבריו, שיש רק ראייה שהיכן שמוותר שערה ממש, מותר גם פא"נ, ותו לא מיד]. ומבואר מדברי האחרונים הנ"ל שאין מהגמ' דנזיר שום ראייה.

**והתורת שבת** (או"ח סי' ש"ג ס"ק י') כתב שאדרבה מבואר משם שפא"נ אסורה, דהרי רואים משם שלבעל נחשבת פא"נ תחליף לשערה והוי כמו שער ממש, דאל"כ עדיין הוא יכול לטעון אי אפשרי וכו'. וא"כ אם רואים שפא"נ הוה לגבי

מבואר רק שפא"נ באה במקום שערה שגילחה, דהיינו שבאותן מקומות שהולכת בהן בשיער מגולה [או שעכ"פ ניכר אם יש לה שער או לא] – שע"ז יש לבעל טענה שכשגילחה ונראית בקרחתה "אי אפשרי באשה מגולחת" – באותן מקומות אנו אומרים שתלבש פא"נ. והנה האופנים שנראים שערוטי' (לפני התגלחת) משתנים לפי המקומות: בבית ובחצר היא הולכת בשערות מגולות [כדאיתא בכתובות (ע"ב:)], ובמבוי שהולכת בקלתה נראים קצת שערוטיה בין הנסרים, וברה"ר שערה מכוסה לגמרי ואולי "לפעמים השככה נעתק ממקומו או לרפיון קישורה בראשה היא מתרחבת ושער ראשה נראה מעט מחוץ לצמתן" [כלשון הבאר שבע (סי' י"ח) לגבי ענין אחר], וממילא, אם היא תגלח שערוטיה יש לבעל טענה "אי אפשרי באשה מגולחת" שבכל אותם אופנים שנראה שערה – כעת יתגלה קרחתה ותתגנה. ונעיקר טענתו היא על חצר ששם האשה הולכת בשערה מגולה ממש, וגם בעלה נמצא שם, אבל במבוי ורה"ר יש לעיין אי יכול לטעון כן ע"פ מש"כ הרמב"ן (בשבת ס"ד:): "שאלו ברה"ר אינו רואה אותה, ואכמ"ל. ועל טענה זו עונה ת"ק – "אפשר בפאה נכרית" – דהיינו שבחצרה תלך בפא"נ מגולה במקום שערוטיה עד עכשיו, ובמבוי תלך בקלתה על הפא"נ (כמו שהיתה עושה בשערוטיה) ולא יראה קרחתה בין הנסרים אלא שערוטיה הפא"נ, וברה"ר תלך בשככה על הפא"נ (כבשערוטיה) ואם תעתק השככה ממקומה יראה שער הפא"נ שמתחתיה. [וגם לר"מ לכאור' טענת "זוהמא" שייכת רק בבית ובחצר לבעלה שנמצא שם, אבל במבוי (שלוש קלתה על הפא"נ) וברה"ר (כשככה על הפא"נ) לכאור' אינו יכול לטעון שום טענה]. וא"כ, משם רואים אך ורק שפאה נכרית באה במקום שערוטיה שמגלחת, ומהיכן יש ריח ראייה מכאן להתיר פאה נכרית מגולה ברשות הרבים? וצע"ג.

**[ונעתיק בזה כמה קטעים מדברי חלק מהאחרונים**

ניחא לה דתיהוי כגופה לאיתסורי בהדה וכנטולה מחיים דמיא]. ומקשינן, טעמא דאמרה תנו, הא לא אמרה תנו גופה הוא ומיתסר, והא מיבעיא ליה לר' יוסי בר' חנינא דבעי ר"י בר"ח שער נשים צדקניות [כעיר הנדחת] מהו ואמר רבא בפא"נ קמיבעיא ליה [פירש"י, שער נשים צדקניות. של עיר הנדחת שלא הודחו עמה מהו ואמר רבא התם בחלק (דף ק"י.ב.) פיאה נכרית שקשרה הצדקת לשערה קא מיבעיא ליה אי כגופה היא וניצול עמה, אי כממונה וקי"ל (שם) צדיקים שבתוכה יוצאין ממנה ערומים וכל ממונם נשרף דכתיב ואת כל שללה תקבוץ וגו' אלמא מספקא ליה אי כגופה אי לאו כגופה ותיפשוט ליה מהכא דגופה הוא דטעמא דאמרה תנו כו', ומתרצינן, כי קמיבעיא ליה לרבי יוסי בר' חנינא דתלי בסיכתא [פי' יתד, ועי' ברש"י סנהדרין ק"ב. – הגר"פ], הכא דמחבר בה טעמא דאמרה תנו הא לא אמרה תנו גופה הוא ומיתסר וכו'. ע"כ.

והנה רב העמיד המשנה בשתי אוקימתות: בפאה נכרית, ושאמרה תנו, ולא סגי ליה להעמיד רק בפא"נ (ושיהיה מותר אפי' לא אמרה תנו). והיינו משום דרב סבר מסברא דיליה שפא"נ נחשבת כשערותיה ומקבלת דין כגופה, וחלים עליה כל האיסורים שחלים על הגוף, ואם שער המת אסור בהנאה ה"ה ממילא בפא"נ, ולכן צריך להוסיף עוד אוקימתא – שגם אמרה "תנו" (משא"כ בשערה עצמו לא מהני תנו וכמו בידה). ומבלעדי המשנה היינו אומרים שפא"נ אפי' אמרה תנו לא מהני והוי כגופה ממש, ומחדשת המשנה שכן מועיל אמירת תנו, וכדפירש"י ד"ה בפיאה: "וקמ"ל מתני' דאע"ג דקשורה לה כיון דאמרה תנו גליא דעתה דלא ניחא לה דתיהוי כגופה לאיתסורי בהדה וכנטולה מחיים דמיא".

ור' יוסי בר"ח מסתפק מה דין פא"נ דצדקניות בעיר הנדחת, ובהו"א למדה הגמ' שמסתפק בפא"נ שבראשה, ומספקא

הבעל בדיוק כמו השער ונותנת לבעל מה שהשער נותן, ממילא לגבי איסור פ"ר שאיסורו הוא שמתנאית בשערה לאנשים אחרים, הרי הפא"נ נותנת אותו דבר שהשער נותן. יעוי"ש בדבריו].

ואפ"ל אם תמצא לומר שראיית העין משפט אינה מאותה מגולחת, אלא משמע ליה מריהטות הלשון בש"ס "ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית" שמצויין היו פאות נכריות בהישג יד, והיינו משום שגם שאר נשים היו משתמשות בפא"נ לקישוט, – עדיין אין מכאן שום ראייה שהשתמשו בפא"נ ברה"ר, דשפיר י"ל שרק בחצר השתמשו בפא"נ, ואף שבחצר מותרין בשערות עצמן מ"מ הפא"נ נצרכת למי ששערה מועט וכמו שכתבו הראשונים להדיא הובאו לקמן פרק ה' (ד"ה ועתה עיי"ש). ועיין לקמן פ"ו קושיות 1. 3.

## פרק ד

### ביאור הסוגיא דערכין

**איתא במשנה בערכין (ד.)** – האשה שנהרגה נהנין בשערה [פירש"י, ובגמ' מפרש טעמא], בהמה שנהרגה אסורה בהנאה [פירש"י, כדקי"ל (פסחים דף כ"ב:) ובעל השור נקי וכו']. ע"כ.

**ובגמ' שם (עמ' ב')** – האשה שנהרגה וכו': ואמאי, איסורי הנאה נינהו? [פירש"י, מת אסור בהנאה. דכתיב ותמת שם מרים וגמר שם שם מעגלה ערופה במסכת ע"ז באין מעמידין (דף כ"ט:)] אמר רב באומרת תנו שערי לבתי. אילו אמרה תנו ידי לבתי מי יהבינן לה? אמר רב בפאה [פירש"י, קליעה] נכרית [פירש"י, לאו שערה ממש קאמר אלא שהיתה לה פיאה משיער אשה אחרת קשורה לשערה, דרגילות היו נשים ששערן מועט לקשור שיער נשים נכריות לשערן והוא פיאה נכרית, ואמרה תנו אותה לבתי, וקמ"ל מתני' דאע"ג דקשורה לה כיון דאמרה תנו גליא דעתה דלא



דמפורש בדבריו שרק נשים ששערן מועט הצטרכו לפא"נ.

**וא"כ**, אדרכה רואים מרש"י הנ"ל שכל הצטרפות הפא"נ היא רק בחצר, דסתם נשים ששערן מרובה אינן צריכות כלל לפא"נ, דבחצר הולכות בשערות מגולות נע"ן לעיל פרק ב' ענף א בסוגיא דכתובות], וברה"ר הלכו מכוסות בשבכה, ורק נשים ששערן מועט מוכרחות להשתמש בקישוט דפא"נ בחצר שלא יתגנו בקרחותן שם, דאי הצטרפות הפא"נ היא לרה"ר במגולה, היא צריך רש"י לפרש בפשטות שכל הנשים הולכות בפא"נ, ואפי' מי שיש לה שער, דמכיון שברה"ר אסורות בגילוי שער, לכן צריכות פא"נ (וכמו בזמנינו היום שכל אחד מבין מעצמו לפרש כך).

## פרק ה

### ביאור הסוגיא דשבת

**בשבת** פרק במה אשה (נ"ו). מבואר במשנה שאסור לאשה לצאת בתכשיטין לרה"ר בשבת גזרה שמא תשלוף ותראה לחברתה ושמא תוליכו ד' אמות. וז"ל המשנה – "במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה [במה אשה יוצאה דהוי תכשיט ולא משוי, ואיכא דהוי תכשיט וגזור ביה רבנן דילמא שלפא ומחויא לחברתה חשיבותו ודילמא אתי לאתויי ד' אמות, רש"י], לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה [שקולעת בהן שעה, רש"י] ולא תטבול בהן עד שתרפם. ולא בטוטפת ולא בסרביטין [מפרש בגמ', וחשובין הן וחיישינן דילמא שלפא ומחויא לחברתה, רש"י] בזמן שאינם תפורים [עם השבכה שקורין שקופיי"א, אבל תפורין (לשבכה) ליכא למיחש לאחויי שאינה נוטלת השבכה מראשה ברה"ר שתגלה כל שעה, רש"י]. ולא בכבול [מפרש בגמ', רש"י] לרה"ר [אבל לחצר שרי, וכל הנזכרים למעלה אסורים אף לחצר שמא תרגילם

ליה אי כגופה אי לאו כגופה (כלשון רש"י הנ"ל). ומסקנת הגמ' שספק ר"י בר"ח הוא בפא"נ התלויה ביתד אי ניצול בעיר הנדחת הגם שאינו על ראשה עיין רש"י ומאירי בסנהדרין שם [והספק דר"י בר"ח הוא בגדרי עיר הנדחת, ונתבארו צדדי הספק בסנהדרין (ק"י.ב.), ע"ש ואכמ"ל], ופא"נ שעל ראשה לכו"ע נחשבת כ"גופה".

**מכ"ז** מבואר שלפאה נכרית שבראשה (עיין יור"ד סימן שמ"ט סע"ב ברמ"א ובפ"ת שם סק"ד בשם "בכור שור" ובב"ח שם) יש דין "כגופה" וחל עליה איסור הנאה דמת, וכן מהני מחיים להצילה בעיר הנדחת. (ומבואר דזהו מדאורייתא מדמהני לקולא – בעיר הנדחת). וכן נפסק בשו"ע (יור"ד סי' שמ"ט), וע"ש דמבואר שיש שני דינים: יש דין "תכריכים" שאסורים בהנאה, (וצריך הזמנה ונתינה ע"ג המת), ויש דין "נוי המת" המחוברים בגופו בשעת מיתה, כפאה נכרית וכן תותבת וכיו"ב (עי' שו"ת פנים מאירות ח"ג סי' ל"ג) שאסורים כמו המת עצמו" (– לשון הטור שם), וזהו דין אחר מתכריכין ואי"צ הזמנה, (ולא נעשו לצורך קבורה אלא לשימוש מחיים. ונאסרים בהנאה מדין "גופו" מכיון שמחיים נעשה כגופו ולכן גם בעיר הנדחת מותר וכמ"כ. ודו"ק).

**והנה** יש לעיין האם יש ראייה מסוגיא זו שפא"נ מותרת ברה"ר? ולכאור' מזה שרואים כאן מציאות שנשים נשואות (מדקאמר "תנו שערי לבתי") הלכו בפא"נ יש ראייה להיתר.

**אמנם** יש לדחות בפשטות דמיירי שרק בחצר היא מתקשטת בפא"נ מגולה (וכשיוצאת לרה"ר מכסה בשבכה), וכמו שהארכנו לעיל בסוגיא דנזיר. ועדיין יש מקום להשיב, דאי מיירי בחצר, לשם מה היא צריכה הקישוט דפא"נ והלא שם היא מותרת בשער עצמה, אבל באמת כשמעיינים בפ"י רש"י הנ"ל מבואר דאין זה קושיא

ראשה האשה בשיער ומקבלת הזוהמה, ועל כפה השבכה, והיא קופול"ה בלע"ז כמשמעה. ולא שלפה ומחויא לפי שתראה השער מדתני רבי שמעון בן אלעזר דכבול למטה משבכה ש"מ כיפה של צמר הוא. פ"א כיפה של צמר חוטי דעמרא דגדילין מעשה עבות ורוחב שתי אצבעות שיעור ציץ" וכו'. (וכפירושו השני כתבו הר"ף והרמב"ם פי"ט משבת ה"ז והרא"ש פי"ו סי' ב' והטור או"ח סי' ש"ג). ומרש"י (שכתב "ככובע שתחת השבכה") משמע כפירוש ראשון וכן למד הב"י (רי"ס ש"ג) בדברי רש"י, ע"ש. וע"ע רש"י בגיטין (כ'). ד"ה ולא בכתב שע"ג כיפה – "כעין כובע של צמר ונותנות הנשים תחת צעיף קישוריהן כדאמרי' בבמה אשה יוצאה". וז"ל אור זרוע (ה' שבת סי' פ"ד אות ג') "... כמין כובע שתחת השבכה דמקרי כבול ומתקשטת בו ואסורה לצאת בו דחיישינן דילמא שלפא ושומטתה מתחת השבכה ואינה מגלה שיערה וכו' כיפה של צמר שהיא תחת השבכה אסירא ושבכה עצמה שריא, דהא שריא אפי' טוטפת וסרביטין כשהן קבועין בה וכו'". ובפסקי הרי"ד בשבת שם כתב – "כיפה של צמר שמנחת האשה על ראשה תחת השבכה כדי לחמם את ראשה היא נקראת כבול, ואינה מכסה כל ראשה אלא כנגד קדקדה הוא, ופעמים שהיא משימה ידה תחת השבכה ומוציאתה ואינה מגלה ראשה כעבור זה". ובחי' הר"ן שם כתב בפירוש כבול – "היינו כיפה של צמר שתחת סבכה". וז"ל רבינו ירוחם (ספר אדם נתיב י"ב חלק י"א) בביאור כבול – "כלומר כיפת צמר העשוי מרשת והוא רחב כב' אצבעות ומשימתו תחת השבכה שבראשה ולפעמים תשמיטנו מתחת השבכה ותראנו לחברתה ותולכנו, ולפיכך לא תצא בו לרה"ר, אבל בחצרה תצא בו כי הוא תכשיט". ומבואר בחי' הריטב"א (החדשים) דהכיפה של צמר נתונה תחת השבכה (כדמפורש בברייתא דרשב"א הנ"ל) ויכולה לשולפה ע"י הדחק בלא שיתגלו שערותיה, ובזה מסתפק ר' ינאי אי חיישינן שתשלוף ואסור לצאת בה בשבת או לא חיישינן ומותר. (וע"ע ברמב"ן ורשב"א וריטב"א שם, וע"ע ברבינו יהונתן מלוניל הוכאו דבריו במאירי וחי' הר"ן שם, ואכמ"ל).

**ומכ"ל** זה מבואר להדיא דלא חיישינן שאשה תגלה שערותיה ברה"ר, וכל תכשיט שאם תשלוף אותו יתגלו שערותיה – מותר לצאת בו בשבת לרה"ר. (ויעויין בסוגיא דמחט שם (ס'). וברש"י ד"ה אוגרת וד"ה טהורה, ומבואר שאפי' אם יתגלו רק מקצת שערות – אין חשש משלפא!).

ברה"ר וחדא גזירא היא דגזור בהם שלא תתקשט בהם בשבת כלל, ובכבול התירו כדמפרש לקמן בפרקין (דף ס"ד): שלא לאסור את כל תכשיטיה ותתנגה על בעלה, רש"י וכו', ע"כ. ובגמ' שם (נ"ז): – טוטפת המוקפת לה [את הפדחת, רש"י] מאזן לאזן, סרביטין המגיעין לה עד לחייה [על ראשה כורכתו ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן, רש"י]. אמר רב הונא עניות עושיין אותן של מיני צבעונין עשירות עושיין אותן של כסף ושל זהב. ע"כ.

**במשנה שם (ס"ד):** – יוצאה אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה. ובטוטפת ובסרביטין בזמן שהן תפורין [לשבכה]. בכבול ובפאה נכרית לחצר. ע"כ. [בביאור משנה זו נאריך לקמן בהמשך בעז"ה. וענין חוטי צמר ופשתן וחוטי שער יתבאר בע"ה לקמן בפרק י"ב (בדברי המג"א) ואכמ"ל].

**בביאור הציור של כבול איתא בגמ' שם (נ"ז):** – א"ר ינאי כבול זה אינו יודע מהו, אי כבלא דעבדא תנן [חותם שעושים לעבד בכסותו לסימן הוכחה שהוא עבד, ובהווא קתני מתני' דשפחה לא תצא בו, רש"י] אבל כיפה של צמר [ככובע שתחת השבכה דמקרי נמי כבול ומתקשטת בו, רש"י] שפיר דמי [דכיון דמיגליא שערה לא שלפא ומחויא, רש"י], או דילמא כיפה של צמר תנן [דלא תצא, דחיישינן דילמא שלפא ומחויא מתחת השבכה ואינה מגלה (שערה), רש"י] וכ"ש כבלא דעבדא. ומסקנת הגמ' – אמר רבי אבהו מסתברא כמ"ד כיפה של צמר תנן (שאסור לצאת בה לרה"ר דילמא שלפא מתחת השבכה ואינה מגלה שערה). ותניא נמי הכי יוצאה אשה בכבול ובאיסטמא לחצר ר"ש בן אלעזר אומר אף בכבול לרה"ר. כלל אמר ר"ש בן אלעזר כל שהוא למטה מן השבכה יוצאין בו כל שהוא למעלה מן השבכה אין יוצאין בו [ומדקתני כל שהוא למטה מן השבכה ש"מ כיפה תנן, רש"י]. ע"כ.

[וז"ל הערוך (ערך כפה) – "פירוש בגד שמשימה על

בה, ואינה צריכה לטרוח וללובשה שנית. (ב) כשהולכת לבית אביה וקרוכותיה וכיו"ב (ששם היא יכולה ללכת בכבול) הרי שנוח לה לשים השבכה על הכיפה ושם תוריד השבכה ותשאר בכיפה (וכיחוד בשבת שאסור לשאת הכבול בידה). ג) גם כשהכיפה מכוסה בשבכה יש בה קישוט מסוים שמגביה השבכה וכד'. [דהיינו הגם שעיקר הקישוט בכיפה הוא כשמגולה כנ"ל, עכ"פ כשכבר יש לה קישוט זה, היא משתמשת בו כקישוט גם כשמכוסה – להגביה השבכה כנ"ל, והוי קצת קישוט].

**עוד** אפשר אולי באופן אחר לתרץ את שתי השאלות האחרונות בחדא מחתא, דעיקר הקישוט של הכיפה הוא במכוסה – להגביה השבכה וכד' [לפי דברי הבאר שבע (סי' י"ח) לגבי פא"ג, ע"ש, וה"ה לכיפה כאן, אבל לפי דברי הש"ג שכתב לגבי פא"ג, "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפא"ג, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט וכו'"] – לכאורה, אי אפשר לתרץ כך].

**ובקיצור** – אם הולכת בחצר בכבול מגולה, אזי בכל ששת ימי החול כשהיא יוצאת לרה"ר ממילא היא מכסה הכבול בשבכה, וכמבואר בכתובות שבביתה ובחצרה הולכת בראש פרוע וכשיוצאת לרה"ר מכסה ראשה בשבכה, דהכבול אינו מכסה כל הראש כנ"ל, וזאת היתה המציאות של יום יום, וממילא כאן בשבת היה צריך לאסור כבול גם בחצר שמא תצא לרה"ר וביציאתה תתכסה בשבכה כהרגלה בחול, ושמא תשלוף הכבול מתחתיה בלא שיתגלה שערה, (כמו שאסרו שם כל התכשיטין שמא תרגילנו לרשות הרבים), אמנם בזה התירו חז"ל בחצר שלא תתגנה על בעלה (כדלהלן).

**במשנה** הנ"ל (ס"ד:) – בכבול ובפאה נכרית לחצר. [פירש"י, אכבול ופאה נכרית קאי דאסרו לעיל למיפק בה לרה"ר ואיצטריך לאשמעינן דלחצר מותר וכו']. ובגמ' שם – אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר [פירש"י, בריש

והנה ממש"כ מבואר דהמציאות של הכיפה הוא ככובע של צמר ש"מתקשטת בו" נכלשון רש"י הנ"ל, ויעויין בלשון רבינו יהונתן מלוניל כאן – "מרוב חשיבות התכשיט וקלות דעת האשה וחמדתה שהיא רבה אם ישאלוה חברותיה הראיני כפיייתך וכו' ותתן הכיפה לחברתה וישתעשעו בה שעה או חצי שעה", וכ"כ בחי' הר"ן כאן], ומבואר בסוגיא דברה"ר הכיפה מכוסה בשבכה. וצ"ב מדוע צריכה לכסותו בשבכה ולא מספיק כיסוי הכיפה ברה"ר? אמנם ע"פ מש"כ רש"י "ככובע" (ולא כתב "כובע") וכן ברש"י הנ"ל בגיטין כ. "כעין כובע", י"ל דאינו מכסה לגמרי כל הראש, וכ"כ להדיא בפסקי הרי"ד הנ"ל: "ואינה מכסה כל ראשה אלא כנגד קדקדה היא", ולכן מוכרחת לשים שבכה על הכיפה כשיוצאת לרה"ר לכסות כל שערותיה.

**עוד** צ"ב בעיקר הדבר מהו הקישוט שבכיפה אם היא מכוסה בשבכה? (והלא מלשון רש"י "ומתקשטת בו" וכן מלשון רבינו יהונתן מלוניל הנ"ל משמע שהכיפה עצמה קישוט היא, ואם היא תחת השבכה אינו מוכן איזה מין קישוט הוא זה) – וי"ל בפשטות דהקישוט הוא בחצר ששם היא הולכת תמיד בכיפה מגולה, (דהרי בחצר מותרת לילך אפי' בשערותיה, כמבואר בגמ' בכתובות הנ"ל ובראשונים שם שהלכו בחצר מגולות שער וכשיצאו למבוי לבשו קלתה וכשיצאו לשוק לבשו כיסוי גמור, יעוי"ש), וא"כ שייך שפיר שתלבש בחצר הכיפה הנ"ל להתקשט בה אע"פ שאינה מכסה כל שערה, וכשיוצאת לרה"ר היא לובשת שבכה על הכיפה כנ"ל, (ובשבת חיישינן שכשתצא לרשות הרבים תלבש השבכה כהרגלה בחול ותשלוף מתחת השבכה). וצריך לבאר לפ"ז אם בין כה היא מכסה ראשה בשבכה, למה היא צריכה את הכיפה מתחתיה ואינה פושטתו כשיוצאת לרה"ר? וי"ל: (א) דיותר נוח לה לצאת גם ברה"ר עם הכיפה, דכשחוזרת לחצר מורידה את השבכה ומיד מתגלה הכיפה ומתקשטת

(ק"ב.) כתב רש"י – "גדיל של שערות דעלמא שעושיין לנוי". (ויש לפרש בפשטות דהנוי היינו מה שמוריד הכיעור שבמיעוט השער כמש"כ בערכין). וכן מבואר בכל הראשונים שפא"נ נועדה למי ששערה מועט (ויש שהוסיפו למי ששערה "לבן"), ומכסה המום ע"י פא"נ שמוסיפה לשערותיה. בתשובת רב נטרונאי גאון כתב שפא"נ נועדה למי ששערה "מדולדל", בערוך ערוך פאה כתב "אשה שאין לה רוב שער לוקחת שער מנשים אחרות ומשימה על ראשה שנראה כמו שהוא שער", וכ"כ הרשב"א והריטב"א (ס"ה.) שפא"נ נועדה לאשה שקרחת מפאת ראשה, ובפסקי הרי"ד כתב "אשה שאין שערה מרובה" וכו', ברע"ב – "אשה שאין לה רוב שער" וכו', ברכינו ירוחם (ס' אדם נ"ב ח"א) – "פי' פא"נ קליעה של שער תלושה שמערבת עם שערותיה שתתראה בעלת שער", ובטור (או"ח סי' ש"ג) – "קליעת שער שקולעת בתוך שערה", וכ"כ השו"ע. בח"י הר"ן כתב שיש לה שער מועט א"נ דיש לה שער לבן ושל חברתה שחור, וכ"כ המאירי ורבינו יהונתן מלוניל, ע"ש. ברמב"ם (פי"ט משבת ה"ז) כתב – "ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שער הרבה". ובפיה"מ בשבת (ס"ד:) כתב – "ופאה נכרית כמו מגבעת ידבקו בו שער "נאה" ו"הרבה" ותשים אותו האשה על ראשה דרך עראי כדי שתתקשט בשער". (וי"ל דמש"כ "נאה" היינו למי ששערה לבן, ומה שכתב "הרבה" היינו למי ששערה מועט, והוי כדבריו ביד החזקה). ומש"כ הרמב"ם "דרך עראי" כוונתו שתוכל לשלוף בשבת ולא יהיה חשש של התרת קשר וכד'. וגם בשן תותבת הנזכרת בהמשך המשנה נקט הרמב"ם לשון זו "דרך עראי", דגם שם אם היא דרך קבע ליכא חשש שתשלוף.

והנה מהא דתנן דאשה יוצאה בפא"נ בשבת לחצר מדוייק הא לרה"ר אסור לצאת בשבת בפא"נ. וכן מדהצריכו חז"ל להתיר

פירקין חוטי צמר ופשתן טוטפת ושאר השנויים במשנה שאסור ללכת בהן לרה"ר] אסור לצאת בו לחצר [ואע"ג דשרי לטלטולינהו דתורת כלי עליהן וכו' מיהו דרך מלבוש אסור דמרגלה ליה ונפקא ביה לרה"ר, רש"י] חוץ מכבול ופאה נכרית [שמותר לחצר כדתנן במתניתין וטעמא מפרש לקמיה, רש"י] וכו'. ורב מאי שנא הני, אמר עולא כדי שלא תתגנה על בעלה [התירו לה קצת קישוטים הנאים, רש"י]. ע"כ.

**סיכום ההלכות היוצאות מהסוגיא: טוטפת וסרביטין כשאינם תפורים לשבכה –** ברה"ר אסור שמא תשלפם, וגם בחצר אסור גזירה אטו רה"ר (דמרגלה ליה, וחודא גזירה היא, כמש"כ רש"י). ותפורים לשבכה מותר גם ברה"ר (דאין חשש שתשלוף דלא תגלה שערה). וכבול (שהוא כיפה של צמר שתחת השבכה) – ברה"ר אסור דחיישינן שתשלוף מתחת השבכה (ולא תגלה שערותיה), ובחצר התירו חז"ל באופן מיוחד כדי שלא תתגנה על בעלה. ומבלעדי ההיתר דשלא תתגנה היינו אוסרים גם בחצר, (דכשהולכת בחצר בכבול מכוסה היה צריך לחשוש שמא תצא כך לרה"ר ותשלוף מתחת השבכה, וכשהולכת בחצר בכבול מגולה היה צריך לחשוש שמא תתכסה בשבכה כהרגלה בחול ותצא לרה"ר ותשלוף מתחת השבכה בלא שיתגלה שערה, כנזכר לעיל). וכן פאה נכרית התירו בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה, וברה"ר אסור (כדלהלן).

**ועתה נביא דברי הראשונים בענין הציור של פאה נכרית: רש"י (סד:) כתב – "קליעת שער תלושה וצוברתה על שערה עם קליעתה שתראה בעלת שער", וכ"כ הר"ן, ובערכין (ו'): כתב רש"י – שהיתה לה פאה משער אשה אחרת קשורה לשערה "דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פא"נ" [ובשבת דייק רש"י וכתב "וצוברתה", ולא "קשורה" כלשונו כאן בערכין, דבקשורה אין חשש שתתיר הקשר בשבת. ועיין משנ"ב (סי' ש"ג) בשעה"צ (אות נ"ב)]. ובסנהדרין**

הנשים, ובחצר שמותר בשער מגולה היא צריכה לקישוט של פא"נ כדי שלא תתגנה על בעלה. – דאל"ה אלא שגם ברה"ר היא הולכת בפא"נ מגולה, היו הראשונים יכולים לפרש בפשטות שכל הנשים הולכות בפא"נ, ואפי' מי שיש לה שער, דמכיון שברה"ר אסורות בגילוי שער, לכן צריכות פא"נ (וכמו בזמנינו היום שכל אחד מבין מעצמו לפרש כך). ואילו הראשונים לא פירשו כן אלא כנז"ל.

**ולפ"ז** פירוש המשנה הוא פשוט שברה"ר אסור לצאת בשבת בפא"נ דחיישינן שתשלוף מתחת השבכה כנ"ל. ובחצר גם היה צריך לאוסרה בשבת כשאר תכשיטין, שמא תצא לרה"ר ותתכסה בשבכה כהרגלה בחול, ושמא תשלוף מתחת השבכה, והתירו במיוחד (בחצר) כדי שלא תתגנה על בעלה. ולפי מש"כ הפשט בפא"נ הוא ממש דומיא דכבול, ושניהם תחת השבכה, ויעויין בדברי הריטב"א (ס"ה). שכתב – "הקשה הרשב"א ז"ל וכו' ותירץ דכפה של צמר נמי אין דרך לישא אותה אלא אשה שהיא קרחת מפאת פניה, ומידי דמגניא ביה הוא, וזה ששנה אותה בהדי פאה נכרית לפי שכולן מטעם אחד הן, ולפי זה כי קאמרינן כלל אמר ר"ש בן אלעזר כל שהוא למטה מן השבכה יוצאין בו היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". וע"ע בחי' הר"ן שם (ס"ד): שכתב – "שהכפה של צמר היא תחת השבכה וכן פאה נכרית היא כעין כפה" וכו'. וכ"כ להדיא הגר"א בשנות אליהו (שבת פ"ו מ"ה) שהפא"נ מכוסה תחת השבכה, ע"ש.

## פרק ו

דברי בעל שלמי הגבורים

והקושיות עליו

**בשלמי** הגבורים על הרי"ף בשבת (דף כ"ט. מדפי הרי"ף) כתב: "יראה מזה להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת

במיוחד פא"נ בחצר בשבת מכלל דברה"ר אסור (דאל"ה אי"צ להתיר בחצר דפשיטא דמותר, דכל האיסור דחצר הוא שמא מרגלא לרה"ר, וגם משמע שאלמלא ההיתר המיוחד שלא תתגנה על בעלה היינו אוסרים אפי' בחצר שמא תצא לרה"ר, וככל התכשיטין, וממילא שמעינן מזה דברה"ר פשוט שאסור לצאת בפא"נ בשבת). וכן מלשון הגמ' "אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר נהיינו משום לתא דשבת, עיין רש"י אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול ופאה נכרית". ודהיינו שחכמים אסרו לצאת בהן לרה"ר משום לתא דשבת והתירו לחצר משמע שיש איסור לצאת בפא"נ בשבת לרה"ר. וע"ע רש"י (ס"ד): ד"ה לחצר. ויעויין עוד בדברי התוס' (נ"ז: ד"ה אי) שהקשו אמאי לא תני נמי ברישא פא"נ בהדי כבול דאין יוצאין בה לרה"ר, ע"ש. וכן הקשו שם הרמב"ן והריטב"א (ס"ד): יעויי"ש בדבריהם. וברמב"ם (פי"ט משבת ה"ז) ובשו"ע הרב (סי' ש"ג סוף סעי' ט"ז) מפורש שטעם האיסור בפאה נכרית ברה"ר הוא – שמא תשלוף לאחוזי או שמא תפול ותביאם בידה, ע"ש.

**ומעתה** צריך להבין פשט פשוט במשנה, למה אסרו לצאת בפא"נ לרה"ר בשבת, והרי אין חשש שתשלוף הפא"נ, דהא לא תגלה שערך? ופשוט שהפשט הוא שהפא"נ מכוסה תחת השבכה, (דומיא דכבול), וחיישינן שמא תשלוף מתחת השבכה (כדחיישינן בכבול). וזה מוכן ומתבאר מדברי כל הראשונים הנ"ל שכתבו שפא"נ נועדה רק לאשה שאין לה שער (כדי שתהא נראית כמו אשה רגילה שיש לה שער), דהנה מבואר מדבריהם שאשה שיש לה שער אינה צריכה פא"נ, והיינו משום שברה"ר היא מכסה שערך בשבכה, ובחצר יכולה לילך בשערות מגולות (כמבואר בכתובות), וממילא אשה שאין לה שער שכל מטרתה להראות כאשה שיש לה שער, היא הולכת ג"כ כמותה (ע"י הפא"נ), דהיינו ברה"ר היא מכוסה בשבכה דומיא דכל

בדברי רש"י שם ובדברי הרא"ש תמצא דאין איסור בשער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה וגם שהבשר נראה עם השיער כדאוקימנא. ועוד הארכתני בזה בחדושי בס"ד". עכ"ל.

והנה דברי הש"ג הללו וראיותיו לכאן אינם מובנים כלל וכבר נתקשו הרבה אחרונים בדבריו, וכמו שנבאר להלן בעז"ה:

1. הש"ג מביא ראיה מהמשנה בשבת (ס"ד): שהאשה יוצאה בפא"נ [לחצר] בשבת, וכתב דמשם "משמע להדיא" שמותר לצאת ולהתקטט בפא"נ. ולכאן אין משם שום ראיה לרה"ר, [דאה"נ דמשמע מהמשנה דבשבת יוצאה בפא"נ לחצר אבל לא לרה"ר, הא בחול אף לרה"ר מותר, אבל הרי פשוט] דאפשר לאוקמי שרק בחצר היא מותרת בפא"נ מגולה, וכשיוצאת לרה"ר היא מתכסית בשבכה וכמבואר לעיל פ"ד (וכדמצינו חילוק מפורש בדין פ"ר בין חצר לרה"ר בכתובות לענין שערוותיה שמותרת לילך מגולה בחצר וכשיוצאת לרה"ר צריכה לכסות), והיא נצרכת בחצר לפא"נ להתקטט בה מכיון ששערה מועט או לבן וכד' וכמש"כ הראשונים, וכמו שהקשינו לעיל בנוזר, ע"ש, וע"ע לקמן (קושיא 3) בקושיא מערכין. [וגם לפי פיה"מ לרמב"ם יש לפרש כן דפא"נ נועדה רק למי שאין לה שער "נאה" (דהיינו ששערה לבן וכד') או למי שאין לה שער "הרבה" (דהיינו ששערה מועט), ולכן כתב: ידבקו בו שער "נאה" "והרבה", וכמבואר מיניה וביה מדברי הש"ג, דאחרי שהוא מביא את פיה"מ הוא עוד צריך להביא ראיה דבנשואות מיירי יעוי"ש, וכלי ראיה היה מעמיד את כל הגמ' בבחולות ואפי' לפי פיה"מ, וצ"ע מה צריכות כתולות פא"נ הרי הן מותרות בפריעת הראש? אלא ע"כ משום שאין להן שער נאה והרבה, צריכות הן את הפא"נ לקישוט, ולכן מוכרח הש"ג להביא ראיה דבנשואות מיירי. וא"כ גם אחרי שיש ראיה דבנשואות מיירי, הא אפשר לאוקמיה דדוקא בחצר היא מתקטטת בפא"נ מכיון שאינה יכולה להתקטט שם בשערה, דמיירי ששערה מועט

שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלע"ז, מההיא דשנינו פרק כמה אשה יוצאה דף סד שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת, ופירשו המפרשים כי פאה נכרית היא מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקטט בשער, והתם באשה נשואה מיירי מתניתין מדקאמר בגמ' דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה הרי דבנשואה מיירי, והרי פאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרינאל"ו ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקטט בהן, דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אבל שיער המכסה שערה אין כאן משום שער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש. ונראה דל"ש שערות דידה ל"ש שערות של חברתה כל עוד דעבידי לכסוי השער והן תלושות אע"פ דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שער אין בכך כלום וש"ד.

ואע"ג דאמרי' סוף פ"ק דערכין דפאה נכרית המחוברת לשער ממש דהוי כגופה ממש, מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקטט בה, דהא על כרחך אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקטטות בפאות ההם. ובנשואות מיירי התם דקאמר תנו שערי לבתי. ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות. ולכשתעיין סוף פ' קמא דערכין ופ' מי שמתו דף כ"ה [אצלנו הוא בדף כ"ד], אמנם ב"ספר הפשוטים" לבעל שלטי הגבורים, (בכת"י הנמצא תח"י), שהוא סיכום ההלכות הפשוטות היוצאות מהגמ' והראשונים (ובמקביל לו חיבר גם את "ספר המחלוקות" ה"ה ספר "שלטי הגבורים", יעויין בשם הגדולים מערכת ספרים אות ש' ס"ק ע"ו), מופיעות ההלכות היוצאות מגמ' זו בדף כ"ה.!

וכד' וכנ"ל, ואין שום ראייה לרה"ר]. קושיא זו הקשה בבאר שבע סי' י"ח, ועוד הרבה אחרונים.

2. ויותר תמוה וקשה, [והקושיא כאן היא אלימתא יותר מהקושיא מנזיר וערכין]. דאדרבה משם מוכח ההיפך – דהפא"נ מכוסה ברה"ר, ולכן אסור לצאת בה בשבת לרה"ר דחיישינן שמא תשלוף הפא"נ מתחת השבכה ולא תגלה שערותיה, (וכמפורש כל זה לענין כבול שם). דאי לא נימא הכי, אלא שהפא"נ מגולה ברה"ר, לא מצאנו ידינו ורגלינו בפירוש פשוטה של משנה שם, דאמאי אסור לצאת בפא"נ והרי ודאי שלא תשלוף ולא תגלה שערותיה? [וכן גם מוכח מכל הראשונים שם וכמשנ"ת לעיל פרק ה', ונעתיק מש"כ שם – מדברי כל הראשונים הנ"ל שכתבו שפא"נ נועדה רק לאשה שאין לה שער (כדי שתהא נראית כמו אשה רגילה שיש לה שער) נראה שהפא"נ מכוסה ברה"ר, דהנה מבואר מדבריהם שאשה שיש לה שער אינה צריכה פא"נ, משום שברה"ר היא מכסה שיערה בשבכה, ובחצר יכולה לילך בשערות מגולות (כמבואר בכתובות), וממילא אשה שאין לה שער שכל מטרתה להקראות כאשה שיש לה שער, היא הולכת ג"כ כמותה (ע"י הפא"נ), דהיינו ברה"ר היא מכוסה בשבכה דומיא דכל הנשים, ובחצר שמוחר בשער מגולה היא צריכה לקישוט של פא"נ כדי שלא תתגנה על בעלה. – דאל"ה אלא שגם ברה"ר היא הולכת בפא"נ מגולה, היו הראשונים יכולים לפרש בפשטות שכל הנשים הולכות בפא"נ, ואפי' מי שיש לה שער, דמכיון שברה"ר אסורות בגילוי שער, לכן צריכות פא"נ (וכמו בזמנינו היום שכל אחד מבין מעצמו לפרש כך). ואילו הראשונים לא פירשו כן אלא כנו"ל. ולפ"ז הפשט במשנה הוא פשוט שברה"ר אסור לצאת בשבת בפא"נ דחיישינן שתשלוף מתחת השבכה כנ"ל. ובחצר גם היה צריך לאוסרה בשבת כשאר תכשיטין, שמא תצא לרה"ר ותתכסה בשבכה כהרגלה בחול, ושמא תשלוף מתחת השבכה, והתירו במיוחד (בחצר) כדי שלא תתגנה על בעלה. ולפי מש"כ הפשט בפא"נ הוא ממש דומיא

דכבול, ושניהם תחת השבכה, וע"ע בריטב"א (ס"ה). בשם הרשב"א ובחי' הר"ן (ס"ד:), וכ"כ להדיא הגר"א בשנות אליהו (שבת פ"ו מ"ה) שהפא"נ מכוסה תחת השבכה, ע"ש]. וא"כ יסוד טענת הש"ג שלא יתכן שהיו מכסים הפא"נ (ועל טענה זו הוא מייסד כל דבריו כמבואר למעייין) נסתרת להדיא מפשוטה של משנה, ועצ"ג. כן הקשה המהרש"א אלפנדרי בשו"ת הסבא קדישא ח"ב סימן א'.

3. הש"ג (אחרי שמביא קושיא על דבריו מערכין) מסיים שמערכין יש ראייה שהלכו בפא"נ מגולה. ומבואר מדבריו דכל ראייתו היא מעצם המציאות שנשים נשואות השתמשו בפא"נ, ולא מפלפול הגמ' ועומק הסוגיא, וכמפורש בדבריו. והקושיא נשאלת מאליה, היכן יש ריה ראייה שם שהלכו ברה"ר בפא"נ מגולה, והלא פשוט שמעצם מציאות פא"נ אין שום ראייה לרה"ר, דאפשר לומר בפשטות שעשו הפאות להתקשט בבית ובחצר לאותן נשים שאין להם רוב שער (שלא יתגנו שם לבעליהן) וכמבואר לעיל סוף פ"ד ע"ש, וכמו שפירש שם רש"י בהדיא והראשונים בשבת כנ"ל, [וכנ"ל קושיא 1 וכפ"ג בקושיא מנזיר] (באר שבע ועוד).

**ולפיו**, חוץ מכל מה שקשה על הש"ג כנ"ל, נשאר עוד לבאר ולברר כמה דברים שיש בריהטות לשונו כדלהלן: (א) מהו אריכות הלשון נראה ראייה וסמך – "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו", והיה לו לכתוב בקיצור – נראה ראייה וסמך "לנשים נשואות היוצאות בשערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו" (וכמו שכתב בעין משפט בניזר – "נ"ל היתר מכאן לשערות שהנשים נשואות נתנות בראשיהם"), שמאורך לשונו "בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות" משמע שמשמיע לנו את הדין שנשים נשואות צריכות לכסות שערותיהן, ותמוה – שפשיטא הוא! דאנו לבד

גבורים (סי' ע"ה) ע"ש. ואם כן, אנו רואים שהנודון בפאה נכרית לשלטי גבורים הוא נדון דאורייתא! (ו) כשמעיינים היטב בדבריו רואים שחזן ממה שהביא ראייה מהמשנה להתיר, הוא גם מאריך להטעים ולבאר מדוע רק שער אסור ופא"נ מותרת, – ואינו בא להתיר מצד זה ששערות הפא"נ אינן נראין כשערותיה וכדו', אלא יסוד דבריו הוא שרק שער "הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השער" אסור ולא שער תלוש, ואין הוא מזכיר שום חילוק מצד הצורה של עצם שערות הפא"נ, ומשמע מדבריו שאפי' אם עצם השער התלוש מייפה אותה ממש כשער, ואפי' משערות דידה, ג"כ מותר. וצ"ע, דאם קבלה היא נקבל, ואם לדין יש תשובה, דלענין דין פ"ר שאיסורו הוא משום "פריצות" שמתנאה בשערותיה, מאי שנא פא"נ משער, דהלא ענין היפוי הוא מהשערות ולא "מהבשר הנראה עם השיער", כידוע, וע"ע להלן סוף פ"ח באריכות בכ"ז לענין "ערוה", אבל לענין "פריצות", מאי שנא פאה נכרית משיער, דהרי אותה פעולה שעושה השער ליפות ולנאות אותה, אותה פעולה עושה גם הפא"נ, כידוע –? וכנ"ל בסוגיא דנזיר, שאין הבעל יכול לטעון "אי אפשי באשה מגולחת" [אע"פ שאפי' בכחילת עינים יכול להפרן משום ד"אפשר בפא"נ", ואין הבעל יכול לטעון שהוא רוצה בשער טבעי "הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער", משום שעונים לו "אפשר בפא"נ", – דהיינו שהפא"נ מייפה אותה כמו השיער, וכמו שהבאנו שם מה"תורת שבת" שהרי רואים משם שלבעל נחשבת פא"נ תחליף לשערה והוי כמו שער ממש, דאל"כ עדיין הוא יכול לטעון אי אפשי וכו', ואם אנו רואים שם שפא"נ הוה לגבי הבעל בדיוק כמו השער, ואין צריך שיהיה נראה גם בשרה עם השער, ממילא לגבי איסור פ"ר שאיסורו הוא שמתנאית בשערה לאנשים אחרים, הרי הפא"נ נותנת לאחרים אותו נוי שהשער נותן

יודעים שהן יוצאות בכיסוי שערות שלהן, דהרי לנשואה אסור לצאת בשער מגולה ומה הוא צריך להשמיע לנו זאת. (ב) צ"ב היכן כתב הש"ג את דבריו. (דכתוך לשונו איתא "מההיא דשנינו פרק במה אשה יוצאה דף סד" וכו' "והתם" באשה נשואה מיירי מתניתין וכו', ומשמע שנכתבו הדברים במקום אחר ולא במס' שבת). (ג) הש"ג כתב "ומשמע להדיא" – ומאד תמוה איך יתכן לכתוב לשון זה ומשמע "להדיא" כאשר משמע להדיא להיפך? (כנ"ל קושיא 2), – וכן בסיום דבריו כתב "דהא על כרחך" היו מתקטנות בפאות ההם וכו' אלא "פשיטא" דמיירי שהולכות בשערות מגולות, – ואי ארה"ר קאי, תמוה מאוד, דאיך יתכן לכתוב לשון זה ש"פשיטא" שבזמן הש"ס היו הולכות ברשות הרבים בשערות מגולות, והרי פשוט הוא שאין אפילו שום משמעות ראייה לזה כדלעיל קושיות 1. 3. ובפרט כאשר מהמשנה בשבת ומהראשונים שם משמע להדיא ההיפך הגמור, – ומאי האי דקמן, –? (ד) בש"ג לא מוזכר כלל שהוא מיירי ברה"ר, [והוא כ"כ האריך בדבריו, ותמוה מדוע חסך להוסיף מלה אחת כשכתב "נשים היוצאות" – "לרה"ר"? (ומהמלה "יוצאות" אין ראייה שמיירי ברה"ר, דהש"ג עצמו כתב בהמשך "שהאשה יוצאה בפא"נ בשבת", ושם מיירי להדיא לחצר בלבד כמפורש במשנה). וי"ל בפשטות דמכיון שבחצר מותרת בפ"ר אין צריך שם היתר על פא"נ ופשיטא שקאי על רה"ר ואין צריך לפרש. ועיין לקמן בחירוק]. (ה) אנו רואים מכל אריכות לשונו שכל ההיתר של פא"נ מיוסד על זה שהוא מבדיל בין פא"נ לשער ממש, דהיינו אם פא"נ היתה אסורה – היתה נאסרת כשער ממש, וכל טענתו היא שרק שער אסור ופא"נ אינה כשער ממש. ולפ"ז סברת הש"ג היא שבלי ראייה מהש"ס להתיר, פא"נ אסורה מדאורייתא כשער ממש, וכן מבארים דבריו הגאונים הגדולים הנהו תרי גיסי רבי יוסף שאול נאטנזאהן ורבי מרדכי זאב איטינגא בספרם מגן



ונסיים בקטע מדברי הגאון ה"ה ר' שלמה אליעזר אלפנדרי בשו"ת הסבא קדישא ח"ב סי' א'. וז"ל: — ומה מאד אני תמיה על דברי השלטי הגבורים וכו', שכתב וז"ל: "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאה, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט, הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא כדי שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות" ע"כ, — ובעיני יפלא איך עלה בדעתו ללמוד היתר אף לצאת לרה"ר, דהא ודאי מי שעושה כך שתראה עצמה בעלת שער הוא בתוך הבית או בחצר לבעלה או לקרובותיה שהם בבית או בחצר, ולא להראות עצמה בעלת שער לכל העולם שיראו אותה כן ברה"ר בעלת שער ויבואו לידי הרהור ומכשול, ואתמהה איך חשב לדחות בכך כדי להוציא עי"ז דין מחודש כזה שלא נמצא בשום פוסק קדמון להתיר, עכ"ל המהרש"א אלפנדרי.

והעולה מכל דברינו שדברי הגאון מו"ר יהושע בועז בעל

שלטי הגבורים והעין משפט סתומים וחתומים, והם כל כך מופלאים ותמוהים עד שרואים בעליל שבודאי יש דבר שנסתר מאתנו שמחמתו לא ירדנו להבנת כוונתו, ובהכרח שהחסרון הוא בנו, וחסרה לנו נקודה יסודית בהבנת דבריו. ובעז"ה יתיישבו דבריו בטוב טעם ודעת בהמשך, (ולשיטתו!).

(וק"ו הוא, שבעלה תדיר עמה בבית וגם מותר להביט בה, ויכול יותר להבחין, — משא"כ איסור פריצות דפ"ר, הוא ברה"ר, ולאנשים אחרים שאסורין להסתכל בה, בודאי שהפא"נ נותנת אותו נוי שהשער נותן). וכדמפורש בחסד לאברהם (מהדורא תנינא אה"ע סי' פ"ז) וז"ל: "אבל לפענוד"נ שיש בזה איסור דאורייתא וכו', וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה. ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה" וכו', עכ"ל ובעוד אחרונים. ז) עוד רואים אנו שאע"פ שבמסכת כתובות מוזכרים במשנה שני ענינים — דת משה (דאורייתא), ודת יהודית, — הש"ג לא דן ומבאר בדבריו כלל על הנדון של ד"י שאסרו בהרבה דברים של צניעות בכתובות שם [וכתבו הרמב"ם בפיה"מ והמאירי שם שכל כיו"ב נאסר, ועיין ח"מ (אה"ע סי' קט"ו ס"ק י') שכל שהוא עזות היא עוברת על ד"י, והרבה אחרונים היה פשוט להם מאד שפא"נ אסורה מד"יין וכנ"ל באריכות פ"ב ענף ג]. והדבר אומר דרשני מדוע אין הש"ג מתייחס לזה כלל.

עוד יש לעמוד ולהבין בכל מה שהאריך הש"ג בענין "שער באשה ערוה", וכן במה שהביא בסוף דבריו ראיה מספ"ק דערכין ופ' מי שמתו מדברי רש"י והרא"ש, — וכ"ז מתבאר בס"ד בספר "פאה נכרית בהלכה" פרקים ז"ט, ואכמ"ל.

## פרק ז

ישׁוב וביאור דברי בעל  
שלטי הגבורים (והעין משפט)

(א) הנה לעיל (פ"ב ענף א') הבאנו את הגמ' בכתובות דף ע"ב ונתבארו שם שלשה גדרים ומקומות בדין "פרוע ראש": (א) בשוק – צריכה לכסות ראשה בקלתה מדת משה, ומדת יהודית צריכה כיסוי גמור. (ב) במבוי – צריכה לכסות בקלתה מדת יהודית. (ג) בחצר – אינה צריכה כלום (כל זה לפי ביאור רש"י ותוס' ועוד ראשונים בסוגיא שם שהובאו לעיל פרק ב').

ולפי זה לא יתכן להעמיד דברי הש"ג שבא להתיר פא"נ רק בחצר, דהרי שערות עצמן נמי שרי בחצר, ועל כרחך שבא להתיר כרה"ר, ועל זה היה קשה טובא כל הקושיות הנ"ל.

**אמנם** בירושלמי בכתובות שם (פ"ז ה"ו) מתרץ באופן אחר את קושיית הבבלי על המשנה בכתובות "ראשה פרוע דאורייתא היא דתנא דבי ר' ישמעאל וכו'" [ואמאי תני לה המשנה בדת יהודית ולא בדת משה], – וז"ל הירושלמי: "וראשה פרוע – לחצר אמרו, ק"ו למבוי". ופירש הפני משה: וראשה פרוע, לחצר אמרו דהא ראשה פרוע דאורייתא היא, אלא בחצר אמרו שהוא משום דת יהודית ק"ו למבוי, ובבבלי קאמר א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה אלא מחצר לחצר ודרך מבוי דלא שכיחי בה רבים ואין לה מטפחת על ראשה זהו דת יהודית עכ"ל, וז"ל קרבן העדה: לחצר אמרו, שלא תלך פרוע ראש וק"ו למבוי דשכיחי רבים אבל לרה"ר אפי' דאורייתא אסור עכ"ל. – דהיינו שס"ל לירושלמי שיש איסור מדת יהודית "לצאת" מבית לחצר בפרוע ראש (והירושלמי למד שפסטות הלשון "יוצאה וראשה

פרוע" דמתניתין היינו שראשה מגולה, ודלא כבבלי שמעמיד המשנה ביוצאה לשוק בקלתה).

**ובהמשך** דבריו כתב הירושלמי: "רבי חייה בשם רבי יוחנן – היוצאה בשוק בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, הדא דתימא לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע" – וכתב המאירי בכתובות, שקפליטין המוזכר במימרא דר' חייה בשם ר' יוחנן בירושלמי כאן, הוא קלתה, המוזכר במימרא דר' אסי א"ר יוחנן בבבלי. והפני משה שפירש קפליטין: "היא המטפחת שעל ראשה" ג"כ כוונתו לקלתה, שגם בד"ה הקודם שם קורא לקלתה מטפחת ע"ש ומקורו מלשון הרמב"ם שנקט בלשונו "מטפחת" במקום קלתה הנזכר בגמ' וכדלעיל פרק א'.

**ולפי"ז** מבואר גררי איסור פ"ר לירושלמי כדלהלן: (א) בשוק – אסורה לגלות ראשה מדאורייתא, ומדת יהודית אפי' קלתה לא מהני [כבבלי]. (ב) במבוי – אסורה לגלות ראשה מדת יהודית, ואפי' קלתה לא מהני וצריכה כיסוי גמור. (ג) בחצר – צריכה קלתה מד"י [דהיינו הירושלמי מחמיר במבוי ובחצר מדרגה אחת יותר מהבבלי לשיטת רש"י ותוס' וכו'].

**והנה** הב"י באבה"ע סימן קט"ו – אחרי שמביא הגמ' בכתובות ודברי רש"י ותוס' והר"ן – כתב שמדברי הטור משמע דלצאת למבוי וחצר בקלתה הוא דבר שאינו הגון, והוא תמה ע"ז, דהא בחצר אפי' פריעת הראש ממש לית לן בה, ובמבוי נמי בקלתה מיהו לית לן בה, ועיין שם בד"מ סק"ד שמיישב דברי הטור שכוונתו לצניעות דקמחית.

**אך** הב"ח שם כתב ליישב דעת הטור, דס"ל דגם אליבא דהבבלי אם יוצאות למבוי בקלתה אינו הגון הוא אלא צריכה כיסוי גמור, ובחצר דבר הגון הוא בקלתה אבל

יהודית ויוצאה בלא כתובה דהא תניא היוצאת בקפלוטות היינו רדיד (כוונתו לקלתה, המעתיק) אין בו משום פריעת הראש בחצר אבל במבוי יש בו משום פריעת הראש היינו דת יהודית, א"כ בחצר אי לאו משום כיסוי (היינו אם אינה מכוסה כלל, המעתיק) יש בו ג"כ משום פריעת הראש והוי דת יהודית (נראה מדבריו שלא היה לפניו ספר הירושלמי, שבהדיא העמיד שם את המשנה "יוצאה וראשה פרוע" שקאי אחצר ויש בה משום דת יהודית ותצא שלא בכתובה, – רק העתיק מהסמ"ג שהביא רק את המימרא "היוצאת בקפליטין" – כי בזמנם לא היה להם ספרים כידוע, המעתיק) ואפשר לענין כתובה קיי"ל כסוגיא שלנו, מיהו לענין איסור י"ל אף סוגיא שלנו ס"ל דאסור וקושיית המקשן לא הנחת בת לאברהם אבינו וכו', י"ל כמ"ש בב"ח וכן הוא דעת הטור ועיין בד"מ ועיין לקמן" עכ"ל.

**וכ"כ** בסימן כ"א ס"ק ה' וז"ל "ופריעת הראש בחצר ליכא איסור אלא משום צניעות, ועיין ב"י וד"מ בסי' קט"ו, ושם כתבתי בשם הסמ"ג והש"ג דאסור אפי' בחצר" עכ"ל.

והנה בשלטי גבורים שם בכתובות תחלת אות ב' מביא את הסמ"ג שהביא את הירושלמי הנוכר בבית שמואל הנ"ל "היוצאת בקפליטה שלה אין בה משום פריעת ראש בחצר", דמשמע הא פרועה לגמרי יש בה משום פריעת ראש כנ"ל בבית שמואל, – ואח"כ מביא שם הש"ג לשון ריא"ז וז"ל: "ואפי' היתה קלתה על ראשה הואיל ולא היתה מכוסה בצעיף ה"ז מדרכי הפרוצות ותצא בלא כתובה ובלא תוספות (היינו ברה"ר, המעתיק) היתה יוצאה מחצר לחצר דרך מבוי בקלתה על ראשה אין בזה משום פריצות, ואם היה המבוי מפולש מב' הצדדין הרי הוא כרה"ר והיוצאה בו כיוצאה לרה"ר ואם לא היתה קלתה על ראשה הרי זו

פריעת ראש לגמרי אסור, והא דפריך בגמרא ואלא בחצר א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו, הכי פירושו, דאי בחצר קאמר דקלתה אין בה משום פריעת ראש, הא פשיטא היא ולא איצטריך רבי יוחנן לאשמעינן, דאי איתא דקלתה בחצר לאו דבר הגון הוא לא הנחת בת לאברהם אבינו, דכולן הולכות בחצר במכוסה במטפחת [היינו קלתה] על ראשן בלא רדיד וכו' – ומסיים שם הב"ח "והכי נהוג בכל גבול ישראל דאפילו בפני אנשי ביתה אינה שרויה פרועת ראש בלא מטפחת וכיפה בראשה ודלא כפירש רש"י ותוספות והר"ן".

[וכן משמע בבדק הבית או"ח סוף סימן ש"ג אהא דהביא בב"י שכתב הכלבו "דהאידינא נהגו לקלוע שערן [בשבת] ואין מי שימחה בידן לפי שמוטב שיהו שוגגות וכו' שא"א למנען שלא יתגנו על בעליהן" וכתב הב"י ע"ז בבדק הבית שם וז"ל: "ואין טעם בדבר שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא ואנו לא שמענו מי שנהג כן ואם נמצא מקום שנהג כן ראוי לגעור בהם" עכ"ל – ש"מ מזה שנהגו לכסות שערן אפי' בבית, (דאל"כ מה זה שכתב "שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא"), ואע"פ שבסימן קט"ו באבה"ע כתב הב"י במפורש "שבחצר אפי' פריעת ראש ממש לית לן בה", מ"מ משמע שם בבדק הבית שהמנהג למעשה היה [כמו שכתב הב"ח שהכי נהוג בכל גבול ישראל וכו'] שכיסו ראשן אפי' בבית. [ואולי משמע שבזמן הכלבו הלכו בבית בפריעת הראש ולכן כתב "שלא יתגנו על בעליהן"].

וז"ל הבית שמואל אבה"ע סימן קט"ו סק"ט, "וראשה פרוע הכלל הוא ברה"ר וראשה פרוע לגמרי הוי דת משה ואם ראשה מכוסה בקלתה או בשאר דבר אלא דאינה מכוסה כדרך הנשים אז הוי דת יהודית, ובחצר שאין רבים בוקעים לפרש"י ותוס' ליכא איסור אפילו פרוע לגמרי ומחצר לחצר דרך מבוי ופרוע לגמרי הוי דת יהודית וקלתה מותר, – אבל בסמ"ג הביא ירושלמי אפי' בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי וכן כתב בשלטי גבורים ולכאורה משמע דיש דת

ב) ולפי כל הנזכר יתבארו כל דברי הש"ג באופן מופלא – דהש"ג קאי רק אחצר – וכל כוונתו הוא להתיר פא"ג מגולה בחצר לנשים הנוהגות ששער אסור בחצר מד"י כנ"ל, וברה"ר פשיטא ליה שאסור [דלענין פריצות, הפא"ג עושה אותה הפעולה להתנאות כמו שער ממש] וכדלהלן, וכל האופן שהלכו בפא"ג ברה"ר הוא רק במכוסה תחת השבכה, ופירוש מתניתין דשבת לש"ג, הוא ממש כפירוש כל הראשונים, שלכן אסור לצאת בפא"ג לרה"ר בשבת משום דילמא שלפא מתחת השבכה (ובחול מותר אף ברה"ר דהא מכוסה היא) דומיא דכבול, וכנ"ל באריכות בפרק ד', וכדפירש הגר"א בהדיא שם בשנות אליהו. [ובזה נתיישבו קושיא 2. והערות ג' ד' ה'].

וב"ל ראיות הש"ג בין משבת וערכין ובין מנזיר אינם מעומק ופלפול הסוגיות שם אלא רק מהמציאות, שרואין ג' פעמים בש"ס שנשים נשואות השתמשו בפא"ג, בנזיר מדמיירי מהפרת הבעל, ובערכין מדאמר תנו שערי לבתי, ובשבת מדאמר שלא תתגנה על בעלה – וס"ל לש"ג מסברא שעיקר קישוט הפא"ג הוא להתקשט במגולה כמו שסיים בסוף דבריו "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכריות" ולכן אי אפשר לומר שגם בחצר הלכו במכוסה, [כי ברה"ר הרי פשיטא ליה שהלכו במכוסה כנ"ל, ועיין להלן סוף אות ה' ד"ה ואין] וכמו שסיים שם הש"ג "דא"כ מאי אהני ההוא קישוט, הרי כל עצמו של אותו קישוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהיו הולכות בשערות מגולות" [ובזה נתיישבו קושיות 1. 3].

והא ודאי דראיה זו [מהמציאות שהיה להן פא"ג] היא ראיה אך ורק אחצר, דאם מותרות להתקשט בפא"ג מגולה בחצר ששם זה עיקר הקישוט לבעלה (שלא תתגנה עליו) כמבואר בחז"ל וכדלהלן, אף אם ברה"ר אסורות להתקשט

אסורה מן התורה שנאמר ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו כפריעת ראש, ואפי' בחצר אסור "לצאת" בלא קלתה על ראשה, וכך היא שיטת תלמוד א"י. עכ"ל.

והנה בדין מבוי פוסק הריא"ז במפורש כבבלי שבקלתה על ראשה אין בזה משום פריצות ואינו פוסק כירושלמי שקלתה במבוי לא מהני, והיינו לפי הכלל הידוע שאין פוסקין כירושלמי נגד הבבלי, וכן בחצר אין הריא"ז פוסק כירושלמי שהיוצאת לחצר בפריעת הראש ממש תצא שלא בכתובה, משום שהבבלי אינו סובר כן [דלפירוש רש"י ותוס' והר"ן מותר בפריעת הראש, ולפי פירוש הב"ח שהבית שמואל פוסק כך לדינא, רק אסור לצאת בחצר בפ"ר אבל אין בזה דין תצא שלא בכתובה כמפורש בבית שמואל בהדיא] דאם איתא דלבבלי היה הדין שתצא שלא בכתובה היה צריך לפרש זאת. ולכן מדייק הריא"ז בלשונו וכתב רק לשון איסור – "ואפי' בחצר אסור לצאת בלא קלתה על ראשה" – והיינו משום שהריא"ז למד בבבלי כפירוש הב"ח [וכמו שמביא שם הב"ח שגם הערוך סובר שבחצר צריך קלתה והיינו משום שגם הערוך לא למד כפירוש רש"י ותוס'] ואח"כ מסיים עוד "וכך היא שיטת תלמוד א"י", היינו שבירושלמי הרי מפורש שאסור לצאת בחצר בפריעת הראש. ואם בבבלי לא מפורש ההיפך פסקינן כך להלכה.

ומזה שהש"ג הביא רק את דברי הסמ"ג והריא"ז שפוסקין שבחצר אסור בלא קלתה, ולא הביא כלל את שיטת החוס' שבחצר אפי' בלא קלתה נמי שרי, מוכח שהוא פוסק כמותם, דאל"כ לא ייתכן שמה שהוא לא סובר להלכה הוא מביא, ומה שהוא סובר להלכה אינו מביא, (וכן הוא בבית שמואל הנ"ל ובמגן גיבורים אור"ח סי' ע"ה, ועוד, שכתבו שהש"ג אסור פ"ר בחצר בלא קלתה).

בפא"נ מגולה, כבר ג"כ מובן מציאות זו למטרת מה עשו להן פא"נ ולמאי "אהני אותו קישוט", דאהני להתקשט בו בחצר (שבשערות עצמן אסורות בחצר), אבל לרה"ר אין שום ראי' מהמציאות שהיה להן פא"נ דמותרות לצאת בהן לרה"ר מטענה דאל"כ "מאי אהני ההוא קישוט" דהא אהני לחצר, [ובפרט שרוב זמנם הן בבית ובחצר, כמפורש ברמב"ם פ"ג אישות ה"א וז"ל: מקום שדרכן שלא תצא אשה לשוק בכפה שעל ראשה בלכד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית, נותן לה בכלל הכסות רדיד וכו', לפי שכל אשה יש לה לצאת ולילך לבית אביה לבקרו ולבית האבל ולבית המשתה לגמול חסד לרעותיה או לקרובותיה כדי שיבואו הם לה, אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או כמו פעמים בחודש לפי הצורך שאין יופי לאשה אלא לישיב בזוית ביתה שכך כתוב כל כבודה בת מלך פנימה עכ"ל. וכמפורש במדרש תנחומא פרשת וישלח, עה"פ ותצא דינה בת לאה, ובילקוט איוב ל"א עה"פ ברית כרתי לעיני וכו', וז"ל: "שלא לצאת בתכשיטין אף בחול לרה"ר לפי שהעם מסתכלין בה ופגם הוא לאשה, לפי שלא נתן הקב"ה תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכל שכן לפני הגנב וכו'. לכך צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני ארם ונמצאו מסתכלין באשת איש" עכ"ל. וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה אות ע"ח: "וצריכה האשה שתהא צנועה ונוהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בירייה יורדין לגיהנום והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם, מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה" עכ"ל, וכסוגיא דשבת דחז"ל שינו גזירתן בכבול ובפא"נ מטעם שלא תתגנה על בעלה, וכל זה להתיר רק בחצר, וזהו כוונת הש"ג להתיר להן בחצר קישוט זה.

בפא"נ מגולה, כבר ג"כ מובן מציאות זו למטרת מה עשו להן פא"נ ולמאי "אהני אותו קישוט", דאהני להתקשט בו בחצר (שבשערות עצמן אסורות בחצר), אבל לרה"ר אין שום ראי' מהמציאות שהיה להן פא"נ דמותרות לצאת בהן לרה"ר מטענה דאל"כ "מאי אהני ההוא קישוט" דהא אהני לחצר, [ובפרט שרוב זמנם הן בבית ובחצר, כמפורש ברמב"ם פ"ג אישות ה"א וז"ל: מקום שדרכן שלא תצא אשה לשוק בכפה שעל ראשה בלכד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית, נותן לה בכלל הכסות רדיד וכו', לפי שכל אשה יש לה לצאת ולילך לבית אביה לבקרו ולבית האבל ולבית המשתה לגמול חסד לרעותיה או לקרובותיה כדי שיבואו הם לה, אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או כמו פעמים בחודש לפי הצורך שאין יופי לאשה אלא לישיב בזוית ביתה שכך כתוב כל כבודה בת מלך פנימה עכ"ל. וכמפורש במדרש תנחומא פרשת וישלח, עה"פ ותצא דינה בת לאה, ובילקוט איוב ל"א עה"פ ברית כרתי לעיני וכו', וז"ל: "שלא לצאת בתכשיטין אף בחול לרה"ר לפי שהעם מסתכלין בה ופגם הוא לאשה, לפי שלא נתן הקב"ה תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכל שכן לפני הגנב וכו'. לכך צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני ארם ונמצאו מסתכלין באשת איש" עכ"ל. וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה אות ע"ח: "וצריכה האשה שתהא צנועה ונוהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בירייה יורדין לגיהנום והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם, מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה" עכ"ל, וכסוגיא דשבת דחז"ל שינו גזירתן בכבול ובפא"נ מטעם שלא תתגנה על בעלה, וכל זה להתיר רק בחצר, וזהו כוונת הש"ג להתיר להן בחצר קישוט זה.

וז'הו שמזכיר השלטי גבורים כל כך ענין הקישוט [ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן... - אע"פ דקישוט הוא לה... - מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה... - היו מתקשטות בפאות ההם... - דא"כ מאי אהני ההוא קישוט... - הרי כל עצמו של אותו קישוט"...] דכל ענין הקישוט מצינו בדברי חז"ל שדאגו שלא תתגנה על בעלה כתקנת עזרא ב"ק פ"ב: וכבשבת דף ס"ד: כדתניא וכו' ע"ש, וזהו בחצרה דוקא כנ"ל, וכמו שכתב בחידושי הרמב"ן שבת סד: (ד"ה אמר רב) וז"ל: "ואיכא לא תתגנה על בעלה דחזי לה בחצר וכו', ועיין עוד להלן סוף אות ה' ד"ה ואין.



דשרי, ואיני רואה מהיכן למד פשיטות היתר זה ומהיכא דייק אי מדאמרין הכא אפשר בפאה נכרית, מנלן דברה"ר מיירי וכו' – ע"ש כל האריכות – ומסיים "וכן עיקר לענ"ד דלא עדיפא פא"נ מקלטה דבשוק אסורה מדת יהודית", עכ"ל לענינינו.

**רואין** בדבריו בבירור שאם היה מוצא דרך ללמוד את הש"ג רק על חצר, פשיטא שהיה לומדו כך, ולא היה מתקיף בדברים קשים עד מאד במור וקציעה ע"ש (ובשאלת יעב"ץ ח"ב הנ"ל וז"ל: אכן האמת אגיד כי בשעה שכתבתי דברי הללו שבספרי שאלת יעב"ץ סימן ט' לא היה לי עדיין שום ספר רשום, וכ"ש ספר האלפסי שלא השגתי בעת ההיא בימי חרפי, ואפי' כרך גמרא שעסקתי בו שאול היה בידי על שעה, על כן בהכרח לא יכולתי לעיין בש"ג בעת ההיא, ואלמלי הייתי מעיין בש"ג בעת כותבי הנ"ל, אז וודאי הייתי מוצא יותר לכתוב נגדו, כי אמנם אחר שזיכני השי"ת ברוב רחמיו לקנות ספר הנ"ל, ראיתי אחרי רואי שחשב להסתייע ג"כ ממ"ש בשבת שיוצאה אשה בפא"נ לחצר גם מסוגיות אחרות, והנה הכל הבל ורעות רוח, וכל מה שהרכבה בחבילות ראיות אין בהם ממש והם עזר כנגדו, ולא אאריך בכך כי הדברים מבוארים למעיין, מה גם שמצאתי ראיתי (אחר שזכיתי עוד לסגל ספרים) שקדמני בזה גדול הדור (כוונתו למהר"י מינץ קצינעלינבויגין בנו של מהר"מ פדואה, המעתיק). הובאו דבריו בספר באר שבע, אכן דבריי אלה שכתבתי בילדותי, מספיקים ומאירים למסתכל בהם בעין יפה וברורים כשמש נגדי בלי שום גמגום ופקפוק בעולם וכו', ובש"ג נסתבך בזה מאד, לא זכה בדינו הלזה ולא יזכה בו לעולם וכו' עכ"ל בסימן ז' וז"ל בסימן ח'... משא"כ פא"נ שבמקום שערה עומדת הרי היא כשערה ממש כדמוכח בגמרא דכתובות בהדיא כמ"ש בספרי, וכן מוכח מכמה סוגיות שהביא בש"ג והם עזר כנגדו כמ"ש בבאר שבע וכו', עכ"ל).

**וכ"ל** מסקנת היעב"ץ שהש"ג קאי ארה"ר, הוא משום קושייתו דאי אחצר פשיטא

מכ"ל דבריו הנ"ל רואין בבירור שלא ראה את הש"ג בכתובות שמביא שם את הסמ"ג והריא"ז שאסור לצאת לחצר בשער מגולה מדת יהודית (דכומנס לא היה להם ספרים כידוע) ולכן כתב "וא"כ בחנם טרח כל הטורח הזה החכם הנזכר", ואם היה רואה זאת, ברור דהיה לומד את היתר הש"ג רק בחצר, וכבר היה רואה שלא בחנם טרח כל הטורח הזה, והיה לומד דכוונת הש"ג להתיר פא"נ אך ורק בחצר דכל הראיות מנזיר ושבת וערכין הן אך ורק על חצר כדפריך מהרר"י מינץ קצינעלינבויגין בעצמו באריכות גדול עיי"ש, אבל ברה"ר פשיטא דאסור, "מפני שהדבר פשוט הרבה יותר מביעתא בכותחא דמה ששנו היתר להתקשט ולצאת בפאה נכרית בכולי גמרא מיירי דוקא בפאה נכרית מכוסה תחת השבכה וכו'", (לשונו שם) ולא היה מתקיפו בדברים קשים, (וז"ל בסיום דבריו "על כן אומר אני לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועיקר בכל מה שכתב כי הם דברים בטלים הבל הבלים וכדי שלא יכשל בהם זולתו על כן עמדנו על מקום טעותו" עכ"ל), – והכל היה בא על מקומו בשלום ולא היה שום מחלוקת ביניהם בדין לצאת לרה"ר בפאה נכרית.

**וגם** הגאון היעב"ץ שהאריך מאד בספריו מור וקציעה סימן ע"ה ובשאלת יעב"ץ ח"ב תשובה ז' וח' עיי"ש, ובשאלת יעב"ץ ח"א תשובה ט' ובחידושו לנזיר כתב וז"ל: "בעין משפט הנדפס על הגליון וז"ל אות ב' נ"ל היתר מכאן לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהם (יהושע בעז) נ"ב אמר יעב"ץ לא נהירא לי היתר זה ולא ידענא מאי דעתיה דאי בבית ובחצר ודאי שרי דלא גרע מקלטה, ולדעת התוס' אפי' בשערה שרי דאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה, וכ"ש פאה נכרית, ואי ברה"ר ותחת קישוריה נמי פשיטא, אלא ודאי לרה"ר ובגלוי למעלה מקישוריה איירי

לא פשיטא ליה שפא"נ בחצר מותרת כקושיית היעב"ץ הנ"ל, — וע"ז הוא דן בדבריו באריכות להביא ראיות מהש"ס שבחצר היו מתקשטות בפא"נ מגולה, וכדמסיק בסוף דבריו בסברא דנפשיה ש"אין לומר שהיו מכסות את הפאות וכו' אלא פשיטא שהיו הולכות בשערות מגולות, ואם אנו רואין בש"ס שכן התקשטו בחצר במגולה, על כרחך צריך לומר שכ"שנאסר עליהן מדת יהודית שער בחצר, לא "נאסר עליהן גם פא"נ, דהיינו שרק בשער נהגו איסור ולא בפא"נ.

וזהו כוונת דבריו במה שכתב "מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה וכו'",\* — דלשיטתנו דקאי אחצר, קושייתו מערכין היא ג"כ על חצר, והקושיא היא דאם אנו רואין בערכין שפא"נ היא כגופה לגבי דינים דאורייתא השנויים שם וא"כ לפי"ז פא"נ ברה"ר היא ג"כ דאורייתא, דכגופה היא, וא"כ קשה שלפ"ז צריכה להיות פא"נ בחצר אסורה כמו שער שאסור בחצר מדת יהודית דכגופה היא, וע"ז מתרץ הש"ג דאע"פ שברה"ר פא"נ היא כשער ממש נושכל דינים

דודאי שרי! ואם היו מתרצים לו קושיא זו, ברור שגם הוא היה לומד שהש"ג בא להתיר רק בחצר, וקושיא זו מתורצת היטב כדלהלן:

דהנה היעב"ץ פוסק שם שפא"נ אסורה ברה"ר משום "דלא עדיפא פא"נ מקלתה דבשוק אסורה מדת יהודית", ולפי"ז פשוט לו דפא"נ בחצר ודאי שרי, דגם קלתה (שאסורה בשוק מדת יהודית) שרי בחצר "ולא גרע פא"נ מקלתה", דכל עניני דת יהודית מותרין בחצר.

**אב"ד** הש"ג סובר שפא"נ ברה"ר אסורה מדאורייתא נשכל הטעם ששער אסור בשערותיה לעין כל, והרי הפא"נ עושה את אותה הפעולה עצמה כמו שער ממש וכמו שמפורש בחסד לאברהם ועיין לעיל סוף פרק ו' אותיות ה' ו' ולהלן אות ד' ד"ה "ובסיכום", שהש"ג סובר שפא"נ ברה"ר אסורה מדאורייתא, ושער בחצר ס"ל לש"ג שאסור מדת יהודית, דהיינו שקבלו עליהן בנות ישראל ונהגו משום צניעות שלא לילך בחצר בפרוע ראש, וא"כ לפי"ז צריך לחול הקבלה והמנהג גם על פא"נ, כמו שברה"ר דינה ממש כמו שער, ולכן הש"ג כלל וכלל

\* דהנה לכאורה צריך להבין דבהמשך דבריו כתב וז"ל: "ואע"ג דאמרינן סוף פ"ק דערכין דפאה נכרית המחוברת לשער ממש דהוי כגופה ממש מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה דהא על כרחך אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם ובנשואות מיירי התם דקאמר תנו שערי לבתי ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית דא"כ מאי אהני ההוא קישוט וכו'" עכ"ל לענינינו — מבואר דהוא מקשה על עצמו מערכין משמש משמע שצריך לאסור פא"נ מדאורייתא דהוי כגופה (לפי הכנת העולם שהש"ג קאי על רה"ר) ולכאורה הוא לא מתרץ בדברי הסבר מדוע אין בה איסור פ"ר למרות שלענין איסורי הנאה דמת ודין עיר הנדחת דין פא"נ הוא כן כגופה, והש"ג רק מכריח שיש שם ראייה הפוכה, שרואים שם מציאות שכן התקשטו בפא"נ [דהא על כרחך אותן וכו'] וכתב לשון סתמית — "מ"מ לא נאסר בשביל כך וכו'" (כעין מה שכתבו תוס' כמה פעמים בש"ס בחירוצם "ויש לחלק"). — ועוד צריך להבין דרואין בדבריו במה שכתב "על כרחך" וכו' שהוא לא מתרץ מסברא רק מכריח מראיה הפוכה, ורק מכח הכרח זה שיש לו ראייה הפוכה שכן התקשטו, מוכרחין לומר ש"מ"מ לא נאסר" וכו', ואם לא היה לו הראיה וההכרח הזה שכן התקשטו היה נשאר בסברא היסודית שלו שפא"נ היא כגופה וכקושייתו מערכין (וכן ממה שדן באריכות לסתור ראייתו משם, שכן התקשטו, שייכתן שמיירי בכתולות וע"ז כתב "ובנשואות מיירי התם" וכן במה שסיים "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות" שרצה לאוקמי במכוסות, ואם היה אפשר לאוקמי בכתולות או במכוסות, והיה מופרך ראייתו שעל כרחך כן התקשטו בפא"נ מגולה — היה פשוט לו שדין פא"נ היא כגופה כקושייתו) ואסורה מדאורייתא כשאר דינים הנזכרין שם שהם מדאורייתא כמבואר לעיל בפרק ג', ולפי הכנת העולם לא מובן כלל ראייתו (ההפוכה) משם שכן התקשטו בפא"נ כדלעיל פרק ה' קושיא 3 ע"ש, — אבל לפי הנ"ל הכל יובן דמה שכתב "מ"מ לא נאסר וכו'" אלו הן דברי ההסבר לתרץ קושייתו, וכדלהלן.



ומבלעדי ראייה זאת, היינו אוסרין פא"נ בחצר כשער ממש כמו שלגבי כל הדינים האחרים פא"נ היא כגופה וכנ"ל. נכזה נתיישבו הערות ו' ז', – דכל איסור שער בחצר הוא רק מדת יהודית וכל התייחסות הש"ג הוא רק לזה].

והנה הטעם למה בשער כן נהגו איסור בחצר ובפא"נ לא, אפשר לבאר בפשטות דבנות ישראל השאירו להן קישוט זה בחצר שלא יתגנו על בעליהן וכמו בסוגיא דידן במס' שבת, אנו רואין שחז"ל שינו גזירתן והתירו במיוחד קישוט זה בחצר בשבת, גם הן ראו צורך שלא לנהוג בזה איסור מאותו טעם עצמו ממש\*.

ולפי כל האמור אין להביא ראייה, מזה שאנו רואין שיש חילוק בחצר בין שער לפאה נכרית, ששער אסור ופא"נ מותר, וא"כ ראייה מזה שפא"נ אינה ממש כשער ויש חילוק ביניהן, וא"כ נילף מינה דגם ברה"ר פאה נכרית מותרת? – הא ליתא, דאין זו ראייה כלל (מהא דיש חילוק ביניהן בחצר, שיהיה ברה"ר ג"כ חילוק ביניהן), דיש סברא עצומה לחלק

דאורייתא פא"נ הרי היא כגופה כנ"ל, ועיין מנחת חנוך מצוה רס"ג סוף ס"ק י"א] מ"מ בחצר שמדאורייתא שער מותר, וכל האיסור הוא רק מדת יהודית שנהגו בנות ישראל מעצמן – פא"נ כן מותרת, משום שבשער נהגו איסור ובפא"נ לא נהגו, ולא נאסר עליהן לכתחילה פא"נ כשקבלו עליהן איסור על שער, ומה שכתב הש"ג "מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה", הם דברי ההסבר שלו, – ופירוש התיבות "לא נאסר" היינו שבנות ישראל לא אסרו על עצמן, ולכן זה לא נאסר עליהן כשקבלו את האיסור על שער ודו"ק. – וממשיך הש"ג מנין לנו שלא נאסר "דע"כ אותן הצדקניות היו מתקשטות בפאות ההם", דאם אנו רואין בש"ס מציאות שהיה להן פאות מוכח מזה שהיו מתקשטות בהן בחצר, וע"כ שלא נאסר כשער משום שלא קבלו עליהן איסור בפא"נ כנ"ל – דמה שאסור מטעם שהן קבלו על עצמן, האיסור הוא רק במה שהן נהגו וקבלו עליהן, ולא בדבר שלא קבלו עליהן, – אבל בדיני דאורייתא לא תלוי כלל במנהג וקבלה שלהן. –

\* ועוד יותר יובן דהנה לש"ג באמת צריך ביאור אמאי הוצרכו חז"ל להתיר קישוט פא"נ בחצר בשבת כדי שלא חתגנה על בעלה, איזה גנאי יש כאן, דבשלמא לפירוש הראשונים שבחצר מותרות לילך בשער עצמן במגולה והפא"נ נועדה רק למי שאין לה רוב שער, ונשים שיש להן רוב שער הלכו בשער מגולה, הרי נשים שאין להן רוב שער התגנו ביותר לולא הפא"נ, אבל הש"ג דס"ל דגם בחצר צריכות לכסות שערן לכה"פ בקלחה וסובר גם שמתחת הקלחה אע"פ שיש בה חורים אין ניכר אם יש לה רוב שער או לאו (כדלהלן אות ו') – הרי גם אם לא היו מתירין חז"ל פא"נ בחצר אלא היו כולן מתכסות בקלחה או בכיפה לא הי' שום גנאי וכזון (גם למי שאין לה רוב שער שהרי מכוסה בקלחה), ועל כרחך דלש"ג ההיתר הוא משום שחז"ל ראו צורך להתיר בשבת להתקשט בפא"נ מגולה בחצר אפילו לא כדי לכסות מום של מיעוט שער, אלא חז"ל רצו שתוכל להתקשט בפא"נ [ושלא תצטרך דווקא לילך בקלחה או דבר אחר] כדי שלא תתגנה על בעלה כמפורש שם בגמרא, וא"כ כמו שחז"ל ראו צורך להתיר להן קישוט זה בחצר, גם הן ראו צורך – בזמן שקבלו עליהן את האיסור על שער – שלא לנהוג בזה איסור מאותו טעם עצמו של חז"ל.

ויש להוסיף בביאור התועלת מקבלה זו, דכשרצו לקבל עליהן צניעות יתירתא מדת יהודית לאסור עליהן שער בחצר, היתה להן טענה גדולה נגד קבלה זו, דהרי יכול לבא עי"ז חסרון גדול שיתגנו על בעליהן, ותקנה זו שלא יתגנו על בעליהן מצינו בש"ס הרבה פעמים שחז"ל חששו לזה מאוד, וגם עזרא תיקן להן לישראל שיהיו רוכלין וכי' כדי שלא יתגנו על בעליהן [ב"ק פב:]. וכדי להנצל מטענה צודקת זו מצאו לזה עצה עמוקה ונכונה, דעל שער כן יקבלו עליהן איסור ועל פא"נ לא, והשאירו במיוחד קישוט זה של פא"נ כדי שלא יבואו לידי שום חסרון של "שלא יתגנו וכי'" והרוויחו הרבה בעניני צניעות, שנשים שאין להן החשש דשלא יתגנו לא יצטרכו כלל לקישוט הפא"נ, ואלה שכן צריכין לזה גם לא ילבשו את הפא"נ בבית ובחצר כל היום, וכמו המציאות כיום בזמנינו שחזינן שאינן לובשות הפא"נ בבית כל היום משום שזה קשה מאד מחמת זיעה, וכובד משא על הראש.

כנ"ל, וכדכתבו הגאונים וכו' ר' יוסף שאול נאטנזאהן ור' מרדכי זאב איטינגא בספרם מגן גבורים מוכא להלן בסמוך אות ד' – דבחצר כיון דכל האיסור בפ"ר הוא מדת יהודית – היינו שנהגו בנות ישראל מעצמן – והכל תלוי בקבלה וידהו א"כ רואין מהראיות מהש"ס, דבפא"נ לא נהגו ולא קבלו עליהן מלכתחלה לאסור, אבל ברה"ר שאיסור שער שם הוא מדאורייתא ומטעמא דפריצות, ולא תלוי כלל במנהג וקבלה שלהן שפיר אסור אף בפא"נ (דהיינו הך לענין פריצותא, וכסברא היסודית של הש"ג כנ"ל) וכנ"ל דכל זה מבואר בדברי הש"ג עצמו במה שכתב "מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה וכו'".\*

(T) וכל מהלך זה [שראיית הש"ג היא לסוברים דשער אסור בחצר מדת יהודית – ושמבלעדי ראה זו היינו אומרים שפא"נ היא ממש כשער ואין שום חילוק ביניהן] (וברה"ר אסורה מדאורייתא ובחצר מדת יהודית) – ושאפי" אחרי הראיה שבחצר יש חילוק ביניהן אין מזה שום ראייה לרה"ר מפורש במגן גבורים או"ח סימן ע"ה להגאונים הגדולים

וכו' הנהו תרי גיסי ר' יוסף שאול נאטנזאהן ור' מרדכי זאב איטינגא וז"ל (אחרי שהביאו את דברי הבאר שבע וקושייתו על הש"ג) ... והנה לכאורה צריך להבין מאי ראייה מייתי [הש"ג] מהא דיוצאה לחצר בפאה נכרית הא בחצר ליכא משום פריעת ראש אף בשערה ממש ואף בלא קלתה, אמנם צריך לומר דראייתו הוא כיון דעכ"פ משום דת יהודית איכא אף בחצר כמבואר בש"ע אבה"ע סי' קט"ו סעיף ב' ועיין בית שמואל שם סק"ט (ובהמשך הם מביאים שדעת הסמ"ג וכן הסכים הש"ג כפ' המדיר דאפי" בחצר אסור, המעתיק). וא"כ ע"כ מוכח דיש חילוק בין פאה נכרית לשערה דאף שבשערה אסור מ"מ בפאה נכרית מותר לגמרי, וה"ה ברה"ר ג"כ יש חילוק ביניהם. ולפי"ז ממילא אי אפשר לומר בזה דנגזר משום מראית העין, כיון דבגוף שערה אין בו אפילו איסור גמור כי אם מדת יהודית בלבד שנהגו בעצמן ובכהאי גוונא אין חשש כלל, ובזה מיושב היטב קושיית התוס' בשבת דף נ"ז ע"ב ד"ה אי, שהקשו אמאי לא קתני

ומשום חסרון כיס וכו' וכמשך רוב זמנם ילבשו בבית ובחצר כיפה וכדו', ומתי שירצו בזה, יוכלו ללבוש הפא"נ בשופי כרצונן ולא יהיה שום חסרון בענין דשלא יתגנו.

ובקיצור: אם לא היו מקבלין עליהן את הצניעות של כיסוי השער בחצר, היו הולכות כל היום בשער מגולה גם משום נוי וגם משום שזה נוח מאד כמוכן – ולא היה לנו שום רווח של צניעות – אבל כשקבלו עליהן איסור על שער, היה ריווח גדול של צניעות שרוב זמנם הלכו בכיסוי כיפה וכדו' ואלה שלא הצטרכו לקישוט זה הלכו תמיד במכוסה כנ"ל (וכמו בזמנינו היום דחזינן כל זה במציאות היום יומית ופשוט). וגם אין שום חסרון שלא יתגנו משום שיכולות ללבוש הפא"נ כרצונן, ולא יהיה שום חשש וטענה בזה וכתקנות חז"ל בענין זה כמבואר בש"ס. וזה היה תכלית רצונן של בנות ישראל הכשרות להוסיף על עצמן צניעות אע"ג דלא כתיבא (יותר ממה שהתורה דורשת מהן), ולא הפסידו שום דבר בענין שלא תתגנה על בעלה כמבואר.

\* ובלאו הכי אין להביא מזה ראייה שפא"נ מותרת ברה"ר, שאפילו אם נאמר שיש מזה ראייה, שאינה כשער ממש, ואינה אסורה מדאורייתא משום שיש חילוק ביניהן, – אבל להביא מזה ראייה להתיר פא"נ ברה"ר גם מדת יהודית ברור שאין לנו שום ראייה, דהא קלתה שאסורה ברה"ר מדת יהודית מותרת בחצר, וא"כ כמו שקלתה מותרת בחצר ואסורה ברה"ר, כך פא"נ שמותרת בחצר תהא אסורה ברשות הרבים כקלתה, וכדכתב היעב"ץ הנ"ל, מביאו החתם סופר בהגהותיו לשו"ע או"ח סימן ע"ה, ע"ש.

ועוד טענה ביתר ביאור, דהלא אם לא היה לנו ראייה שיש חילוק ביניהן היינו אוסרין לש"ג ברה"ר מסברא אפי" מדאורייתא משום שפא"נ היא פריצות כמו שער, ואפי" בחצר היה נכלל פאה נכרית בכלל הקבלה שקבלו עליהן על שער כמבואר לעיל, וכמו שכתב המגן גבורים סי' ע"ה, וא"כ אפילו אם יש לנו ראייה מהש"ס שפא"נ אינה כשער ממש וברה"ר אינה אסורה מדאורייתא, אבל הסברא נשארה שזה דבר של פריצות שמבלעדי ראייה היינו אומרים שאסור אף מדאורייתא, וא"כ כיון שאין ראייה מהש"ס שאינה אסורה מדת יהודית פשוט שצריכים לאסרה מדת יהודית שהרי דומה היא ממש לשער בצלם ובדמות עד שיש לנו הו"א שאסורה מדאורייתא.

חלק קטן ממנו נוכמו שמוכח מדבריהם שם ב"אלף המגן" סק"ח וז"ל: וכ"ש שער נכריות, כ"כ הד"מ בשם הש"ג, והבאר שבע הביא בשם זקנינו הגאון מוהר"י קאצינעלינבויגן ז"ל שחלק על זה, ובאמת שראיותיו אינן מכריעות כמ"ש בש"ג, אבל האמת כי זקנינו בקעה מצא וגדר בה גדר, וראוי להחמיר, וכל זה בפאה נכריות אבל שערה של עצמה שנחתכו וחברו בראשן כדי שתהא נראית בעלת שער אסור. לבוש דלא כנראה מד"מ סימן ש"ג ועיין בעטרת זקנים כאן. והבאה"ט קיצר בזה, ובזה מיושב רוב קושיות הבאר שבע על הש"ג שם ודו"ק, עכ"ל. וממה שכתבו "דלא כנראה מדרכי משה סימן ש"ג" מוכח שלא ראו את הש"ג בפנים, דהרי הש"ג כותב בפירושו וז"ל: "ונראה דל"ש שערות דידה ל"ש שערות של חבירתה וכו'", ולמה כתבו דברים אלו בשם הד"מ, וכפי הנראה היה אצלם ההנחה וחשבו שנוכח בדברי הש"ג בפירושו שקאי על רה"ר ולכן הקשו עליו כנ"ל, אבל כפי המבואר בדברינו לעיל לא קשה עליו כלל, דמה שהם מקשים, — זהו סובר הש"ג בעצמו שאין שום ראיה מחצר לרה"ר וכל ההיתר הוא רק על חצר.

וגם מה שכתבו "ובזה מיושב רוב קושיות הבאר שבע על הש"ג שם ודו"ק" — צריך להבין כוונתם ע"ש, — וגם דהא בש"ג מפורש בהדיא שאפי' שערה של עצמה מותר כנ"ל (וא"כ איך כתבו ש"ובזה מיושב רוב וכו'") וגם מזה מוכח לכאורה דלא היה הש"ג לפנייהם וכו' כנ"ל.

וכפ' מטרת המגן גבורים היא ליישב את הש"ג ע"ש, [והלכה למעשה פוסק שבמקום שאין נוהגין בפא"ג בודאי הדין עם המחמירין, ואפי' במקום שנוהגין ג"כ כתב שראוי להחמיר, וכ"ז בפאה נכרית אבל שער עצמה שנחתך וכו' אסור (משום שנראה ממש כשער עצמה, כדמוכח שיש חילוק בין שער עצמה לשער חבירתה מצריכותא דהש"ס שבת ס"ד ב' דצריכא למיתני חוטי שער שלה ושל חבירתה עיי"ש, וכמפורש בשו"ע הגר"ז סי' ש"ג סעי' ט"ז וז"ל: "ואפי' אם חוטיין אלו הם עשויים משער חבירתה שאינו דומה במראיתו לשער שלה", המעתיק). ובזמנינו הפאות נכריות נראות כשער עצמה ממש כידוע, וכמו שאמר לנו הגאון הגדול מוהר"ר גדלי' גדל שליט"א: "לדעתי אפי' ווען ס'וואלט אמאהל נישט געווען קיין איין אוסר וואלט היינט נישט געווען קיין מתיר, פרעגט יעדן מיידעלע אין גאס וועט זי אייך זאגן צו ס'איז מותר צו אסור". (לדעתי אפי' אילו בעבר לא הי' אף פוסק אחד אוסר, כיום בפאות של זמנינו לא היה אף פוסק אחד מתיר, שאלו לכל ילדה ברחוב ותאמר לכם אם פא"ג מותרת או

ברישא פיאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בהם לרה"ר, ולפמ"ש א"ש דברה"ר דאיכא איסור בפריעת ראש מן התורה א"כ אף בפאה נכרית גזרינן משום מראית העין ואסור לצאת בו אף אם אין בו משום משא ולכך לא קתני לה רק בחצר דמותר ודו"ק. אמנם אכתי אין ראיות הש"ג ראי' כלל דבחצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן א"כ ממילא דווקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, ומה ראי' הוא לרה"ר דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית... עכ"ל לענינינו.

הנה מפורש בדבריהם, (א) שראיית הש"ג היא כנ"ל בדברינו לסוברים ששער בחצר אסור מדת יהודית (והש"ג מוכיח שפא"ג מותר, ולדבריהם הראיה היא מהמפורש במשנה מדין חצר, ולא כהבנת העולם שהראיה היא מהדיוקים מהמשנה מדין רה"ר, דהיינו שרק בחצר מותר בשבת, הא ברה"ר אסור בשבת, והא בחול מותר אף ברה"ר). (ב) שמבלעדי ראיה זו, הסברא היא שפא"ג היא ממש כשערות, וברה"ר אסורה מדאורייתא ובחצר אסורה מדת יהודית ורק מראיה זו מוכח דע"כ יש חילוק ביניהם. (ג) בתחלת דבריהם הם גם מדייקים מאד, שהם כותבים רק שיש ראיה שיש חילוק ביניהם, אבל עדיין אין שום ראיה שמותרת אפי' מדת יהודית או ממראית העין. (ד) מסקנת דבריהם, אחרי משא ומתן ופלפול בדברי הש"ג, ש"אכתי אין ראיות הש"ג ראיות כלל" לרה"ר, וברה"ר אין שום חילוק ביניהם ואסור מדאורייתא "דבחצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן א"כ ממילא דווקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, ומה ראיה הוא לרה"ר דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית".

וכפי הנראה לא היה לפנייהם ספר הש"ג כשכתבו דבריהם הנ"ל, וראו דבריו רק בבאר שבע שמעתיק רק חלק מדברי הש"ג, והם מעתיקים רק

**ונשאלת** השאלה מאליה! האם בנדון דאורייתא (שספיקו לחומרא) יכול מישהו לומר בבטחון שהש"ג מביא ראיות, שכל אחד יכול לדחות, ובפרט מהמשנה בשבת שרואין ראייה הפוכה שברה"ר הלכו במכוסה, — בזמן שיש דרך לפרש את הש"ג על חצר, וכדברי האחרונים הנ"ל, ולפי פירוש זה שקאי על חצר, כל דבריו מובנים ומאירים בלי שום פקפוק כלל?

**ובפרט** שבש"ג לא מוזכר כלל תיבת "לרה"ר, דהנה הש"ג מאריך כל כך בדבריו והפלא העצום הוא שלא מזכיר אף פעם אחת תיבת "לרה"ר, ואת"ל דהש"ג קאי להתיר ברה"ר, העיקר חסר מן הספר, והיתכן דבר כזה, בזמן שכל הפוסקים לפניו כותבים בפירוש שאשה צריכה לצאת לרה"ר בצניעות טובא שתכסה כל שערה בצעיף היינו רדיד (ראשונים ורמב"ם וטור) ומטפחת (המאירי בכתובות) עיין בלשונם וגם הש"ג בעצמו מביאם במס' כתובות ע"ש, ואם פתאום נמצא היתר חדש שלא נזכר בשום פוסק קדמון, שמותר לצאת לרה"ר בפא"נ מגולה — לכל הפחות יכתוב עוד תיבה אחת בפירוש שכוונתו לרה"ר, ובשלמא מהר"י מינץ קצינעלינבויגן (בבאר שבע) שלא ראה דדעת הש"ג כסמ"ג וריא"ז דבחצר גם אסור פריעת ראש מדת יהודית, מוכרח לפרש כוונת הש"ג על רה"ר — וגם אין צורך לפרש זאת בפירוש, דאי אחצר פשיטא דאפי' פ"ר מותר וכ"ש פא"נ, אבל הש"ג דסובר דבחצר אסור פ"ר מדת יהודית, ממילא צריך היתר לפאה נכרית בחצר גופא, דאין בה משום דת יהודית, וכמו שכתב המגן גבורים, ואם כוונת הש"ג גם לרה"ר, להתיר דת משה, היה צריך לפרש עוד תיבה אחת לרה"ר.

(ה) והנה כשמעיינים בדברי הש"ג במס' שבת מבואר שהם לא נכתבו בתורת הגהה על הרי"ף כשאר דבריו בספר

אסורה.) וא"כ לשיטתנו מיושבין כל דברי הש"ג באופן מופלא כנ"ל — ודברים אלו, שהיתר הש"ג קאי רק אחצר נמצאים כבר בדברי האחרונים, המקור חיים סימן ע"ה, והפני יצחק, והגדולת מרדכי, מובאים להלן אות ז' וגם החקל יצחק לומד בדברי הרמ"א בד"מ סימן ש"ג שכל ההיתר קאי רק אחצר יובא בע"ה להלן פי"א סוף אות א'. וכבר הוכחנו לעיל אות ג' שגם הבאר שבע והיעב"ץ היו לומדין כדברינו שהש"ג קאי אחצר ע"ש.

והנה באמת אפשר להקשות היאך אנו אומרים שכל דברי הש"ג הם לשיטתו ששער בחצר אסור כסמ"ג וריא"ז וכו' כנ"ל — וגם על דברי המגן גבורים שפירשו בהדיא שכל ראיות הש"ג היא מהסוברים דשער בחצר אסור קשה מאד — "שהעיקר חסר מן הספר", שהש"ג לא מזכיר כלל שכל ראיותו היא לשיטת האוסרין שער בחצר?

**וקושיא** זו ניתרצת להלן בע"ה באות ה' שלדברינו כן מוזכר בש"ג שיטה זו ושכל דברי הש"ג הם לשיטה זו, וכתב דבריו להתיר פא"נ בחצר לנשים שנוהגות לצאת בחצר בכיסויי שערות שלהן כשיטת האוסרין שער בחצר.

**ובסיכום:** במגן גבורים כתבו במפורש שהנידון [בפא"נ] לש"ג הוא דאורייתא, וכך אנו רואין גם בדברי הש"ג עצמו שבכל אריכות לשונו עיקר דבריו הן לחלק בין שער ממש לפא"נ, דהיינו שצד האיסור הוא דהוי כשער ממש, כדלעיל סוף פ"ה אות ה' (וכן מקושייתו מערכין "דכגופה" ששם זה דאורייתא כמבואר לעיל בפרק ג'), וכן ממה שכתבנו לעיל באות ג' שמפני שסובר שברה"ר פא"נ אסורה מדאורייתא, לכן יש לו הוה אמינא שבחצר גם יהיה אסור מדת יהודית כמו שער, ומסקנת המגן גבורים אחרי מו"מ ופלפול בדברי הש"ג, — ש"אכתי אין ראיות הש"ג ראיות כלל" לרה"ר, וברה"ר אין שום חילוק ביניהם ואסור מדאורייתא.

אסור בחצר מפורש בדברי הש"ג עצמו, שכבר הערנו בפרק ה' הערה א' מהו האריכות בדבריו: יראה להביא ראיה וסמך "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נשואות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו", והיה לו לכתוב בקיצור: — יראה להביא ראיה וסמך "לנשים נשואות היוצאות בשערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו" וכמו שכתב בעין משפט בנזיר "נ"ל היתר מכאן לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהם", — ומאורך לשונו "בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות" משמע שמשמיע לנו את הדין שנשים נשואות צריכות לכסות שערותיהן והקשינו לעיל שזה פשיטא ומה הוא צריך להשמיע לנו זאת, אלא שביאור דבריו הן ככל הנ"ל שהש"ג הרי ידע שהתוס' וסיע' מתירין לילך בחצרותיהן בשער ראשן גלוי, ולאלה שנוהגות כתוס' לא צריך היתר בפא"נ שאפי' בשערן הולכות במגולה, — ולכך האריך בלשונו וכתב את ההיתר "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות", דהיינו שנוהגות לצאת לחצר במכוסה (כפוסקים המחמירין) ולהן הוא כותב את ההיתר שפא"נ כן מותרת בחצר במגולה נוכזה נתיישבו הערות א' ב'.

**והכריע** הש"ג [על נדון זה האם לאלה הנוהגות איסור בשער בחצר אסורין גם בפא"נ בחצר או לאו] שיש ראיה מהמשנה בשבת ומערכין שבחצר הלכו בפא"נ מגולה [אע"פ שברא"ר פשיטא שהלכו במכוסה וכדמוכרח מסוגיא דשבת] וכל הראיה היא מהמציאות שאם אנו רואין מציאות שהיה להן פאות נכריות, ס"ל לש"ג שהשתמשו בזה בחצר במגולה ולא במכוסה כנ"ל.

**וכן** בנזיר כל ראייתו אינה מסוגיית הגמרא מנידון המגולחת עצמה שמדובר שם, דמהא אין שום ראיה כנ"ל פ"ג, נוביתר ביאור, דהנה מערכין ומשבת ראיית הש"ג היא ששם אנו

הש"ג, [וכמו שהערנו בפרק ה' הערה ב' דמלשונו "יראה מזה להביא ראיה וכו' מההיא דשנינו פרק במה אשה יוצאה דף ס"ד" וכו' "והתם" באשה נשואה מיירי מתניתין וכו' משמע שנכתבו במקום אחר] אלא זוהי תשובה שנכתבה הלכה למעשה, וכשהדפיסו את הש"ג העתיקה ככתבה וכלשונה למשנה זו שמדובר בענין זה, ולפי"ז מבואר בפשטות שבזמן הש"ג התחילו [נשים שנהגו לכסות שער ראשן בחצר כשיטת האוסרין] לצאת לחצר בפאה נכרית [וההסבר לזה הוא דהרי לפי התוס' בכתובות מותר בחצר אף בשער, וברמב"ם וטור לא מפורש דין חצר רק מרומז ומדויק ומצינן במשנה דשבת דיוצאה בפא"נ בחצר ולמדו בפשטות שבחצר זה גם במגולה שלא תתגנה על בעלה, ואע"פ שברא"ר מוכח מהסוגיא שהלכו במכוסה, מ"מ בחצר שמדאורייתא מותר בשער והאיסור הוא רק מדת יהודית — בפא"נ לא נהגו, וכפי הנראה היה ויכוח על זה והיו כאלה שטענו שכיון שהם נוהגים איסור בשער בחצר לפי"ז אסור גם בפא"נ, ואין ראיה ממתניתין דשבת, דהמשנה איירי בפא"נ מכוסה דומיא דרה"ר, ועל מציאות זו — על המעשה שהיה — דן הש"ג ויתכן שגם נשאל על זה מאנשי דורו שהתחילו לנהוג אצלם כך] אבל ברה"ר שמפורש בראשונים ובפוסקים לצאת לרה"ר ברדיד (היינו צעיף הגה"מ פכ"ד אישות ס"ק ו') עיין רמב"ם שם ורבינו ירוחם נחייב כ"ג חלק שמיני דף סב. וטור אה"ע סי' קט"ו וסמ"ג מ"ע מ"ח וריא"ז המובא בש"ג בכתובות וריב"ש מובא בשטמ"ק כתובות, או מטפחת [עיין מאירי כתובות] והש"ג מביאם בעצמו במס' כתובות, [ומהסוגיא בשבת מוכרח שברא"ר הלכו בפא"נ מכוסה כנ"ל פרק ד'], — נהגו כמפורש בפוסקים.

**וכן** מפורש בתשובות האחרונים שהיו מאות שנים אחרי הש"ג שרק בימיהם התחילו לפרוץ בפא"נ גם ברה"ר, וכדהארכנו בזה לעיל במבוא לחלק ב'.

**וכ"פ** זה שהמעשה שהיה, היה רק בחצר ושהש"ג קאי רק על חצר, ומכוון דבריו לאלה הנוהגות ששער

דילמא רק בבית ורק אותן שאין להן רוב שער כדי לכסות מומן (דבית לכו"ע אין איסור דת יהודית, ואותן שיש להן רוב שער הלכו בבית במגולה) – דסובר הש"ג דע"כ אם לבשו פא"נ בבית הרי לכה"פ גם בחצר השתמשו בהן, דהרי רוב תשמישתן בחצר (רש"י ריש ב"ב) וכל היום היא הולכת מבית לחצר, וכי ס"ד שכל רגע יציאתה לחצר תכסה הפא"נ? \*

והנה לפי"ז שהש"ג קאי על המעשה שהיה, מה שכתב לשון "היוצאות" היינו לחצר, שהמעשה שהיה כך היה, שיצאו רק לחצר, ודומיא דמה שכתב תיכף בסמוך "מההיא דשנינו שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת", שגם שם הכוונה לחצר – והנידון הוא אם מותר לצאת מבית לחצר כמו שכתב הש"ג בכתובות על דין שער ממש שאסור לצאת מבית לחצר וז"ל שם: ואפי' בחצר אסור לצאת בלא קלתה. נוכן בירושלמי בכתובות הנדון כמה שכתוב במשנה "יוצאה וראשה פרוע" הוא כדמוקי ליה שם שאסור לצאת מבית לחצר בראש פרוע].

ומפיון שמדובר בחצר ששם האיסור של שער ממש הוא רק מדת יהודית, לפי"ז מה שסיים הש"ג "וגם לא משום פריעת ראש" כוונתו לדין דת יהודית המכונה שם בגמרא בלשון זה: א"ר אסי א"ר יוחנן קלתה אין בה משום "פרוע ראש" וכו' ע"ש בכל המשך הסוגיא דהכוונה הוא פ"ר דדת יהודית, וכן בירושלמי שם: ר' חייה בשם ר' יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום "ראשה פרוע" הדא דתימא לחצר, היינו דת יהודית דהאיסור בתצר הוא רק מדת יהודית, [וכן העט"ז בסימן ע"ה והמ"ב שם סקט"ו נוקטין לשון זה ד"פריעת הראש" לדין דת יהודית ע"ש].

והנה נמצינו למדים דדעת הראשונים שפא"נ שבש"ס נועדה רק למי שאין לה רוב שער לכסות מומה, ואילו הש"ג סובר דפא"נ עיקרה לקישוט גם

מוצאין שנשים נשואות (ולא איירי שם במגולחות) יש להן פא"נ והש"ג סובר שאין לומר שאיירי במכוסה כנ"ל ולכן יש לו ראייה שעכ"פ בחצר מותר במגולה, אבל בניזיר דאיירי במגולחת הלא אי אפשר לטעון טענת הש"ג "שאין לומר שאיירי במכוסה" (דהיינו משום שבמכוסה אין שום נפקא מינה אם היא כן הולכת פא"נ תחת הקלחה או לא, שבין כך לא מבחינין מהחורין הקטנים של הקלחה וכמו שיבואר להלן אות ו' בע"ה), שא"כ מה היא טענת הבעל אי אפשרי באשה מגולחת, והלא בין כך כל השנים לפני הנזירות ג"כ הלכה בחצר במכוסה כשיטת הש"ג, ומה איכפת לו שתגלח שערותיה, והלא בין כך תלך מכוסה בקלחה ולא מבחינין כנ"ל – ומ"מ אנו רואין שם בסוגיא שהוא כן יכול לטעון, ועל כרחך משום ששם איירי "במגולחת" לגמרי כדין נזיר, ובמגולחת לגמרי [גם לש"ג] כן מבחינין אפי' דרך החורין הקטנים שהיא מגולחת לגמרי ומתגנית עליו בזה, או שכבית אם לפעמים נגלית ראשה ונראית קרחת לגמרי תתגנה עליו, ואין זה כמו אשה שאין לה רוב שער כפירוש הראשונים, ששם סובר הש"ג שאין מבחינין מהחורין בקלחה כנ"ל או אפי' בבית אם לפעמים נגלית ראשה אין מתגנית כ"כ מאחר שעכ"פ יש לה שער, רק שאין לה שער מרובה, אבל במגולחת לגמרי רואין בפירוש בגמרא שכן איכפת לבעל, וא"כ אין שום ראייה משם שמותר לילך בפא"נ מגולה בחצר, דאפשר לדחות שתכסה בקלחה על הפא"נ ושוב אין לבעל שום טענה, דתהא נראית עם הפא"נ כמו שהיתה נראית עם שערה ממש עד שנדרה בניזירות, וכן בבית אם לפעמים נגלית ראשה תיקרא הפא"נ על ראשה ולא הקרחת. – ובקיצור, בניזיר יש רק ראייה שאיפוא שמותר שער שם גם מותר פא"נ ולא יותר כנ"ל פ"ב] אלא ראייתו היא לא מאותה מגולחת, אלא משמע ליה מריהטות הלשון בש"ס "ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית" שהיה מציאות שמצויין פאות נכריות גם לשאר נשים לקישוט, ולא נעשו פא"נ רק לנשים שנדרו בניזירות – וגם דע"כ השתמשו גם נשים אחרות בפא"נ, דאל"כ יכול הבעל לטעון לכו"ע אי אפשרי באשה מגולחת שתצטרך לפא"נ, משונה מכל הנשים בעולם ואינו יכול לסבול זאת, וגם זוהמא דפא"נ טענה חזקה היא לגבינו אם שום אשה לא משתמשת בפא"נ ומ"ט דת"ק.

ואין להקשות דמנ"ל דהתקשטו בהן בחצר,

\* ועיניי דחזינן שם שהאשה לא היתה יכולה לנדור נזיר אלא על ידי זה שיש לה את האפשרות ללבוש פאה נכרית, שהרי כשנודרת נזיר היא מתחייבת לגלח והבעל יכול לטעון שאי אפשרי בזה, (שהרי נתנה תורה כה לבעל להפר נדריה אפילו בענין שלא תלבש רקמה יום אחד [עיי רמב"ם פייב מנדרים ה"א וה"ה], ק"ו בענין השער שהוא עיקר תואר בני אדם [ספר החינוך מצוה שע"ד], וכדאמרין שם שהבעל יכול לטעון "אי אפשרי באשה מגולחת" ולא אמרינן אפשר שתכסה במטפחת, אלא הבעל יכול לטעון הוא רוצה בקשטו השער) – ואמרין שם שהתשובה לטענתו הנ"ל היא "אפשר בפאה נכרית" שהפאה יש בה אותו פעולת נוי ממש כמו שער – ולכן כשהחמירו בנות ישראל לנהוג איסור בשער בחצר, היו מוכרחין להשאיר קישוט הפאה שלא לקבל עליה איסור, כדי שיהיה באפשרותן לקבל עליהן איסור על השער, כמו שרואים שם בגמ' שמבלעדי העצה שאפשר בפאה נכרית לא היה באפשרותה ולא היתה יכולה לנדור נזיר, ואדרבה, מהגמ' בניזיר יש ראי' מוכחת ומוצקת שפ"נ אסורה בדיוק כמו שער. דהרי רואים משם שלבעל נחשבת מ"ע תחליף לשערה והוא כמו שער ממש דאל"כ עדיין הוא יכול לטעון א"א באשה מגולחת, וא"כ אם רואים שפאה הוה לגבי הבעל בדיוק כמו השער ונותנת לבעל מה שהשער נותן, ממילא לגבי איסור פרועת ראש שאיסורו הוא שמתגאית בשערה לאנשים אחרים הרי הפאה נותנת אותו דבר שהשער נותן, וגם בס' תורת שבת (אוי"ח ש"יג ס"ק י"י) כתב כן.

הרבה או מעט ולכן לא נראה לו כלל ללמוד שקישוט הפאה נכרית הוא במכוסהן אלא שכל הקישוט הוא במגולה כמפורש בדבריו – לכן ס"ל לש"ג שאם אנו רואין מציאות בש"ס שנשים נשואות היה להן פאות נכריות על כרחך שהיו מתקשטות בהן בחצר במגולה, דברה"ר הלא פשיטא ליה שאסור במגולה כנ"ל ואם נאמר שבחצר גם הלכו במכוסה, מה יש להן מכל קישוט הפא"נ שהוא במגולה לסברת הש"ג, אלא ע"כ שיש לנו ראייה מהש"ס שאותן הנשים כן היו מתקשטות בחצר במגולה [לא מפני שאין לה רוב שער, שהיא לא נצרכת לזה במכוסה כנ"ל שבין כך לא מבחינין במכוסה בין אם יש לה רוב שער או לא אלא משום ששער אסור בחצר ופאה נכרית מותר שבפא"נ לא קבלו עליהן לכתחלה איסור כשקבלו עליהן איסור על שער כנ"ל באות ג' – וממילא, כל הנשים אפילו אותן שיש להן שער, שפיר הי' להן צורך להשתמש בפאות נכריות, ואין לו כבר הכרח ללמוד כראשונים הנ"ל שרק נשים שאין להן שער השתמשו בפא"נ.

**ובקיצור:** מאחר שהש"ג סובר שגם בחצר אסור שער מגולה, וס"ל שפא"נ מגולה ברה"ר ודאי אסור – יש לו ב' דרכים ללמוד בפירוש הפאה נכרית – הדרך האחת – שרק אשה שאין לה שער צריכה לפא"נ לתחת הקלתה בחצר [או לתחת השבכה ברה"ר] משום שמכירין תחת הכיסוי שאין לה רוב שער, ולכן מתקשטת בפא"נ תחת הכיסוי להיראות ככל הנשים שיש להן רוב שער [וכמו שכתב הבאר שבע] ולפי"ז לא יהיה לו ראייה שפא"נ מגולה מותרת בחצר, – והדרך השנייה – שרק במגולה הוא קישוט ולא במכוסה, ולפי"ז כן יהיה ראייה שפא"נ מגולה מותרת בחצר, שרק על שער קבלו לאסור ולא על פא"נ, ולפי"ז אין לנו הכרח ללמוד שרק נשים שאין להן רוב שער השתמשו בפא"נ, ויכולים כבר ללמוד שכל

לבעלות שער משום ששער מגולה אסור בחצר ופא"נ מותרת כמפורש בדבריו, וצ"ב מה טעם יצא לפרש דלא כהראשונים. – וכיבור הדברים, דהש"ג סובר דהראשונים שסוברין שבחצר מותר בפריעת הראש הוכרחו לפרש שפאה נכרית נועדה רק למי שאין לה רוב שער, משום שס"ל לש"ג שפאה נכרית מגולה ברה"ר פשיטא שאסור לכו"ע, וממילא לפי זה, אשה שיש לה שער מרובה לא צריכה כלל לפיאה נכרית, דברה"ר הרי מכוסה היא בשבכה, ובחצר הרי מותרת בפריעת הראש, ואין לה שום צורך בפאה נכרית, אבל אשה שאין לה שער, ברה"ר היא מתכסה בשבכה ככל הנשים, אבל בחצר מתגנית מאד לבעלה שכל הנשים הולכות בחצרותיהן בשער מגולה, והיא שאין לה רוב שער מתגנית מאוד בזה לכן היא צריכה לפא"נ במגולה.

**אבל** הש"ג עצמו שסובר שבחצר אסור בפריעת הראש והן הולכות בחצר מכוסה לכה"פ בקלתה, וגם סובר מסברא דנפשיה סברא מוצקת שאין לומר שקישוט הפא"נ הוא במכוסה [שאם היה אפשרות לומר שקישוט הפא"נ הוא במכוסה, עדיין נוכל לפרש כהראשונים שרק אשה שאין לה שער צריכה לפא"נ כי היא מתגנית בזה שכשהיא הולכת בחצר בקלתה על שערותיה המועטות מבחינין דרך החורין בין הנצרים שאין לה רוב שער ולכן היא צריכה לפא"נ להוסיף על שערותיה שינאה בין הנצרים כמו שיש לה שער מרובה – אבל הש"ג לא סובר כך כי הוא סובר שמבין הנצרים לא נראה רק מעט מאד משערותיה – (משום שהוא סובר שקלתה יש בה חורין קטנים ונראה רק מעט מאד משערותיה וכדמשמע מלשון רש"י מהדו"ק המובא בשיטה מקובצת בכתובות וז"ל "... אפי' קלתה נמי לא [בשוק] דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנצרים" ואילו במבוי שרי בקלתה משום ש"אין שערותיה נראין כל כך לבני מבוי בין הנצרים", – משמע מלשוננו, שהחורין של הקלתה הם קטנים) – וממילא אין מבחינין בזה אם יש לה שער

ואפי' דבר שאינו הגון נמי לא הוי, ואם היה רואה את הש"ג בכתובות שבחצר אסור בפ"ר, ברור שהיה לומד את הש"ג על חצר ולא היה מתקיפו בדברים קשים, ע"ש, — ואז היה פשוט וברור ומפורסם לכל שהש"ג מתיר רק בחצר.

וכן אנו רואין בשו"ת פני יצחק חלק שישי סימן ר' להגאון ר' יצחק אבואלעפיא מדמשק (שנת תרנ"ט) שהוא היה לומד בפשטות את דברי הש"ג על חצר, ולו לא היה קשה כלל שאלה זו למה לא פירש הש"ג בהדיא שקאי רק אחצר — והוא מטעם, שהוא לא היה בהלך מחשבה שאנחנו נמצאים בה כנ"ל, משום שבדמשק הלכו עשרות שנים, יותר ממ' שנה, בפא"נ מגולות רק בחצרותיהן [כהסברת הגאון הגדול מוה"ר ר' שמואל אירבוך שליט"א ששאלנו אותו, מה הענין שהפני יצחק הוא זה שכתב בהדיא שהוא סובר שהש"ג קאי רק אחצר, וענה לנו, "אז ער איז ארויס אין גאס וואס האט ער גיזען? (כשיצא לשוק מה הוא ראה?) כלומר משום שראה מנהג עירו יותר מארבעים שנה שיצאו בפא"נ רק בחצרותיהן] וכשיצאו לרה"ר התכסו בצעיף על הפא"נ [וכל השנים לפני זה בערך עד שנת תרט"ו לא הלכו כלל בפא"נ אפי' בחצרותיהן] כמפורש בדבריו וז"ל:

נתתי לבי למען דעת איך ינהגו פה עירנו יע"א כל הני נשי דידן ללבוש פאה נכרית הנקראת פירוק"א לכסות שער ראשן בפאה נכרית ולצאת בהם לחצר שלהם ומחצר לחצר אחרת דרך רה"ר בלי כיסוי מטפחת על ראשיהן כלל [היינו בחצרותיהן לבשו פא"נ לכסות שערן בלי מטפחת כלל וגם כשיצאו דרך רה"ר לחצר אחרת נשארו בפא"נ בלי מטפחת כנ"ל אבל בדרך התכסו מכף גלגל ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף וכמו שכתב להלן. וכאן דקדק בלשונו ולא כתב בלי רדיד רק בלי כיסוי מטפחת, דהיינו שבחצרותיהן ובחצרות חברותיהן כשפשטו את צעיפן כדלהלן נשארו בפאה נכרית מגולה בלי מטפחת, המעתיקן דלכאורה נראה

הנשים השתמשו בפאות נכריות — והש"ג בחר בדרך השניה מפני שהוא סובר מסברא דנפשיה שכל הקישוט של הפא"נ הוא רק במגולה כמפורש בהדיא בדבריו וז"ל: "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאה נכרית דא"כ מאי אהני ההוא קישוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות", עכ"ל.

(ז) ונשאר לנו לבאר הא דלא מפורש בדבריו בהדיא שמייירי בחצר, — והרבה תשובות לדבר כמו שיתבאר בהמשך. אך תחלת דברינו בהסבר למה בכלל נשאלת שאלה זו, —!

דהנה אנחנו שמורגלין שהנשים הולכות ברה"ר בפאה נכרית מגולה (מתוך שאינן יודעין חומר הדברים) — והרגל נעשה טבע — ומזה אנו בטוחים בלי שום ספק שמסתמא יש מתירין, ושמי שדן בענין פא"נ בודאי כוונתו על רה"ר — וכן על ידי שלומדים במס' כתובות ובראשונים שם שבחצר מותר אף בפריעת הראש לגמרי, ועי"ז לא מעלין על הדעת כלל וכלל שדברי הש"ג (וכן הרמ"א והמ"א) להתיר פא"נ, הם רק על חצר ולא על רה"ר דהרי בחצר אף בפריעת הראש מותר.

וסיבה נוספת, — שאע"פ שהבאר שבע מאריך בתשובה ארוכה (כשם מהר"י מינץ) לחלוק על הש"ג בדברים קשים עד מאד, מ"מ נתפרסם מדבריו שהש"ג מתיר ברה"ר, והאדם נמשך אחרי המפורסם, ונעשה מזה רושם ונשתרש במחשבה דעה סתמית קדומה, שהמתירין מתירין אף ברה"ר, וידוע שקשה מאד להשתחרר מדעה קדומה, — לפיכך נשאלת שאלה זו כנ"ל.

וכבר כתבנו בהרחבה לעיל אות ג' שהבאר שבע לא היה יכול בשום אופן ללמוד את הש"ג על חצר, מכיון שסובר שבחצר מותר לכתחלה אפי' פריעת הראש לגמרי,



וראוי לבטל מנהגם ולמונעם לגמרי כמ"ש הפוסקים ז"ל דכל מנהג שנהגו בחושבם דליכא איסור וסבורים הם דהוא היתר גמור הו"ל מנהג בטעות וצריך לבטלו מכל וכל כידוע. הגם דמנהג דנ"ד הוא קדמון מזה שנים רבות יותר ממ' שנה והיו כמה רבנים מארי דאתרין ז"ל והיו רואים שכן נהגו ולא מיחו בידן כלל וליכא למימר שגם המה בחכמתם טעו וכסבורין היו דהוא מותר גמור ולזה שתקו ולא מיחו דחלילה לן לתלות בזקי סריקי בהו שטעו בדין ח"ו וא"כ לא הוי מנהג בטעות כלל מ"מ כבר כתב הרא"ש ז"ל בתשו' כלל ג"ה סע"ד דמנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפי' הנהיגו גדולים את המנהג דאין ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה וכו' עכ"ל יעו"ש. וכ"כ הרדב"ז ז"ל בישנות סי' ע"ג וצ"ד משם הרא"ה והריטב"א ז"ל דבמנהג להקל אין חוששין לו לעולם ואפי' היה עפ"י גדולים שבעולם כל שנראה שיש בו צד איסור ומיהו במקום שאין האיסור ברור וכו' ואם הטעות מוכרע אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' וכו' עכ"ל יעו"ש"ב. וכ"כ הרשב"ץ בחי' לר"ה דט"ו אהא דאמרינן התם במקום איסורא כי נהגו מי שבקינן להו דאפילו נהגו בזה וסומכין להם על חכם אין שומעין להם שכבר נתבטלו דברי אותו חכם מפני שרבו חבריו עליו הרי הם כמי שאינו, עכ"ל וכו'. והרב זרע אמת ז"ל בח"ג סי' מ"א הביא דברי הרב מהרח"ף ז"ל בחקקי לב ח"א יו"ד סי' ט"ל הכריח דמנהג של איסור אפילו הונהג עפ"י מארי דאתרא מבטלין אותו ואפילו יהיה איזה רב ומורה הוראות שהתיר להם ועפ"י דיבורו נהגו היתר יש לבטל המנהג עפ"י הדין ממ"ש הפוסקים ומכללם מרן בב"י יו"ד סי' ס"ה וכו' דהיכא דנהגו איסור עפ"י הוראת חכם והיו כל הפוסקים חולקין בזה ומתירים הוי מנהג בטעות ומבטלין את המנהג וכו' וא"כ כ"ש כשנהגו היתר בדבר האסור וכו' דודאי דיש לבטל

דהוא הפך הדין ממש דהגם דהרב שלה"ג ז"ל בפ' במה אשה אמתני' דאשה יוצאה בכבול ופאה נכרית כתב וז"ל נלע"ד להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלעז ממה ששנינו שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת ופי' המפ' דהיא מגבעת ידבקו בו שער נאה הרבה ותשים אותו האשה על ראש' כדי שתתקשט וכו' ומשמע להדיא דמותרות בנות ישראל להתקשט בהם דשער באשה ערוה דאמרו לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרן ממש וכו' ואין לומר שהיו משימות צעיף או סודר על הפאה נכרית דא"כ מאי אהני ההוא קישוט וכו' אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולים וכו', עכ"ל. וכ"כ עוד הוא עצמו בפ' מי שאמר גבי מ"ש התם בש"ס ות"ק אמר לן אפשר בפאה נכרית יע"ש, הנה הגם דהוא ז"ל ס"ל הכי מ"מ רבים לוחמים עליו דכל הבאים אחריו חלקו עליו ודחו ראיותיו בב' ידיהם קודש כמו שיראה הרוואה בת' הרב באר שבע דף צ"ג ע"ב וע"ג שהוא והרב מהרי"ק ז"ל הקיפוהו בחבילות קושיות והיות עד שעשאוהו כטועה ח"ו כיעש"ב, וכן הרב אליה רבה בא"ח סי' ש"ג והרב שאלת יעב"ץ בח"א סי' ט' והכנה"ג א"ח סי' ש"ג הקשו עליו ודחו דבריו לגמרי וע"ע להרב ברכ"י ז"ל א"ח סי' ע"ה וסי' ש"ג השיגם דכבר קדמם הרב מהרי"ק והרב באר שבע ובס' מחזיק ברכה סי' ש"ג כתב דכבר הרב שאלת יעב"ץ בח"ב התנצל שלא היה בידו ס' ב"ש יעש"ב. באופן שכל הפוס' הנו' נדחה קרו להוראת השלה"ג ז"ל הנ"ל ואין נהגו נשי עירנו כוותיה מאחר שחלקו עליו ולא נמצא תנא דמסייע ליה כלל וכיון דהוי מילתא דאיסורא אין לנו לסמוך עליו להתיר, והא ודאי דלא נהגו כן להתיר פאה נכרית אלא משום דסבורים הן ובעליהן דליכא איסור כלל וא"כ אין זה אלא מנהג בטעות

ז"ל דהוא מתיר לגמרי לילך בפאה נכרית מגולית לשוק ולרה"ר בלי כיסוי רדיד כלל ובהא הוא דפליגי עליה אבל בחצר שלהן ומחצר לחצר שאין רבים בוקעין בהם ואפי' שרבים בוקעין בהם ולרה"ר ולשוק אם הן מכוסות בצעיף מכף רגל ועד ראש ועד בכלל ולא פשטי הצעיף בדרך כלל בהא ודאי כולוהו אזלי ומודו דהיתר גמור הוא ואין למחות בידם כלל והכי מוכחי להדיא דברי הרב באר שבע משם מהרי"ק ז"ל שכ"כ בתוד"ק ז"ל ואפי' אי הוה יתבינן ליה להתכם הנז' וכו' עד מ"ש ואפי' משום מנהג צניעות ליכא וכו' יע"ש"ב הרי בהדיא דבבבבב שאין רבים בוקעין בו כו"ע מודו דשרי להו לגמרי וא"כ בגידון רידן שרינן להו דאין כאן שום איסור בדבר כלל וכמדובר, והיה נל"ל גם הרב שלה"ג גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שאין רבים בוקעין בו ובדרך רשות הרבים או בשוק הן מכוסות בצעיף כנו"ל ומ"ש בסו"ד אלא פשיטא שהולכות בשערות מגולות ע"כ לא שהולכות בהם לרה"ר ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בצעיף אך מה אעשה שכל החולקין עליו לא הבינו כן בדבריו ז"ל וכו', עכ"ל.

וכבר ביארנו באות ג' באריכות שהחולקין עליו לא הבינו כן בדבריו, משום שהבאר שבע לא היה יכול בשום פנים ואופן להבין כן בדבריו וללמדו על חצר, מכיון שטובר שבבבבב מונח לכתחלה אפי' פריעת הראש לגמרי. — וגם היעב"ץ שכבר מזכיר בדבריו את שיטת האוסרין שער בחצר, ומנסה ורוצה ללמד את הש"ג על חצר, מ"מ אין לומד אותו על חצר, משום שמקשה "פשיטא" (וכמבואר לעיל באריכות, ע"ש) ! — ולדברינו דהשלטי גבורים לשיטתו, שאוסר שער בחצר כנ"ל, וצריך כבר היתר לפאה נכרית בחצר גופא, [דלא כבאר שבע] — וטובר שפא"י ברשות הרבים אסורה מדאורייתא, ולפי"ז כבר כלל לא קשה "פשיטא" כקושיית היעב"ץ, כמבואר הכל באריכות לעיל אות ג' ע"ש — הכל אתי שפיר טובא. וכן כתב החקל יצחק סימן פ"א שהוקים את דברי הד"מ בסימן ש"ג שמתיר פאה

המנהג בכח גדול וכיד חזקה וזו אצ"ל והאריכות בזה ללא צורך עכ"ל עש"ב וכו'. אמנם אנכי הרואה דבכה"ג דנ"ד שכל הלוכשים פאה נכרית אינם יוצאין בהם לרה"ר בשווקים וברחובות בגילוי ראשן בלי כיסוי על הפאה נכרית מגולות כלל כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שלהן או בחצרות של הברותיהן שאין הרבים בוקעין בהם כלל וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רה"ר או לשווקים הם מתכסים מכף רגל ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף ואינן פושטין אותו בדרך כלל ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וגם כשהולכין מחצר לחצר חברותיהן אינן פושטין צעיפן בדרך כלל עד שיכנסו לחצר ההוא כידוע, וא"כ כל כה"ג אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל כיון דאפי' בשער עצמן לא חשיבא האשה עוברת ע"ד יהודית אלא דוקא כשיוצאת לשוק או למבוי מפולש ולחצר שרבים בוקעין בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד כמ"ש מרן ז"ל באה"ע סי' קט"ו ס"ד וכתב הבאה"ט ז"ל שם דבבבבב שאין רבים בוקעין בו לרש"י והתוס' ליכא איסור אפילו הוא פרוע לגמרי אבל הסמ"ג הביא דברי הירוש' אפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי וכו' יעו"ש וכ"ז מיירי בשער עצמה ממש אלא משום דבזוה"ק החמיר מאד בגילוי שער עצמן אפילו כל דהוא גם הנשים הן החמירו ע"ע לבלתי ראות שערן כלל ומכסין שערן בפאה נכרית דלא החמירו בזוה"ק כי אם בשער עצמן ממש אבל אם פאה נכרית ע"ג שער עצמה אפי' תלך לשוק בלי רדיד כלל לא הוי עוברת עדי' וכ"ש מחצר לחצר וברור [היינו לדעת הש"ג שמתיר אף ברה"ר וכדמסיים וגם לדעת וכו', המעתיק.] וגם לדעת הפוסקים דפליגי ע"ד השלה"ג ואסרי פא"ג אינו אלא לפי דרכנו מדברי השלה"ג

לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע; וז"ל המוסף הערוך: קפליטין (ירושלמי כתובות פ"ז) היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע פירוש בלשון רומי שער ותלתלים ופיאה נכרית עכ"ל, דהיינו שהמוסף הערוך פירש שקפליטין הנזכר בירושלמי הוא פאה נכרית, ולפי"ז פאה נכרית מותרת רק בחצר ולא במבוי [וק"ו ברה"ר] כמפורש בירושלמי, וז"ל המקור חיים: (על הג"ה הרמ"א שם "וכ"ש שער נכרית אפי' דרכה לכסות"): — וכ"ש פאה נכרית — הגהות אלפסי הגדולים [היינו הש"ג, והרמ"א מכנהו הגהות אלפסי החדשים] ומפורש שם אפי' דידה כל דתלישי אם עבידא להתכסות שער דידה, אבל מ"ש אפילו דרכה לכסות לא מפורש שם וע' פ"ד דנזיר דכ"ח ע"ב, גם בספר מוסף הערוך ערך קפליטין מייתי ירושלמי דמותר, ובי"ב דרשות של מהר"י בן מהר"ם פדואה דרוש א' ד"ח ע"א אוסר להתקטט בהם ואפילו בבגדי של משי שדומים לשער עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו שלמד שהש"ג קאי רק אחצר, שהוא משווה את דברי בעל מוסף הערוך שמתיר פאה נכרית (קפליטין המוזכר בירושלמי) רק בחצר ואוסר במבוי ורה"ר, לדברי הש"ג שמתיר, כי הירושלמי שמתיר קפליטין (פאה נכרית לפירוש מוסף הערוך) היינו רק בחצר, והמקור חיים משווה את דברי המוסף הערוך לש"ג, הרי מבואר שלמד בפשטות את הש"ג על חצר, ולא היה קשה לו שאלה זו למה לא פירש הש"ג בהדיא שמיידי רק בחצר, — ובזמנו הלכו בחצרותיהן מכוסה כנ"ל אות א' בדברי הב"ח והבדק הבית ולא עלה על דעתו כלל שיהיה היתר לפא"נ מגולה ברה"ר, וכהכרח גמור ממתניתין דשבת דברה"ר מכוסה היא וחיישינן למישלפא מתחת השבכה דומיא דכבול דאל"כ לא מצאנו ידינו ורגלנו בכל הסוגיא שם.

נכרית רק בחצר משום דס"ל דשער אסור בחצר ולכן צריך היתר לפאה נכרית ע"ש.

[וגם דברי הפני יצחק שרוצה לאוקמי את דברי הש"ג על חצר, ושכחצר החמירו לכסות שערן כזהר הקדוש, ושגם בזה"ק לא החמירו כי אם בשער עצמן ממש אבל פא"נ מותר, ואינו מזכיר שהש"ג לשיטתו שסובר ששער אסור בחצר ולכן צריך שם היתר לפא"נ) — צריך להבין, דאיך מביא הש"ג ראייה מהש"ס (שמתיר שער בחצר) לדברי הזהר —? — ואולי גם הוא כוון לזה (שהש"ג לשיטתו שאוסר שער בחצר ועיין בדבריו) שהזכיר שהסמ"ג אוסר שער בחצר].

מכ"ל זה אנו רואין שהפני יצחק היה לומד את הש"ג על חצר וכמו שראה את המציאות בעירו יותר מארבעים שנה שהלכו רק בחצרותיהן בפא"נ מגולה. ולפני זה כלל לא הלכו אפי' בחצרותיהן ואותה מציאות ממש היה בזמן הש"ג (שהיה ג' מאות ושישים שנה לפני הפני יצחק), שמקודם לא הלכו כלל בפא"נ ואח"כ התחילו לילך רק בחצרותיהן בפא"נ מגולה.

וכן אנו רואין במקור חיים או"ח סי' ע"ה להגאון הגדול מוה"ר ר' יאיר חיים בכרך בעל "חות יאיר" (שהיה בזמן הט"ז והמ"א שנדפסו לראשונה בשנת תנ"ב והמקור חיים נלבי"ע שנת תס"ב והכין ספרו מקור חיים לפני הדפסת המגינים, וכתב וז"ל: "וכשנדפסו שני חבורים הנ"ל (הט"ז והמ"א. המעתיק) נולדה מבוכה ושערוריה בספרי, הערוך והמסודר, ונתגולל עלי יגיעה רבה וטורח גדול ועול כבוד לעשות מחדש מהדורא בתרא", וגם כתב כי יותר מב' שלישים ספר מקור חיים מצא בספר מגיני ארץ, — ומוכח מדבריו שלא ראה את דברי מהר"י מינץ קצינעלינבויגין בנו של מהר"ם פדואה בספר באר שבע סי' י"ח, — כי מצטט דעתו מספרו דרשות מהר"י מינץ ולא מהתשובה הארוכה שלו המובאת שם בבאר שבע, ואנו רואין מדבריו) שהוא למד בפשטות את הש"ג על חצר ומשווה את הדברי הש"ג, לדברי בעל מוסף הערוך על הירושלמי במס' כתובות, וז"ל הירושלמי: ר' חייה בשם ר' יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, הדא דתימא

וגם, שכל הש"ג נכתב על מעשה שהיה שהתחילו לצאת בפא"ג מגולה רק בחצר, והוא קאי על מה שהיה המציאות, והיה ברור ומפורסם לכל מה היא המציאות, (וכמו שהיה שלש מאות וששים שנה אחריו בדמשק שיותר ממ' שנה יצאו בפא"ג מגולה רק לחצרותיהן).

**ובאמת** לפי דברינו (לעיל אות ה') מפורש ממש בדבריו שקאי אחצר, — במה שכתב "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות", שכוונתו כמו שכתבנו לעיל שבא להתיר לנשים הנוהגות בחצר כמחמירין שלא לילך בפריעת הראש, ולאילו הנוהגות כשיטת התוס' וסיע' שמתירין אין צריך שום היחר לפאה נכרית, דאפי' בשער נוהגות היתר בחצר (כי כל אריכות לשונו הנ"ל תמוה כדלעיל פ"ו הערה א' ולפ"ז מובן כל האריכות בלשונו) וזה הוי ממש כאילו פירש בהדיא שקאי רק אחצר כמובן.

**ומבלעדי** זאת, פשוט מאוד להבין שפא"ג ברה"ר פשיטא ליה לש"ג שאסור, ולא עלה על דעתו כלל לבאר זאת, כי בכל התורה כולה מצינו עונש יחיד של בזיון לאשה, והוא על חשד שעשתה את העבירה הכי חמורה בתורה (אחד מג' הכי חמורין שצריך למסור נפשו ע"ז), ומהו הבזיון? — לנוולה בגילוי שער ראשה (וכמבואר לעיל פ"ב), וא"כ היעלה על דעת הש"ג שצריך לבאר שלא לחקות את הסוטה בניוולה ולהדמות אליה. — ?

**ולשעשועי** דאורייתא ויגדיל תורה ויאדיר נוסיף עוד: דהרי קאי על המשנה "ויוצאה בפא"ג בחצר", וכך הוא כותב בדבריו בפירוש "מההיא דשנינו וכו' שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת", ובשבת הדין הוא שיוצאה רק לחצר, וכל ראייתו היא מהמפורש במשנה ולא מהדיוקים (כנ"ל אות ד' סק"א ע"ש), ולזה כיון הש"ג בכתבו זאת שהראייה היא רק לחצר וכנ"ל, וממילא לפי"ז כבר כתוב בפירוש שקאי רק על חצר.

וכן בסוף ספר "גדולת מרדכי" להגאון רבי מנחם מרדכי פרענקיל תאומים, (שנת תרס"ב) כתב בפשטות שהש"ג והרמ"א מתירין רק בחצר וז"ל: — "כתב הגאון בעל עין משפט בגליון מס' נזיר (דכ"ח ע"ב) ג"ל היתר מכאן לשערות שנשים נשואות נותנות בראשיהם, ע"כ. וכ"כ הגאון הנז' בספרו שלטי הגבורים אשר על הרי"ף פ' במה אשה, עיי"ש, והובא בד"מ (אוי"ח סי' ש"ג) ובלבוש (שם סי' ע"ה) ובהג"ה שם כתב, וכ"ש נגד פא"ג, ע"כ פי' שמותר לקרות ק"ש כנגדה. נראה דס"ל כבעל שה"ג, והמג"א (שם סק"ה) הביא בשם ס' באר שבע שנחלק עליו, וכן בשאילת יעב"ץ (ח"א סי' ט' וח"ב סי' ז' וסי' ח') נחלק ג"כ עליו בטענות גדולות והוא הכריע שבחצר מותר פאה נכרית ובשוק אסור, וכו'.

**ומסיים** ה"גדולת מרדכי": — ונראה לענ"ד, דגם הש"ג ורמ"א לא התירו יותר ממה שהתיר שאילת יעב"ץ — שרק בחצר מותר פאה נכרית ובשוק אסור — וכו', ומעתה הקולות יחדלון, וסרו כל התמיהות שתמהו על הגאון הנזכר, עכ"ל.

**ונחזור** לענינינו שבזמן הש"ג התחילו נשים שכיסו שערותיהן כדעת האוסרין, לצאת לחצר בפא"ג מגולה, וברה"ר הלכו במכוסה כמבואר לעיל, והש"ג הביא ראייה וסמך מהש"ס, והוכיח שבחצר הלכו בפא"ג מגולה, וכמבואר לעיל שהראיות הם רק על חצר ואין שום ראייה על רה"ר, ולא עלה על דעתו כלל, שיעלה על דעת מישהו בעולם לפרש את ראיותיו על רה"ר, ויציא טעות גדול כזה, דגם לדידיה זה פשוט לאיסור כסברת כל האחרונים החולקים עליו בתקיפות, ומרוב פשיטות הדברים אצלו — ושפשוט שהראיות הן ראיות רק על חצר — לכן לא עלה על דעתו להזכיר בפירוש שדבריו הן על חצר ולא על רה"ר.

דאין בה משום דת יהודית, וכמו שכתב המגן גבורים, ואם כוונת הש"ג גם לרה"ר, להתיר דת משה, היה צריך לפרש עוד תיבה אחת "לרה"ר" – וברור, שהעיקר הוא תוכן הפשט, אם יתכן ללמוד ראיותיו ודבריו על רה"ר, או רק על חצר, וכמו שהיעב"ץ – אם רק היה אפשר לו – היה רוצה ללמוד על חצר כמו שכתב בפירוש בחדושו לנזיר כ"ח: ובשאלת יעב"ץ ח"א ס"ט כמבואר לעיל באריכות (פ"ו אות ג'), והא ודאי דעל רה"ר א"א ללמוד, ככל המבואר לעיל, ואם לומדים אותו על חצר, כבר מבואר באר היטב שמיושבין כל דבריו, וסרו כל הקושיות שהקשו עליו האחרונים, ומובא כבר לעיל שהמקור חיים והפני יצחק למדו אותו על חצר, ולא היה קשה להם שאלה זו למה לא פירש הש"ג שמיירי בחצר, וכ"כ ה"גדולת מרדכי" כנ"ל, וסיים: – "ומעתה הקולות יחדלון וסרו כל התמיהות שתמהו על הגאון הנזכר".

**ולמסקנת הדברים**, מתקבל מאליו שגם אם היו לפנינו שני

דרכים שקולין בלימוד דברי הש"ג, האחד דקאי רק על חצר, והשני דקאי גם על רה"ר – לא היינו יכולין לבחור את הדרך דקאי גם על רה"ר להקל בנידון דאורייתא – וגם להרבות פלוגתא בין הפוסקים בזמן שאין שום הכרח לזה – ואפושי פלוגתא לא מפשינן – ק"ו שאי קאי ארה"ר יישאר מוקשה ויהיה כחידה סתומה כדמקשי האחרונים, הרי ודאי דצריכין ללמוד דכל דבריו הם על חצר ולא על רה"ר כמבואר ולפי"ז מיושבין כל דבריו בטוב טעם ודעת כפתור ופרח ממש.

**וכבר** הבאנו לעיל שכל הדברים המבוארים פה, מפורשים הם כבר בדברי האחרונים הנ"ל, ומקום הניחו לנו מן השמים לבאר כל הנ"ל ולקבץ כל דבריהם לפונדק אחד.

**ובפר"ט** שהרי מסוגיא זאת דעסיק ביה הש"ג מוכרח הכרח גמור שברה"ר מכוסה היא, והחשש היא שתשלוף מתחת השבכה [דאם מותר במגולה אין שום חשש שתשלוף והא אסורה לגלות שערה] ולא עלה על דעתו כלל שיטעו טעות גדולה כזו בסוגיא, או שילמדו בדבריו שהוא טעה טעות גדולה זו בפשט פשוט במשנה, ועוד יכתוב ע"ז "ומשמע להדיא" שמוותר במגולה, וכן בסיום דבריו, – אלא "פשיטא" דמיירי שהולכות בשערות מגולות, בזמן שמשמע להדיא שברה"ר הלכו במכוסה.

**ובפר"ט** אי אפשר ע"י שאלה כזו להתיר נידון דאורייתא, דהרייש לשאול אדרבה! –

אמאי לא מפרש בהדיא עוד תיבה אחת "לרה"ר", דהש"ג דסובר שבחצר אסור פ"ר, הוא צריך היתר לפא"נ בחצר גופא, – ואם כוונתו גם לרה"ר היה צריך לפרש עוד תיבה אחת לרה"ר, – ? וכמו שכתבנו לעיל סוף אות ד', ונעתיק משם: – "דהנה הש"ג מאריך כל כך בדבריו והפלא העצום הוא שלא מזכיר אף פעם אחת תיבת "לרה"ר", ואת"ל דהש"ג קאי להתיר ברה"ר, העיקר חסר מן הספר, והיתכן דבר כזה, בזמן שכל הפוסקים לפנינו כותבים בפירוש שאשה צריכה לצאת לרה"ר בצניעות טובא שתכסה כל שערה בצעיף היינו רדיד (ראשונים ורמב"ם וטור) ומטפחת (המאירי בכתובות) עיין בלשונם וגם הש"ג בעצמו מביאם במס' כתובות ע"ש, ואם פתאום נמצא היתר חדש שלא נזכר בשום פוסק קדמון, שמוותר לצאת לרה"ר בפא"נ מגולה – לכל הפחות יכתוב עוד תיבה אחת בפירוש שכוונתו לרה"ר, ובשלמא מהר"י מינץ קצינעלינבויגן (בבאר שבע) שלא ראה דדעת הש"ג כסמ"ג וריא"ז דבחצר גם אסור פריעת ראש מדת יהודית, מוכרח לפרש כוונת הש"ג על רה"ר – וגם אין צורך לפרש זאת בפירוש, דאי אחצר פשיטא דאפי" פ"ר מותר וכ"ש פא"נ, אבל הש"ג דסובר דבחצר אסור פ"ר מדת יהודית, ממילא צריך היתר לפאה נכרית בחצר גופא,

**ברוך ה' לעולם אמן ואמן**

## פרק ח

דברי הפרי מגדים  
והמשנה ברורה

(א) וז"ל הפמ"ג סימן ע"ה (א"א סק"ה): —  
 וכ"ש. "עיין מגן אברהם דפיאה נכרית אפי' משערותיה התלושים אין הרהור ויוצאה לרה"ר כך אפי' בשבת, ועיין עטרת זקנים וכפי דעתי ההדיוטית מה שכתב הלבוש פיאה נכרית שאי"ן של"ה [שאי"ן שלה] היינו תלושים ומאי שנא משערותיה או מחברתה שרי, ובאר שבע חולק ואמר דפיאה נכרית מותר כשראשה מכוסה ול"ח שמא משתלפי יעו"ש, ומ"מ במדינות שיוצאין בפיאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השו"ע כאמור, וקצת דמדומי ראייה מכתובות ע"ב וראשה פרועה ד"ת [ד' תורה] ולא מוקי בפיאה נכרית ודת יהודית ש"מ דלית בה דת יהודית ושרי", עכ"ל.

וז"ל עטרת זקנים (שם): — "וכ"ש שער נכרית כו'. כל זה כתב רמ"א ע"פ הגה באלפסי פרק כמה אשה פסק עפ"ז בסי' ש"ג שלא אמרו חז"ל שער באשה ערוה אלא דוקא שערות הדבוקים לבשרה ממש אבל בנחתכו אין בהם משום שער באשה ערוה וגם לא משום פריעת ראש. וי"א אפילו פאה נכרית אסורה משום פריעת הראש ושער באשה ערוה דמה ששינוי היתר לצאת בפאה נכרית בכלי גמרא מיירי דדוקא מכוסה תחת השכבה (באר שבע בשם א"ז מהר"י פאדיווה) ולפי"ז אסור לקרות ק"ש כנגד פאה נכרית, ואף דכרי בעל הגה מהר"מ"א כאן שמתיר בפאה נכרית, אבל שער של עצמה אף אחר שנחתכו וחיברה כראשה כדי שתהא נראית בעלת שער אסור לקרות ק"ש, (מהר"מ"י [מהר"ר מרדכי יפה, בעל הלבוש]). ובד"מ סי' ש"ג כתב מהר"מ"א בהדיא דמותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה ל"ש עשויה משערותיה או משער חברתה כו', וע"כ כתב בהג' סתם, א"כ חולק מהר"מ"י בזה על בעל הגהת".

וז"ל הפמ"ג בסימן ש"ג (מ"ז אמצע סק"ט): —  
 "...בד"מ אות ז' בשם הגהות אלפסי החדשות מותר לנשואה לצאת בפיאה נכרית מגולה לרה"ר בחול דאין שיער באשה ערוה כ"א אלא המדובקים לבשרה אע"ג דעבדה לקישוט שתהא נראית כבעלת שיער

יעו"ש וכ"כ בשה"ג הביאו הבאר שבע דף צ"ג באורך וראיה משבת יוצאה בפיאה נכרית כו' יע"ש והוא ז"ל האריך לאיסור ומיירי במכוסה בצעיף וכ"כ הר"י קאצין עלין בויגן ע' כה"ג ושכ"ג בזה. ועמ"א ע"ה אות ה' לענין ק"ש בזה. והנה אם רואה שיער האסור בק"ש אם נאמר דחזור וקורא באפשר א"כ ה"ל בפיאה נכרית ספק תורה כי ק"ש מן התורה הוא וכל דלא יצא מדרבנן אף מ"ה לא יצא כמ"ש בפתחה כוללת בשם תו' סוכה ג' א"כ לא קיימת מצות סוכה וברכות י"א א' בתו' ד"ה תני וי"ל הואיל ועיקר הספק בדבריהם לקולא ה"ה אם יוצא ממנו ספק תורה אפשר דלא גורו אספיקן. ועי"ד ק"י כל שספק ע"י גלגול דרבנן לא הוי לקולא ה"ה כאן להיפך ועסי' ע"ה אם צריך לחזור ולקרות יע"ש, עכ"ל.

וז"ל בסימן צ"א [לענין ברכה בגילוי הראש] (א"א אמצע סק"ד): — "...ופרו"ק [פא"נ בלע"ז] משערות מפני מראית העין יש לאסור ע"ת [עולת תמיד] סי' ב' [לענין שלא ילך ד' אמות בגילוי הראש], והיינו אף אותן שתפורין מבגד מתחתיו יש מראית עין, יאמרו שערותיו הם, עכ"ל הפמ"ג (מביאו המ"ב סימן ב' סק"ב).

וז"ל המשנה ברורה (סי' ע"ה סק"טו): — שער נכרית, "קרי נכרית להשער שנחתך ואינו דבוק לבשרה, וס"ל דע"ז לא אמרו חז"ל שער באשה ערוה וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת הראש, ויש חולקין (שער הציון): — באר שבע ועיין בישועות יעקב) ואומרים דאף בפיאה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש, וכתב הפמ"ג דכמדינות שיוצאין הנשים בפיאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השו"ע, ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנחתך ואח"כ חברה לראשה ג"כ יש להקל, — ובספר מגן גבורים החמיר בזה עי"ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפאה נכרית בודאי הדין עם המחמירין בזה משום מראית העין עי"ש, עכ"ל המ"ב.

מדאורייתא. עיין שער הציון ועיין באר שבע וישועות יעקב). וגם לענין "שער באשה ערוה", ומביא את דברי הפמ"ג הנ"ל ש"במדינות שיוצאין הנשים בפאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השו"ע".

(ב) **והנה לפני זמן מה נמצא ע"י כמה אברכים שהפמ"ג בספרו "אם**

לבינה" עד עתה בכת"י, — מיכל 612 — אוקספורד 1500,1 — מכון לתצלומי כתבי יד ים 16419, ועומד להופיע בדפוס בע"ה. — הפמ"ג בעצמו מזכיר ספר זה בראש ספרו "נטריקן", ב"התנצלות המחבר" וז"ל: — הנה מהות החיבור ומעשיהו כי רב הוא, ענינו כמו ספר "אם לבינה" אשר לי מיוסד על מלות לשון הקודש ותרגום ותלמודיות וכו' הנה כל הרואה ובקי בהם יבין איך שספר זה "נטריקן" ו"אם לבינה" וכו' מיוסדים בחכמה על מקורם מקור החכמה מים חיים וירוה המעיין צמאוו וחשקו וכו', אמנם עתה זיכני ה' בספר "אם לבינה" וכו' עד שיעלה רצון הבורא יתברך יודפסו בעזה"י וכו', ואשרי מי שמרפיש ספרי הראשונים, גם מה שחננו ה' ומנרב לכתי מדרשות ובכלל מזכה הרבים הוא, עכ"ל. [כ"ז כתב בחודש מרחשון תקנ"ב כחצי שנה לפני הסתלקותו לגנ"מ, ביום [ד' אייר ויש אומרים יום [ד' י' אייר תקנ"ב זי"ע ועכ"א] ושם חזר בו ממה שכתב בפמ"ג הנ"ל, ואוסר מדינא באיסור גמור לצאת בפא"נ אפילו במדינות שהמנהג שם שיוצאין בפא"נ מגולה, וגם מוסיף בסוף דבריו דברי תוכחה ומשל ומליצה נגד אלו הנוהגות כך.

וז"ל באות "כתובה" (הספר מסודר לפי שרשים באל"ף כ"ת, והוא ספר מרהיב לעינים): —

**אמר הכותב מ"ש** [מה שכתוב] בכתובה כדת משה וישראל, בנ"ש [בנחלת שבעה] בשם מהר"ם מינץ, בזכרון משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טווה בשוק, דאל"כ מפסדת כתובתה יע"ש, והנה בא"ח סימן ב' וסימן ח' (עיין ס"ק י"ז בשולי הגליון) וסימן ע"ה וסימן צ"א וסימן ש"ג רמזתי בפריי שם למ"ש המ"א בסי' ע"ה אות ה' דפאה נכרית שרי דלא ככ"ש [ככאר שבע], ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק [פאה נכרית בלע"ז] משער תלוש ותחתיו תפור בגד

**סיכום דברי הפמ"ג בסי' ע"ה:** — הפמ"ג מביא שהמ"א סוכר שמותר לקרות ק"ש כנגד פא"נ וגם יוצאה לרה"ר כך אפי' בשבת, — אמנם הפמ"ג אינו מעתיק סיום דברי המ"א "דלא ככאר שבע וכו'", אלא אדרבה הפמ"ג מביא שהבאר שבע חולק ואוסר, דהיינו, שהפמ"ג פוסק שהדבר שנוי במחלוקת, ואינו פוסק כמ"א שדברי הבאר שבע דחויים הם. ולהלכה פוסק — "ומ"מ במדינות שיוצאין בפאה נכריות מגולה יש להם לסמוך על השו"ע כאמור", — וממה שהפמ"ג הוסיף תיבת "ומ"מ", ולא כתב "ובמדינות שיוצאין וכו'", משמע שאינו מתיר בשופי (וכן מהלשון "יש להם לסמוך"), אלא, "ומ"מ" במדינות שיוצאין בפא"נ מגולה יש להם לסמוך על השו"ע, — וטעם האיסור של פאה נכרית לפמ"ג, הוא מדין "דת יהודית", כדמפרש בסוף דבריו. (וכן מדמציין לעיין בעטרת זקנים, ושם מפורש טעם האיסור משום "פריעת הראש", דהיינו, דת יהודית).

**סיכום דברי הפמ"ג בסי' ש"ג:** — הפמ"ג מביא שהד"מ והש"ג מתירין לצאת בפא"נ מגולה לרה"ר בחול וכן מביא שהמ"א מתיר לענין ק"ש בזה, — אבל גם כאן מביא שהבאר שבע וכן הרר"י קאצין עלין בויגן אוסרין, דהיינו, שהוא פוסק שהדבר שנוי במחלוקת,

ולענין ק"ש שהיא מדאורייתא הוא מסתפק אם צריך לחזור ולקרות, ומסיים די"ל ד"אפשר" דלא גזרו אספיקן, ומשמע מלשונו דלכתחילה אין לקרות ק"ש שהיא מדאורייתא כנגד פא"נ. [וכן ברכת המזון וכל דבר שהוא מדאורייתא, וצ"ע אם דברי תורה נכללין בזה, דהא לימוד תורה, הוא מדאורייתא].

**סיכום דברי המשנה ברורה (סי' ע"ה):** — גם המ"ב פוסק שהדבר שנוי במחלוקת, גם לענין "פריעת הראש" (ל"באר שבע" איסור פריעת הראש דת יהודית — ול"ישועות יעקב"

להתירם, כ"ש שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתיבנא<sup>1</sup>, — ומה הנאה להם ומה טעם בזה ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב וכל אשה יראת ה' ובעלה ת"ח מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה ודי בהערה זו \* — כתבתי זה יום א' י"ב אלול התקמ"ז פפד"א יע"א וחתמתי שמי יוסף מלמד כעת חונה בכאן ה' ישלח לנו משיח צדקינו ב"ב אמנ:

וז"ל באות "צעף": —

והנה באה"ע סימן קט"ו דת משה דת יהודית בית שמואל ט' כללא כל שרוב נשים הולכים בצניעות ומיעוטה בפריצות עוברת על דת יהודית הוה אפילו נתנה מטפחת על ראשה כל שאין רדיד עליה יעויין שם<sup>2</sup>,

הביא בע"ת [בעולת תמיד] סימן ב' דמראית עין יש, והיינו לילך ד"א בגילוי הראש ושם רק מדת חסידות<sup>3</sup>, משא"כ באשה הוה ד"ת [ד' תורה] פרוע ראש כתובת ע"ב ב' ואה"ע כ"א וקט"ו ועב"ש וח"מ [ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק] כללא דמלתא פרוק יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוה ד"ת וגם דת משה, כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע"ג מטפחת על ראשה הוה דת ישראל עכ"פ<sup>4</sup>, וההיא דש"ג<sup>5</sup> או דמכוסה בשבכה או בפנויה<sup>6</sup> בתולה<sup>7</sup> כ"ש בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונין לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות עט"ז [ועיין ט"ז] ח' בזה, ע"כ נראה לי איסור גמור, וכ"ש מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר גדר, כ"ש במקום שמקילין דברים המותרים ואחרים נהגו איסור א"א רשאי

- א. מדובר באנשים, דמדת חסידות הוא שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש.
- ב. פירוש, שני טעמים לאסור פא"ג — האחד, משום מראית עין, — והשני, משום דת יהודית, דלא עדיפא מהא דאיתא בשו"ע קט"ו סעיף ד'. ש"כ שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע"ג מטפחת על ראשה הוה דת ישראל עכ"פ<sup>8</sup>, ועיין להלן ס"ק ד. ז. ח. י. יא.
- ג. פירוש, איך אני אוסר פא"ג מהטעמים הנ"ל, — הא בשלטי גבורים המוכא בפמ"ג סי' ש"ג הנ"ל מביא ראיה מהמשנה בשבת שמותר.
- ד. פירוש, אפשר לדחות את הראיה בשני תירוצים, או דמכוסה בשבכה (כמש"כ בבא"ש), או דאיירי בפנויה בתולה. והא דלא מתרץ דמיירי כשיש סימן מובהק שאינה משערה וליכא מראית עין כמו שכתב לקמן באות "צעף", — משום דבזה יתורץ רק איסור דמראית עין ולא איסור דדת יהודית וכדלקמן יעו"ש.
- ה. אולי כוונתו, דאיירי בארוסה, וזהו כוונת הגמרא "שלא תתגנה על בעלה", או בבתולה ושיהיו לה קופצין עיין רש"י תענית יג: ד"ה אין הבוגרת. ועיין "לחם שמים" להיעב"ץ שבת פ"ו מ"ה, וצ"ע.
- ו. היינו איסור מראית עין, ודת יהודית כנ"ל.
- ז. וז"ל "בית שמואל" שם "וראשה פרוע. הכלל הוא ברה"ר וראשה פרוע לגמרי הוי דת משה, ואם ראשה מכוסה בקלתה או בשאר דבר אלא דאינה מכוסה כדרך הנשים אז הוי דת יהודית וכו'", ועיין רמב"ם פ"ג אישות ה"א והי"א וטור אבה"ע סי' ע"ג, ורמב"ם פכ"ד אישות הי"ב וטור אבה"ע סי' קט"ו ובפרישה שם סק"י ותמצא שבמקום שדרך הנשים לילך ברדיד (החופה את כל גופה כמו טלית), אז מי שאין עליה רדיד ככל הנשים, עוברת על דת יהודית ותצא שלא בכתובה, משא"כ במקום שאין דרך הנשים לילך ברדיד, מספיק שתלך בכיסוי שהוא יותר צנוע מקלתה כדאיתא בגמרא כתובות עב: "דת יהודית אפילו קלתה נמי אסור", והיינו שמדינא דגמרא אסור מדת יהודית בכל העולם לצאת לשוק ב"קלתה" (שהוא כיסוי עם נקבים כמפורש בתרומת הדשן סימן י' ובב"ח אה"ע סימן קט"ו ע"ש), וצריך להתכסות בכיסוי שהוא יותר טוב מקלתה, והעוברת על זה ויוצאה לשוק ב"קלתה" מפורש במשנה שתצא שלא בכתובה, [ואמרינן נמי שם בהמשך בגמ' שאפי' אם כל הנשים יעברו על דין דת יהודית, הדין הוא שכולן יצאו מבעליהן כדאיתא שם "א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה" ועיין שם בר"ן על הרי"ף "ואם כן כולוהו נפקן" (מביאו בב"י סי' קט"ו)], — ולכאורה זהו שכתב ה"בית שמואל" "ואם ראשה מכוסה בקלתה או בשאר דבר אלא דאינה מכוסה כדרך הנשים אז הוי דת יהודית", דהיינו, ש"אם ראשה מכוסה בקלתה", ואינה מכוסה בכיסוי שהוא יותר צנוע מקלתה, כמו שהמציאות הוא בכל העולם שהולכין בכיסוי יותר צנוע מקלתה דגמרא כנ"ל, "או" אפילו אם היא מכוסה "בשאר דבר" דהיינו כיסוי שהוא יותר צנוע מקלתה שבשאר מקומות בעולם שנהגו בכסוי זה הוא כיסוי מספיק, "אלא דאינה מכוסה כדרך הנשים" (בכל מקום ומקום כדרך הנשים שכאותו מקום שלא נהגו בכל העולם כיסוי אחד מסויים, אלא בכל מקום נהגו בסוג כיסוי, ובלבד שהוא יותר צנוע מ"קלתה", ויש מקומות שנהגו בכיסוי שהיא הרבה יותר צנוע



מלחמה שלקחו הכלי מלחמה מבית המיוחד  
 אעפ"י כן לא הצליחו לפי שלא עשו בהשכל,  
 בלעז קאפ [ראש] צייג [כלים], דהיינו כלי הראש,  
 וזהו שמסיים עיקר השכל, עיקר השכל, והם  
 החליפו קאפ צייג של נשים נכלי הראש דנשים,  
 דהיינו, כיסוי ראשן] בפתיות תחת השכל  
 והחכמה המדע והתבונה<sup>ב</sup> והזכרון שיש  
 חדרים במוח לכ"א מהם כמ"ש הראב"ע ז"ל  
 ופירשתי קשה עורף ליחה עבה שם ומבטל  
 הזכרון כו', ודי בהערה זו אשרי השומע:

וההיא דפאה נכריות<sup>ה</sup>, יש כמה תירוצים  
 ועמ"ש באות כ' כתובה באורך<sup>ט</sup> מזה, או שכל  
 בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה  
 ועד עתה הנהיגו כך אפשר אין זו עוברת על  
 דת יהודית<sup>י</sup> מיירי ג"כ שיש סימן מובהק  
 שאין משערה דאל"כ יש מראית עין<sup>יא</sup>. וודאי  
 מי שעושה להכעיס או שלא יכירו אותו  
 שהוא בר ישראל, עבירה בחוקותיהם עובדי  
 כוכבים לא תלכו. – וקורא אני המשל הזה  
 עליהם פ"א הוכיח שר הצבא את בעלי

מקלתה, ויש אפילו שנהגו לילך ברדיד החופה את כל גופה כמו טלית כמפורש ברמב"ם ובטור וכמובא  
 בפרישה הנ"ל ע"ש, – ואם היא "אינה מכוסה כדרך הנשים" – היינו, כדרך הנשים במקומות שדרכן לילך  
 בכיסוי שהוא הרבה יותר צנוע מקלתה, בכל מקום כמנהגו, עד שיש אפילו מקומות שהולכות ברדיד  
 החופה את כל גופה כמו טלית כנ"ל, "אז הוי דת יהודית", – וזהו כוונת ה"אם לבינה" במה שכתב  
 (מהבית שמואל סק"ט ואב"ע סי' קט"ו) "כללא כל שרוב נשים הולכות בצניעות ומיעוטא בפריצות"  
 דהיינו במקומות שרוב הנשים נהגו שהולכות בכיסוי שהוא הרבה יותר צנוע מקלתה אז מי שאינה מתכסה  
 בכיסוי צניעות זה, הוה עוברת על דת יהודית, וכן במקום שהולכות ברדיד, אז מי שאינה הולכת ברדיד,  
 הוה עוברת על דת יהודית כדמסיים ש"עוברת על דת יהודית הוה כל שאין רדיד עליה" – ו"אפילו נתנה  
 'מטפחת' (היינו 'קלתה' כמפורש בב"ח ובב"י ובביאור הגר"א סק"י) על ראשה וכו'" היינו שמפרש דין  
 דדת יהודית שהוא מ"מטפחת על ראשה" עד "שאיין רדיד עליה", והביאור בזה הוא – שאם מתכסה  
 בכיסוי שהוא פחות מ"קלתה" [מטפחת] הוה עוברת על דת משה, ואם מתכסה ב"קלתה" הוה עוברת  
 על דת יהודית כמפורש בגמרא וכנ"ל, ובמקום שהולכות ברדיד (החופה את כל גופה), אז אם אין עליה  
 רדיד הוה עוברת על דת יהודית כנ"ל.

- ח. "וההיא דפאה נכריות" – פירוש, (הסבר קושייתו) דס"ל לפמ"ג, דמהא דאיתא באה"ע סימן קט"ו ד  
 ...עוברת על דת יהודית הוה אפילו נתנה מטפחת על ראשה" ... (שהעתיק לעיל בסמוך) שמעינן מינה  
 דפא"נ אסורה מדת יהודית וכדלעיל בס"ק ב' ע"ש (משום דלא עדיפא מהא דאיתא בשו"ע קט"ו סעיף ד').  
 ש"כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע"ג מטפחת על ראשה הוה דת ישראל עכ"פ") [ועיין חידושי  
 יעב"ץ נזיר כח: ושאלת יעב"ץ ח"א סימן ט' וחתם סופר בשו"ע או"ח סימן ע"ה במג"א סק"ה, ובחסד  
 לאברהם אה"ע סי' פ"ז (בשיטת האוסרין מדת יהודית), דאוסרין פא"נ מטעם זה "דלא עדיפא פא"נ  
 מקלתה"]. וא"כ קשה מ"ההיא דפאה נכריות" (מתניתין דשבת ד"יוצאה בפאה נכרית") דמשמע דפא"נ  
 מותרת, – וע"ז מתרץ "יש כמה תירוצים ועמ"ש באות כ' כתובה באורך מזה וכו'", – וגם שם באות  
 כתובה אחרי שמזכיר הא ד"כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע"ג מטפחת על ראשה הוה דת ישראל  
 עכ"פ", מקשה קושיא זו "וההיא דש"ג", כדלעיל בס"ק ג' ע"ש, ומתרץ שם את הכמה תירוצים.  
 ט. מה שכתב "באורך" כוונתו לכל מה שכתב באריכות בענין פא"נ באות "כתובה" שחוזר בו וכו'. (דאם  
 כוונתו על התירוצים שכתב שם, ע"ז לא היה כותב "באורך", דהא כתובים שם בקיצור נמרץ, ע"ש).  
 י. פירוש, באות "כתובה" כתב שני תירוצים שאין ראייה מהמשנה בשבת כנ"ל, וכאן כתב תירוץ שלישי  
 שהמשנה איירי במקום ש"כל בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך" ושם "אפשר  
 שאין זו עוברת על דת יהודית", והא דלא מתרץ הפמ"ג שהמשנה איירי במקום שהמנהג שכל הנשים  
 יוצאין בפא"נ (ולא שנוהגין מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה וכו'), משום דס"ל לפמ"ג שאפי"אם  
 כל הנשים הולכות בפאות נכריות, ואפי"א הרבה שנים, אסור מדת יהודית (כנ"ל דס"ל לפמ"ג דפא"נ אסורה  
 משום דלא עדיפא מדין קלתה – וקלתה אסורה מדינא דגמרא בכל העולם), ורק במקום ש"מקדמת דנא  
 מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך" רק שם "אפשר שאין זו עוברת על דת יהודית".  
 יא. מבואר מזה, שס"ל לפמ"ג שבכל מקומות בעולם אפילו אם תלכש פאה נכרית שניכר לכל בסימן מובהק  
 שאין זה שערה (ואין כבר בזה כלל חשש דמראית עין), – אכתי אסור מטעם "פריצות" דדת יהודית, ורק  
 במקום "שכל בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך" ו"מיירי ג"כ שיש סימן  
 מובהק שאין משערה", – רק שם "אפשר" ש"אין זו עוברת על דת יהודית", כלשונו.  
 יב. דהיינו, שהנשים החליפו את כיסוי ראשן, שצריכים לילך בכיסוי הגון, שלזה קורא "השכל והחכמה המדע  
 והתבונה" ותמורת זה לבשו פא"נ שקורא לזה "פתיות".

לאוקמי במכוסה וכו', [אות "כתובה"], "או שכל בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך אפשר אין זו עוברת על דת יהודית מיירי ג"כ שיש סימן מובהק שאין משערה דאל"כ יש מראית עין", [אות "צעף"], דהיינו, שבכל מקומות בעולם שנוהגין אפי' שנים רבות מאד לצאת בפאה נכרית, אסור מ"דת יהודית", רק במקום שכל בני מדינה נוהגין כך מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה, "אפשר" ששם אין זו עוברת על דת יהודית, ואין שום ראייה מהש"ס להתיר.

ד. הפמ"ג כותב ש"אם יש סימן מובהק שאין זה משערה דליכא חשש מראית עין", — "אפשר" שאין זו "עוברת על דת יהודית", רק במקום "שכל בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך" — אבל בכל מקומות בעולם אף שכל בני המדינה נוהגין כן ואפילו הרבה שנים, ואפי' אם ניכר בבירור שזה פאה נכרית, שיש סימן מובהק שאין זה שערה, אסור משום "דת יהודית". [אות "צעף"], וכידוע שכל איסורי דת יהודית הם מהטעם ש"כולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות וירוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות" (לשון המאירי בכתובות עב). "וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות" (לשון הרמב"ם בפיה"מ שם), ועיין חלקת מחוקק אה"ע סי' קט"ו סק"י.

ועיין תרגום ירושלמי ואתצמצמת ביה"ג ולפ"ז קודם מתן תורה לא הוזהרו על כך, והיו הולכות בלא רדיד על ראשם אבל לפני שר וחשוב או בעלה זה היפוי והנוי לילך בצניעות מה דאפשר"י ומ"ש חז"ל אשה לקשט לפני בעלה טו נמסר עליו חסר וי"ו טו וודאי כל בנות ישראל כשרות ומקשטות לפני בעלה לא ח"ו בפני אחרים ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כימי קדם ב"ב אמן: עמ"ש אי"ה באות ד' בשרש דת בזה":

תמצית וסיכום דברי הפמ"ג בקצרה, באותיות "כתובה" ו"צעף", לגבי ענין פאה נכרית: —

א. מה שכותבין בכתובה כדת משה וישראל, הכוונה לדת משה ויהודית הנוכרין במשנה כתובות עב. דהעוברת ע"ז מפסדת כתובתה. [אות "כתובה"], (ולמסקנת הפמ"ג שחוזר בו ואוסר פא"ג מדת יהודית כנ"ל, הכוונה בכתיבת הכתובה קאי גם אפאה נכרית).

ב. הפמ"ג חוזר בו כמש"כ ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו וכו' מההיתר שכתב בסימן ע"ה אות ה' על דברי המג"א שם, ופוסק "שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתיבנא". [אות "כתובה", ובאות "צעף" ציין לעיין מש"כ באות "כתובה" באורך מזה].

ג. הפמ"ג דוחה ראיות הש"ג מהש"ס להתיר פא"ג ברה"ר במגולה, דאפשר

- יג. בראשית כד סה, גבי רבקה "ותקח הצעיר ותתכס" (ועיין שם ברשכ"ם ותפל מעל הגמל, "לצניעות").  
 יד. לכאורה כוונתו, "לפני בעלה", במקום שיש אנשים אחרים "זה היפוי והנוי לילך בצניעות מה דאפשר", [ועיין בראשית יח ט, "הנה באהל", וברש"י ... "להודיע שצנועה היתה כדי לחבכה על בעלה", דהיינו, שכשהאשה היא צנועה, שהיא "באהל" ולא מתחזית לאחרים, בזה היא מתחבבת על בעלה].  
 טו. תנחומא וישלח ה' וז"ל ... שלא נתנו תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן לתוך ביתה [שאינן נותנין פרצה לפני הכשר ביותר לפני הגנב וכו'] לכך צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצאו מסתכלין באשת איש א"ר יהודה בר שלום תדע לך שכך כתיב (בראשית א כח) ויברך אתם א' וכו' ומלאו את הארץ וכבשה, וכבשה כתיב האיש כובש את האשה וכו' שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה פדרנית גרמה תקלה לעצמה].  
 טז. עיין רש"י בראשית א כח, וכבשה חסר וי"ו ללמדך שהזכר כובש את האשה שלא תהא יצאנית.  
 יז. ובאור דת לא מצינו שום רמז לענין פא"ג, ואולי היה בכוונתו לכתוב שם [ולכן כתב ע"י מה שאכתוב אי"ה בלשון עתיד] ולא זכינו לזה. (ועיין ב"תולדות יוסף" המודפס בראש ספר "נטריקן" וז"ל: ... "וע"כ לא יפלא מה שראינו ב"ראש יוסף" וכן ב"גינת וורדים" כתב כמה פעמים שבפריו ליו"ד יבואר זה, ואין שם לפנינו כלל מזה, יען שהוא העתקה השלישי שגרע הרבה ממנו" ... ובזה אולי יוכן גם מה שציין באות "כתובה" לסי' ב' וסי' ח' בפמ"ג ואין שם לפנינו כלל מזה).

ט. הפמ"ג מסיים ומסכם את דבריו "וודאי כל בנות ישראל כשירות ומקשטות לפני בעלה לא ח"ו בפני אחרים", [אות "צעף"], דהיינו שלא לילך בפאה נכרית בפני אנשים אחרים, — וחותם לאות, ולחשיבות הענין בשמו ובציון היום והמקום, [אות "כתובה"], — ומרמז בחתימת וסיום דבריו בענין זה, לביאת משיחינו וגאולתינו, בין באות "כתובה": — "ה' ישלח לנו משיח צדקינו ב"ב אמן", — ובין באות "צעף": — "ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כימי קדם במהרה בימינו אמן".

י. וְלִסְיֻכּוֹם, — אנו רואין שכבר בסוף שנת ה'תקמ"ז, חזר בו הפמ"ג מההיתר הנ"ל שכתב בסימן ע"ה ואוסר מדינא באיסור גמור, ולא רק שאוסר, אלא נותן תוכחה שלא לשמוע לדעת המתירין — ולפ"ז לא רק שאין לנו היום את ההיתר ממש"כ הפמ"ג "ומ"מ במדינות שיוצאין בפא"נ מגולה יש להם לסמוך על השו"ע" כנ"ל במ"ב, אלא אדרבה, הפמ"ג אוסר באיסור גמור להלכה ולמעשה, וכותב שלא לסמוך על דעת המתירין, ושמצוה להוכיח על זה.

יא. והנה הפמ"ג, חוץ ממה שכותב שמדינא נראה לו "שיש איסור גמור מכמה טעמים", הוא יוצא ג"כ בדברי תוכחה נמרצים, לפלא כל רואה, על אלה הנוהגין כדברי השלטי גבורים והרמ"א והמ"א, שהם גדולי עמודי ההוראה, — ותובע מהם להפסיק לילך בפאות נכריות ולהתכסות בכיסוי הגון, ומי כפמ"ג שיודע לאין ערוך ושיעור הוד מעלת גדולתם ותפארתם נוכל ספרו "אשל אברהם" כתב על האדם הגדול בענקים ה"ה המגן אברהם], ואע"פ שהוא בעצמו כתב בסי' ע"ה שבמדינות שיוצאין יש להם לסמוך על השו"ע, מ"מ כאן כשחוזר בו, הוא מכריע כדעת האוסרין להלכה ולמעשה, ודוחה לדברי המתירין, ומוסיף עוד שמצוה להוכיח על זה — ומזה אנו רואין שהסברא אצלו לאיסור היא חזקה ומוצקת, —

ה. והנה, אחרי שהפמ"ג פוסק להלכה ולמעשה שיש איסור גמור לילך בפא"נ מגולה ברה"ר, — לכאורה יהיה לדידיה הדין גם שאסור בדברי קדושה כנגד פא"נ משום שער באשה ערוה, וכמו שמוכח מדבריו בסי' ע"ה וש"ג ששני דברים אלו — פריעת ראש דת יהודית, ושער באשה ערוה — תלויין זה בזה ע"ש ובעטרת זקנים שציין שם הפמ"ג בסימן ע"ה, וכמו שכתב ג"כ במ"ב סי' ע"ה סקט"ו כנ"ל.

ז. ואחרי שהאריך לאיסור מצד ההלכה סיים ג"כ בדברי תוכחה "ומה הנאה להם ומה טעם בזה ולהשומעים וכו'", [אות "כתובה"] — ובדברי משל ומליצה "וקורא אני המשל הזה עליהם פ"א הוכיח שר הצבא את בעלי מלחמה שלקחו הכלי מלחמה מבית המיוחד אעפ"י כן לא הצליחו לפי שלא עשו בהשכל, בלעז קאפ צייג, עיקר השכל, והם החליפו קאפ צייג של נשים בפתיות תחת השכל והחכמה המדע והתבונה וכו'", [אות "צעף"], דהיינו, שלכיסוי ההגון הוא קורא "שכל וחכמה מדע ותבונה", ולפאה נכרית הוא קורא, "פתיות", — וברך בברכה "ולהשומעים תבא אליהם ועליהם ברכת טוב", [אות "כתובה"], ומכל זה אנו רואין את גודל וחוזק תביעתו שלא לילך בפאה נכרית, אלא בכיסוי הגון.

ז. ועוד מסיים הפמ"ג, במצות התוכחה לנשים ההולכות בפאה נכרית, וז"ל: — "וכל אשה יראת ה' ובעלה ת"ח מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה". [אות "כתובה"].

ח. הפמ"ג מסיים [גם באות "כתובה" וגם באות "צעף"], — "ודי בהערה זו", — כלומר, די במה שקצרתי והבן הדבר כי אין צורך להאריך, — ומשמעות מיוחדת יש במילים הללו "ודי בהערה זו", וכוונתו להמריץ את כל מי שעוד מפקפק ותוהה ומחפש היתרים למיניהם, לעוררו ולדרבנו בקוצר דבריו הנעימים.

לחנך את ב"ב בניו ובנותיו כהוראת הפמ"ג. — וכל מי שבביתו נוהגין עד עתה לילך בפא"ג, יתעורר לקיים את מה שכתב הפמ"ג: "להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה", ויסביר גם זאת, שעד עתה לא ידעו מדברי חזרתו של הפמ"ג בספרו "אם לבינה", שהיה עד עתה ספון וטמון בכתב יד וכו' וכו'. — ולזכות להיות מ"בנות ישראל הכשירות" כמו שכתב הפמ"ג כנ"ל, ויקויים בנו ברכת הפמ"ג שברך: — "אשרי השומע", — "ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב" — ונוכה במהרה למה שסיים הפמ"ג: — "ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כימי קדם במהרה בימינו, אמן".

וחזרה, (מי שהתיר וחזר בו ואוסר), יש לה הרבה יותר משמעות בחומרת האיסור ממי שהיה אוסר לכתחלה, וטעמא בעי להבין עומק הענין בזה, שהפמ"ג מאריך כל כך בין בהלכה ובין בתוכחה — ומזה אנו רואין שענין צניעות זה נגע לו וכאב לו ביותר, ופשוט לו מסברא שפאה נכרית (אפילו הפא"ג שבזמנו) היא "פריצות" — ואפילו ניכר להדיא בסימן מובהק שאין זה שצורה, — ולכן יצא נגד זה באופן פלאי בדברים כהירים וחדים\*, וזה צריך לזעזע ולפקח את כל מי שיראת ה' בלבבו באמת ובתמים ופחד אלקים נגד עיניו. ולאור כל האמור, מוטל על כל אחד ואחד

(\* וזאת עלינו לדעת שכ"ז כתב הפמ"ג לפי דברי הבאר שבע (שהזכירו בפמ"ג בסימן ע"ה ובסימן ש"ג), שלמד את הש"ג על רה"ר, משום שהבאר שבע לא היה יכול ללמדו על חצר דהרי"ס"ל דבחצר מותר לכו"ע אף בשער כמבואר לעיל (פ"ז אות ג') באריכות עי"ש, — ולכן פשוט אצלו שהש"ג מתיר ברה"ר.

אבל עכשיו לפי מה שזכינו להתגלות אורו של ספר ה"מקור חיים" על שו"ע או"ח (מבעל ה"חות יאיר" שהיה בזמן המ"א, — וכימי הפמ"ג היה ספון וטמון בכתב יד ונדפס לראשונה ע"י מכון ירושלים בשנת תשמ"ב) ושם (בסימן ע"ה) מבואר שהש"ג והרמ"א מתירין רק בחצר, אבל במבוי (וק"ו ברה"ר) פאה נכרית אסורה, כדברי בעל "מוסף הערוך" שקפליטין המוזכר בירושלמי (כחובות פ"ז) היא פאה נכרית, ואסורה במבוי משום פריעת הראש, וככל המבואר בכל הפרקים הקודמים — לפי זה מובן מאליו שאם היה רואה הפמ"ג את דברי ה"מקור חיים" הנ"ל, היה ג"כ לומד כדבריו, שהרי אנו רואין שיצא לאסור בתוקף נגד גדולי עמודי ההוראה הנ"ל, והיינו, משום שהסברא אצלו לאיסור פריצות דפאה נכרית היא כ"כ חזקה ומוצקת כנ"ל, — וא"כ אם היה רואה את המהלך שגם גדולי עמודי ההוראה הנ"ל ה"ה הש"ג והרמ"א והמ"א סוברין סברא זו, שהוא סובר אותה, שהיא הסברא הישרה והאמיתית, מסתבר מאליו שהיה ג"כ לומדם במהלך זה שמתירין רק בחצר, וכמבואר באר היטב באריכות לעיל פרק ז.

וגם זאת עלינו לדעת, שהפמ"ג שראה בשיטת האוסרין רק את דברי הבאר שבע והרר"י קאצין עלין כויגין, נקט טעם האיסור דפא"ג מ"דת יהודית", כפי דברי הבאר שבע שאוסר פא"ג מ"דת יהודית", (וכפי הנ"ל היה לפני הפמ"ג רק שני שיטות בדין פאה נכרית — הש"ג והרמ"א והמ"א שמתירין, — והבאר שבע ומהרר"י קאצין עלין כויגין שאוסרין מ"דת יהודית"). — ולפי המובא לעיל פ"ז אות ה', — הגאון בעל ה"ישועות יעקב" אוסר פא"ג מדאורייתא מטעמא ד"פריצות" שזהו הטעם בשער ממש (עיין שם סימן ע"ה) וכמבואר באריכות בדברי הסבר וטעם ב"חסד לאברהם" (אה"ע סימן פ"ז) שפא"ג אסורה מדאורייתא — והגאונים ר' יוסף שאול נאטנזאהן ור' מרדכי זאב איטינגא למדו בש"ג עצמו שצד האיסור בפא"ג הוא מדאורייתא (כמבואר לעיל פ"ז אות ד'), והחקל יצחק כתב (מובא לעיל פ"ב סוף ענף ג') שהאחרונים שאסרו פא"ג מ"דת יהודית" הוא רק כפאות של זמניהם שלא היו דומות לשער עצמן, אבל כפאות דידן האיסור הוא מדאורייתא — ועיין לעיל באריכות (פ"ז אות ג') שלפי זה מיושבין כל דברי הש"ג בטוב טעם ודעת.



וז"ל הפמ"ג בהקדמה לאו"ח: — והנה בספר לפעמים ימצא בקטן מה שלא נמצא בראשונים או מקום הניחו לו או לרוב פשיטתו ורחב שכלם די להם והשמיטו ... א"כ מי שמדפיס ספר כו' ימצא בו איזה דבר טוב ומזכה רבים וכו', עכ"ל.



עצם כתב יד הפמ"ג בספרו "אם לבינה" באות כ' "כתובה"

[המובא לעיל עמוד קי"א יעויין שם] שחוזר מהתירו בפמ"ג זז"ל: "והנה בא"ח... סימן ע"ה... וסימן ש"ג רמזתי בפריי שם למ"ש המ"א בע"ה אות ה' דפאה נכרית שרי דלא כב"ש ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק וכו' ע"כ נראה לי איסור גמור... כ"ש שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתיבנא ומה הנאה להם ומה טעם בזה ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב וכל אשה יראת ה' ובעלה ת"ח מצוה להוכיחה ולפייסה לצייט לבעלה ודי בהערה זו. כתבתי זה יום א' י"ב אלול התקמ"ז פפד"א יע"א וחתמתי שמי יוסף מלמד כעת חונה בכאן ה' ישלח לנו משיח צדקינו ב"ב אמן.

*[Handwritten text in Hebrew script, likely a commentary or continuation of the printed text above. The handwriting is dense and somewhat illegible due to cursive style and overlapping lines.]*

התודה והברכה להרה"ג ר' יצחק קויפמן שליט"א מוויליאמסבורג  
העוסק בפיענוח כתב יד ספר "אם לבינה" והכנתו לדפוס, על שהמציא לנו כתב יד זה.

עצם כתב יד הפמ"ג בספרו "אם לבינה" באות צ' "צעף"

[המובא לעיל עמוד קי"א יעויין שם] שחוזר מהתירו בפמ"ג וכותב שפא"נ אסורה אפילו כשאין שום חשש של מראית העין (דהיינו, אפי' כשיש סימן מובהק שאין זה שיערה), ומסיים: "וקורא אני המשל הזה עליהם... והם החליפו קאפ צייג של נשים בפתיות... ודי בהערה זו אשרי השומע... וודאי כל בנות ישראל כשירות ומקשטות לפני בעלה לא ח"ו בפני אחרים ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כימי קדם ב"ב אמן.

לכל זמן ועת לכל חפץ לצאת לעולם, וקודם שהגיע זמנו להופיע לחכמה על העולם, הגם כי יתקבצו כל החכמים אין בכחם לחדש זאת החכמה טרם זמנה המיוחד לה, ככה בעניני יציאת חכמה דקדושה או יציאת חיבור כמובא בספר הקדוש גליא רזיא.

(ממוך הקדמה לספר טהרת הקודש).

